

İLLER BANKASI ANONİM ŞİRKETİ

**BANKACILIK VE SİGORTACILIK SİSTEMİNE ASİMETRİK BİLGİNİN
ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Alper Emre KIVCI

UZMANLIK TEZİ

HAZİRAN 2018

İL BANK
TÜRKİYE'NİN YAPICI GÜCÜ

İLLER BANKASI ANONİM ŞİRKETİ

**BANKACILIK VE SİGORTACILIK SİSTEMİNE ASİMETRİK BİLGİNİN
ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Alper Emre KIVCI

UZMANLIK TEZİ

Tez Danışmanı (Kurum)

Bülend BALCIOĞLU

Tez Danışmanı (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan ŞAHİN

Alper Emre KIVCI tarafından hazırlanan “Bankacılık ve Sigortacılık Sistemine Asimetrik Bilginin Etkileri: Türkiye Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki Yeterlik Sınav Kurulu tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile UZMANLIK TEZİ olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmzası
Başkan	Genel Müdür Yardımcısı	Salih YILMAZ	
Üye	Daire Başkanı	Hüseyin TÖREN	
Üye	Daire Başkanı	Hakkı ÇIRAK	
Üye	Daire Başkanı	Orhan IŞIK	
Üye	Daire Başkanı	Doç. Dr. Birol KAYRANLI	

Tez Savunma Tarihi: 20/06/2018

ETİK BEYAN

“İLLER BANKASI ANONİM ŞİRKETİ Uzmanlık Tezi Yazım Kuralları”na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Alper Emre KIVCI

20 Haziran 2018

Bankacılık ve Sigortacılık Sistemine Asimetrik Bilginin Etkileri: Türkiye Örneği

(Uzmanlık Tezi)

Alper Emre KIVCI

İLLER BANKASI ANONİM ŞİRKETİ

Haziran 2018

ÖZET

Asimetrik bilgi öz itibariyle, bilginin taraflar arasında eşit ve tam olarak dağılmaması demektir. Finansal piyasalarda özellikle bankacılık ve sigortacılık sektöründe var olan asimetrik bilgi olgusu piyasaların etkin çalışmasının önüne geçerek kaynakların verimli bir şekilde dağılmamasına, piyasa başarısızlıklarına ve sosyal refahın azalmasına neden olmaktadır. Bu çalışmanın birinci bölümünde bankanın tanımı, önemi, türleri ve fonksiyonları anlatılmış daha sonra Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişiminden bahsedilmiş ve son olarak bankaların iktisadi yapı içindeki önemi anlatılmıştır. İkinci bölümünde sigorta sektörü ve sigorta sektörünün alt sektörü olan kasko sigortacılığı anlatılmıştır. Üçüncü bölümde asimetrik bilgi kavramı ve var olduğu piyasalar anlatıldıktan sonra bu konu ile ilgili literatürde yer alan çalışmalardan bahsedilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Türk bankacılık sektörü ve kasko sigortacılığı sektörüne asimetrik bilginin etkisi zaman serisi verileri ile her iki sektör için ayrı ayrı analiz edilmiştir. Regresyon analizleri neticesinde Türk bankacılık ve kasko sigortacılığı sektörüne asimetrik bilginin etkisi bakımından anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda İLBANK A.Ş.'nin paydaşlarına vermiş olduğu kredilerde ve Banka'nın sigorta acenteliği faaliyetlerinde asimetrik bilgi problemiyle ilgili nelere dikkat etmesi hususunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Kredi Piyasası, Kasko Sigortacılığı, Asimetrik Bilgi, Regresyon Analizi
Sayfa Adedi : 112
Tez Danışmanı : Bülend BALCIOĞLU (Kurum)
Prof. Dr. Hasan ŞAHİN (Ankara Üniversitesi)

The Effects of Asymmetric Information on the Banking and Insurance System:
The Case of Turkey

(Expertise Thesis)

Alper Emre KIVCI

İLLER BANKASI ANONİM ŞİRKETİ

June 2018

ABSTRACT

Asymmetric information means, in essence, that information is not distributed equally between the parties. Asymmetric information, especially in the banking and insurance sectors on the financial markets, prevents the efficient operation of the markets and prevents the resources to be distributed efficiently, causing market failures and social welfare. In the first part of this study, the bank's definition, its importance, its types and functions are explained, then the historical development of the Turkish banking sector is mentioned and finally the importance of the banks in the economic structure is explained. In the second part, the insurance sector and the sub-sector of the insurance sector are explained. In the third chapter, the concept of asymmetric information and the markets in which it exists are mentioned and then the studies related to this subject in the related literature are mentioned. In the last part of the study, the effects of asymmetric information on the Turkish banking sector and the automobile insurance sector were analyzed separately for both sectors with time series data. As a result of regression analyzes, significant results were obtained in terms of the effect of asymmetric information on the Turkish banking and automobile insurance sector. In line with these results, recommendations have been made to the loans given to the stakeholders of İLBANK A.Ş. and to the attention of the bank regarding the asymmetric information problem in its insurance agency activities.

Key Words : Credit Market, Automobile Insurance, Asymmetric
Information, Regression Analysis
Page Number : 112
Supervisor : Bülend BALCIOĞLU (Corporate)
Prof. Dr. Hasan ŞAHİN (Ankara University)

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecinde ve lisans eğitimim sırasında bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen “Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde” öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan akademik danışmanım Prof. Dr. Hasan ŞAHİN’e, tezimin araştırma konusunda kullanılan verilerin analiz edilmesinde bana yol gösteren “Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı’nda” öğretim üyesi olarak görev yapan yüksek lisans hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet AYSU’ya ve iş arkadaşım Teknik Uzman İnş. Yük. Müh. Serdar SEÇİLİR’e teşekkürlerimi sunarım.

Beşeri sermayemi geliştirmemde ve bu konuma gelmemde maddi, manevi her türlü desteği sağlayan ve her koşulda yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim. Son olarak bu stresli ve zorlu dönemde yanımda olan, beni motive eden, her türlü hoşgörü ve nezaketi benden esirgemeyen eşime sevgilerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	viii
SİMGELER.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1. BANKACILIĞIN TANIMI, TARİHİ GELİŞİMİ, TÜRLERİ VE FONKSİYONLARI	3
1.1. Banka Kelimesinin Kökeni ve Banka Kavramının Tanımlanması	3
1.1.1. Banka kelimesinin kökeni	3
1.1.2. Banka kavramının tanımlanması	3
1.2. Banka Türleri.....	4
1.2.1. Merkez bankası	4
1.2.2. Mevduat/Ticari bankalar.....	5
1.2.3. Kalkınma bankaları.....	5
1.2.4. Yatırım bankaları	6
1.2.5. Katılım bankaları	6
1.3. Banka Sistemleri	7
1.3.1. Küçük, orta ve büyük banka	7
1.3.2. Uzmanlaşmış ve uzmanlaşmamış banka	7
1.3.3. Holding bankacılığı	8
1.3.4. Perakendeci ve toptancı bankacılık	8
1.4. Dünyada ve Türkiye’de Bankacılığın Tarihi Gelişimi	9
1.4.1. Dünyada bankacılığın tarihi gelişimi.....	9
1.4.2. Türkiye’de bankacılığın tarihi gelişimi	12
1.5. Bankaların Fonksiyonları ve İktisadi Yapı İçindeki Önemi.....	24
1.5.1. Bankaların fonksiyonları	24
1.5.2. Bankaların iktisadi yapı içindeki önemi	29
2. SİGORTA, TEMEL SİGORTACILIK BİLGİLERİ, KASKO SİGORTACILIĞI.....	31
2.1. Sigorta	31
2.1.1. Sigortanın tanımı	31
2.1.2. Sigortanın konusu ve önemi	32
2.1.3. Sigortanın işlevleri.....	33
2.2. Sigortanın Temel Kavramları.....	35
2.2.1. Risk kavramı (Riziko)	35
2.2.2. Belirsizlik.....	36

2.2.3. Sigorta ettiren-sigortalı	36
2.2.4. Sigortacı.....	36
2.2.5. Sigorta primi	37
2.2.6. Tarife	37
2.2.7. Reasürans	37
2.2.8. Sigorta sözleşmesi (poliçe).....	38
2.2.9. Aşkın sigorta.....	39
2.2.10. Eksik sigorta	39
2.2.11. Aktüer	40
2.3. Sigortanın Genel Prensipleri	40
2.3.1. Tazminat prensibi	40
2.3.2. Azami iyi niyet prensibi	41
2.3.3. Halefiyet prensibi	42
2.3.4. Hasara katılım prensibi.....	43
2.3.5. Sigortalanabilir menfaat prensibi.....	44
2.3.6. Yakın sebep prensibi	45
2.4. Sigorta Şirketlerinin Aracıları	45
2.4.1. Acente	46
2.4.2. Prodüktör	47
2.4.3. Broker	47
2.4.4. Sigorta eksperleri	48
2.5. Türkiye’de Uygulanmakta Olan Sigorta Çeşitleri.....	49
2.5.1. Mal sigortaları.....	49
2.5.2. Hayat sigortaları	50
2.5.3. Bireysel emeklilik sigortaları.....	51
2.5.4. Mali sorumluluk sigortaları	52
2.6. Kasko Sigortacılığı.....	53
2.6.1. Kasko sigortasının tanımı, konusu ve özellikleri.....	54
2.6.2. Kasko sigortasının coğrafi sınırı.....	55
2.6.3. Kasko sigortasının süresi	55
2.6.4. Teminata dahil edilebilecek rizikolar	56
2.6.5. Teminata dahil edilemeyen rizikolar	57
3. TAM BİLGİ, ASİMETRİK BİLGİ VE MEVCUT OLDUĞU	
PİYASALAR.....	59
3.1. Bilgi Kavramı.....	59
3.1.1. Bilgi ve enformasyon arasındaki fark.....	60
3.1.2. Tam bilgi.....	61
3.2. Piyasa başarısızlığı ve piyasa başarısızlığı olarak asimetrik bilgi.....	62
3.2.1. Piyasa gücü (tekeller)	63
3.2.2. Dışsallıklar.....	64
3.2.3. Kamusal mallar	66
3.2.4. Asimetrik bilgi	67
3.3. Kredi Piyasasında Asimetrik Bilgi Sorunu	68
3.3.1. Kredi piyasasında ters seçim (adverse selection) problemi.....	69
3.3.2. Kredi piyasasında ahlaki tehlike (moral hazard) problemi.....	70
3.3.3. Kredi piyasasında temsilcilik sorunu (Agency problem)	71
3.4. Kredi Tayınması	72
3.4.1. Stiglitz ve Weiss (S-W) modeli	73
3.4.2. Risk ayırt etme aracı olarak faiz oranları.....	74

3.4.3. Teminat miktarının borçlu davranışına etkisi	77
3.5. Sigorta Piyasasında Asimetrik Enformasyon	79
3.5.1. Sigorta piyasasında ters seçim (Adverse Selection) problemi.....	79
3.5.2. Sigorta piyasasında ahlaki tehlike (Moral Hazard) problemi	80
4. TÜRK BANKACILIK VE KASKO SİGORTACILIĞI SEKTÖRÜNE ASİMETRİK BİLGİNİN ETKİSİNE YÖNELİK EKONOMETRİK BİR ANALİZ	83
4.1. Araştırmanın Kapsamı.....	84
4.2. Analizde Kullanılan Veriler ve Yöntem.....	85
4.3. Analiz Sonuçları ve Bulgular	85
4.3.1. Takipteki krediler ile faiz serilerinin durağanlık analizi	85
4.3.2. Farkı alınmış takipteki krediler serisi ile ticari kredi faiz oranlarının regresyon analizi sonuçları	87
4.3.3. Araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları ile araç başına ödenen ortalama prim miktarlarının durağanlık analizi	89
4.3.4. Araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları ile araç başına ödenen ortalama prim miktarlarının regresyon analizi	90
SONUÇ VE ÖNERİLER	93
KAYNAKLAR	99
EKLER.....	105
EK-1. Kredi ve kasko piyasası verileri	106
EK-2. Takipteki krediler ile faiz oranları verilerinin EViews test sonuçları	108
EK-3. Araç başına ödenen ortalama kasko primi ile araç başına ödenen ortalama tazminat verilerinin EViews test sonuçları	109
ÖZGEÇMİŞ	112

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Seçilmiş bilanço kalemleri.....	20
Çizelge 4.1. Farkı alınmış takipteki krediler ile ticari kredi faiz oranı arasındaki ilişki.	87
Çizelge 4.2. FTAKRE ile FAİZ ilişkisinin otokorelasyon testi.....	88
Çizelge 4.3. Değişen varyans (White) testi.....	88
Çizelge 4.4. Araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları ile araç başına ortalama prim miktarları arasındaki ilişki	91
Çizelge 4.5. Eş. 4.3'deki denklemin regresyon analizinin otokorelasyon testi	91
Çizelge 4.6. Eş. 4.3'deki denklemin regresyon analizinin değişen varyans testi	92
Çizelge EK-1.1. TL Cinsinden takipteki krediler ve faiz oranları (2010-2017).....	106
Çizelge EK-1.2. Dönemler itibariyle kasko primi ve ödenen tazminat verileri	107

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Toplam aktif büyüklüğünün GSYİH'ya oranı.....	21
Şekil 1.2. Bankacılık sektörünün gelir tablosu	21
Şekil 1.3. Bankaların sermaye yeterlilik oranları.....	22
Şekil 1.4. Banka mevduatlarının dağılımı.....	23
Şekil 1.5. Mevduatın gelişimi	23
Şekil 1.6. Takipteki krediler.....	24
Şekil 2.1. Mal (Aktif) Sigortaları	49
Şekil 3.1. Bankanın beklenen getirisi ile faiz oranı arasındaki ilişki.....	75
Şekil 3.2. Kredi tayınlamalı piyasa dengesinin belirlenmesi.....	76
Şekil 3.3. Teminat miktarı ile banka geliri arasındaki ilişki.....	78
Şekil 4.1. Takipteki krediler serisi	86
Şekil 4.2. Faiz serisi	86
Şekil 4.3. Araç başına ödenen ortalama prim serisi.....	89
Şekil 4.4. Araç başına ödenen ortalama tazminat serisi.....	90

SİMGELER

Bu çalışmada kullanılmış simgeler, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	Açıklamalar
%	Yüzde
C*	Teminat miktarının kritik düzeyi
r*	Bankaların optimum getiri oranını sağlayan faiz oranı
r_m	Kredi piyasası dengesini sağlayan faiz oranı
u_t	Hata terimi
H₀	Boş hipotez
β₀	Sabit terim
β₁	Bağımsız değişkenin katsayısı
ΔDD	Kaydi paradaki değişim
ΔR	Mevduattaki ilk değişim
1/r	Kaydi para çarpanı
C	Teminat miktarı
L_d	Ödünç verilebilir fon talebi
L_s	Ödünç verilebilir fon arzı
p	Bankalar tarafından verilen kredinin getirisi
r	Zorunlu rezerv oranı
R	Projenin brüt getirisi
r	Faiz oranı
Z	Optimum getiri oranını sağlayan faiz oranı düzeyindeki ödünç verilebilir fon talebi fazlası
π	Kişi/firmaların kârı

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABP	Araç başına ödenen ortalama prim miktarı
ABT	Araç başına ödenen ortalama tazminat miktarı
ADF	Augmented Dickey-Fuller
APİ	Açık piyasa işlemleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
DİBS	Devlet iç borçlanma senetleri
DW	Durbin-Watson
EKK	En küçük kareler yöntemi
EVDS	Elektronik veri dağıtım sistemi
FTAKRE	Farkı alınmış takipteki krediler serisi
GSYİH	Gayri safi yurt içi hasıla
İLBANK A.Ş.	İller Bankası Anonim Şirketi
M.Ö	Milattan Önce
SEGEM	Sigortacılık eğitim merkezi
TAKRE	Takipteki krediler
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TSB	Türkiye Sigorta Birliği
TTK	Türk Ticaret Kanunu
VÖK	Vergi öncesi kâr
Y.Y	Yüzyıl

GİRİŞ

Günümüzde birçok alanda olduğu gibi finansal piyasalarda da bilgi, vazgeçilmeyecek derecede önem taşımaktadır. Bu sebeple dünya ekonomik sistemlerinin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi çoğunlukla piyasalarda şeffaf, güvenilir ve tam bilginin mevcut olmasıyla mümkün olabilmektedir.

Neo-klasik finans teorisinin temel varsayımı finansal piyasaların tam rekabet koşulunda çalışmasıdır. Tam rekabet piyasasının özelliklerinden birisi, piyasadaki karar birimlerinin birbirleri ve piyasadaki mallar hakkında tam (mükemmel) bilgiye sahip olması hususudur. Tam rekabet piyasasının, tam (mükemmel) bilgi varsayımı 1970’li yıllardan bu yana iktisatçıların yoğun bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Bilgi-iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler sayesinde, artık hem alıcılar hem de satıcılar açısından bilgiye ulaşmak çok kolay ve ucuz hale gelmiştir. Ancak bütün bu gelişmelere karşın tam ve doğru bilgiye istenilen zamanda ulaşmak her zaman mümkün olamamaktadır. Bazı durumlarda çeşitli nedenlerle alıcılar ve satıcılar kendileri ile ilgili bilgileri birbirlerinden saklamak istemektedirler. Tarafların bu davranışları sözleşme öncesinde ve sözleşme sonrasında asimetrik bilgiden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike olarak adlandırılan sorunları meydana getirmektedir. Bu durumda tam bilgi varsayımı altında piyasa dengesini sağlayan fiyatlar, asimetrik bilgi durumunda işlevini yerine getiremeyecek ve piyasa başarısızlığı meydana gelecektir.

Kredi piyasasında asimetrik bilgiden kaynaklı olan ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri piyasanın etkin çalışmasını engellemektedir. Bu problemler mali sistemin de etkinliğini azaltarak bankacılık krizlerine neden olmaktadır. Sigorta arz ve talebinin karşı karşıya geldiği sigorta piyasasında ise sigorta talebinde bulunan bireylerin sözleşme öncesinde kendileri ile ilgili bilgileri, sigorta arzında bulunan sigorta şirketlerinden gizlemesi sonucunda ters seçim problemi meydana gelmekte veya bireylerin sözleşme sonrasında sözleşme şartlarına riayet etmemesi neticesinde ahlaki tehlike problemi ile karşı karşıya kalınmaktadır, bu durum sigorta piyasasının etkin çalışmamasına neden olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türk bankacılık ve kasko sigortacılığı sektöründe *asimetrik bilgi* olgusunun yaşanıp yaşanmadığı sorusuna cevap verilmesi ve yerel yönetimlerin

finansmanını sağlayan aynı zamanda sigorta acenteliği hizmeti sunan İLBANK A.Ş. nezdinde bu sorunun ne anlam ifade ettiğinin veya gelecekte ne anlam ifade edebileceğinin ortaya konulmasıdır.

Dört ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, ilk olarak bankacılığın tanımı yapıldıktan sonra bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Daha sonra banka türlerinden ve bankaların fonksiyonlarından bahsedilmiştir. Bu bölümde son olarak bankacılık sektörünün iktisadi yapı içindeki önemi ele alınmıştır.

İkinci bölümünde, ilk olarak sigortanın tanımı yapılmış sonra sigortanın temel kavramları ve temel prensiplerinden genel itibariyle bahsedilmiştir. Daha sonra sigorta şirketlerinin aracıları ve Türkiye’de uygulanmakta olan sigorta çeşitleri anlatılmıştır. Bölümün sonunda ise çalışmanın analiz konusunu oluşturan kasko sigortacılığı sektörü ele alınmıştır.

Üçüncü bölümünde, ilk olarak çalışmanın ana konusu olan bilgi, asimetric bilgi ve piyasa başarısızlığı olgularının tanımları yapılmış ve asimetric bilgiye yönelik ilk çalışma olan, Akerlof’un 1970 yılında yazmış olduğu ve kaliteyi belirsizlikle ilişkilendirdiği “ *The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Mechanism*” adlı çalışmasına kısaca değinilmiştir. Daha sonra kredi piyasasında asimetric bilgi problemi, bu problemin çözümüne yönelik “Kredi Tayınlaması Teorisi” ve bu teoriye yönelik doktrinin yetersizliğini eleştiren Stiglitz ve Weiss (1981)’in çalışması ele alınmıştır. Son olarak sigorta sektörünün alt sektörü olan *Kasko Sigortası Sektörü*’ndeki asimetric bilgi probleminde bahsedilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde, önceki bölümlerde anlatılan teorik bilgi çerçevesinde Türk bankacılık ve kasko sigortacılığı sektöründe asimetric bilginin varlığı ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde ise İLBANK A.Ş.’nin belediyelerin ve il özel idarelerinin finansmanında ve yapmış olduğu sigorta acenteliği faaliyetlerinde karşı karşıya kalabileceği asimetric bilgi problemleri değerlendirilmiş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

1. BANKACILIĞIN TANIMI, TARİHİ GELİŞİMİ, TÜRLERİ VE FONKSİYONLARI

1.1. Banka Kelimesinin Kökeni ve Banka Kavramının Tanımlanması

1.1.1. Banka kelimesinin kökeni

Banka kelimesinin kökeninin sıra, masa veya tezgâh anlamına gelen İtalyanca “banco” kelimesinden geldiği kabul edilmektedir. Tarihin ilk bankerleri olan Lombardiyalı tüccarlar pazar yerlerine kurdukları tezgâhlar (banco) vasıtasıyla bankacılık işlemlerini yerine getirmişlerdir (Parasız, 2000-a:5). Ayrıca, 12. yy.’ da Roma-Cermen İmparatorluğu idaresinde bulunan Venedik şehrinin, piyasaya çıkarmış olduğu zorunlu borçlanma senetlerine, “kamu borç senetleri” anlamında İtalyanca “monti” veya Almanca “bank” kelimelerinden türetilmiş olan “banchi” denilmekteydi ve banka kelimesinin kökeninin buradan geldiği de düşünülmektedir (Öçal, 1997:34).

1.1.2. Banka kavramının tanımlanması

Bankacılığın tek cümle ile bütün bankacılık faaliyetlerini içeren bir tanımını yapmak oldukça zordur. Konunun yasal yönü bir tarafa sırf ekonomik faaliyetler açısından da bu hususta kusursuz bir tanım yapabilmek son derece güçtür. Birçok ülke bankalarında görülmekte olan yapısal farklılıklar ve faaliyet alanlarının genişliği tanımı güçleştirmektedir. Ayrıca kendi tarihsel gelişim evrimi sürecinde de bankacılık faaliyetlerinin giderek farklı görünümler aldığını ve daha karmaşık bir yapıya büründüğünü söyleyebiliriz. Bu karmaşıklığın en önemli sebeplerinden birisi de, bankacılığın değişmekte olan ekonomik ve teknolojik koşullara uygun bir şekilde sürekli ve hızlı bir değişim içinde olmasıdır. Bu sebeple yaşanan her dönemin oluşan teknik ve ekonomik gelişmeleri bankacılığa yeni bir yön vermiştir. Sonuç olarak bu konuda meydana gelen her yenilikte yeni bir tanımlama gerektiği için ortak ve sürekli bir tanım yapmak güçtür. Bununla birlikte bankacılığın her döneminde mevcut olan bir işlevi vardır ki o da; fon fazlası olan birimlerden, fon açığı olan birimlere kısa ve orta vadeli kaynak aktarmaktır.

Belirtilen güçlüklerle karşın bankayı tanımlayabilmemiz mümkündür. Banka, mevduat toplayan, topladığı bu mevduat ve kendi öz kaynakları vasıtasıyla ihtiyaç

sahiplerine kredi veren, aracılık işlemleri yapan, iştiraklerde bulunan, genel olarak para ile ilgili bütün konularda faaliyette bulunan, kâr maksimizasyonunu amaç edinmiş bir finansal aracıdır (Tunay, Uzuner ve Yiğit, 1997:7).

1.2. Banka Türleri

Banka türlerini genel başlıklar altında toplamak gerekirse: “merkez bankası”, “mevduat/ticari bankalar”, “kalkınma ve yatırım bankaları” ve “katılım bankaları” ‘ndan oluşmaktadır.

1.2.1. Merkez bankası

Hemen hemen her ülkede ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda para ve kredi piyasasını regüle eden, devletin ve bankaların kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılayan bir kredi kurumuna ihtiyaç duyması neticesinde merkez bankaları doğmuştur. Merkez bankasının, banknot çıkarmak, reeskont ve faiz oranlarını ayarlamak, açık piyasa işlemleri yapmak, kredinin ekonomik birimler arasında dağılımını ayarlamak, bankaların ayırmak zorunda oldukları yasal karşılıklarını belirlemek vb. gibi görevleri yerine getirmek suretiyle ülke ekonomisindeki yeri çok önemlidir. Merkez bankası olmadan para arzını ekonominin gereklerine göre ayarlayabilmek mümkün değildir.

1668 yılında İsviçre’de kurulmuş olan Swedish Riskbank, aslında anonim şirket statüsünde bir ticari banka olmasına karşın, devleti fonlaması ve ticari bankalar nezdinde bir takas merkezi olması suretiyle ilk merkez bankacılığı faaliyeti yapma unvanına sahiptir. Ancak ilk merkez bankası 1694 yılında “Bank of England” adıyla İngiltere’de kurulmuştur (İnternet 1).

Türkiye’de merkez bankası statüsüne sahip ilk banka yabancı sermaye ile kurulmuş olan Bank-ı Osmani’dir. 1863 yılında bu bankanın adı bir fermanla Bank-ı Osmani Şahane olarak değiştirilmiş ve bir sözleşme ile merkez bankasına haiz yetki ve işlevler verilmiştir (Akgüç, 1989:114). Cumhuriyetin kurulmasından sonra milli sermaye ile yeni bir merkez bankasının kurulması ihtiyacı doğmuş, 30 Haziran 1930 yılında çıkarılan bir kanun ile T.C. Merkez Bankası (TCMB) kurulmuş ve 3 Ekim 1931 yılında da faaliyete başlamıştır.

1.2.2. Mevduat/Ticari bankalar

Banka denildiği zaman çoğunlukla ticari(mevduat) bankalar kastedilmektedir. Bu bankaların diğer bankalardan farkı mevduat topluyor olmasıdır. Bu özelliği bakımından ticari bankalara mevduat bankası da denilmektedir. Ticari bankalar, tasarruf sahiplerinden toplamış oldukları mevduatları ulusal ekonomi için en uygun alanlarda özellikle de reel ekonominin finansmanında kredi olarak kullandırmaktadır (Erdem, 2008:182). Ticari bankalar, kaydi para yaratmak suretiyle bu işlemi yerine getirmektedir. Şöyle ki; banka mudilerden (mevduat sahipleri) toplamış olduğu mevduatların TCMB'nin belirlemiş olduğu yasal karşılık oranına tekabül eden kısmını ayırıp, kalan kısmını kişilere ve firmalara kredi olarak kullandırmaktadır.

Ticari bankaların finansal sistem içerisindeki rolü büyüktür. Bir ülkenin büyüyen kalkınabilmesi için o ülkede finansal sistemin iyi çalışıyor olması gerekmektedir. Ticari bankalar, tasarruf sahipleri ile yatırım yapmak isteyen kişileri bir araya getirmesi bakımından en büyük aracı kuruluştur. Ticari bankalar toplamış olduğu fonları, fon ihtiyacı olan birey ve firmalara kullandırarak servet dağılımını düzenleyici bir rol de üstlenmektedir. Ayrıca merkez bankasının para politikası araçlarıyla reel ekonomiyi etkilemesi ancak gelişmiş bir ticari bankacılık sisteminin var olduğu bir ekonomide mümkün olabilmektedir.

1.2.3. Kalkınma bankaları

Kalkınma bankaları genel olarak devlet önderliğinde ve bir takım özel gayretlerle faaliyet göstermektedir. Kaynaklarını, kamu fonları ile birlikte uluslararası kuruluşlardan, hükümet yardımları ve iç borçlanma yoluyla sağlamaktadır. Kalkınma bankaları mevduat toplayamamaktadır, kurulma amacı az gelişmiş ülkelerdeki yatırım sermayesi kıtlığını telafi ederek kalkınmada öncelikli bölgelere finansman sağlamaktır (Akbulak, Kavaklı ve Tokmak, 2004:82-83).

Kalkınma bankaları, sermaye piyasalarının gelişmediği az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde halkın kısa ve uzun vadeli atıl kaynaklarını ekonominin uzun vadeli yatırımlarına kanalize ederek bu ülkelerin üretim kapasitelerini genişletmesine ve hızlı bir ekonomik kalkınma sürecine girmesine yardımcı olmaktadır (Kaya, 2012:83).

1.2.4. Yatırım bankaları

Yatırım bankaları, devletin ve özel kuruluşların orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla onların çıkarmış olduğu menkul kıymetlerin satışına aracılık yapan finansal kuruluşlardır (Akbulak ve diğerleri, 2004:82). Yatırım bankaları işletmelere orta ve uzun vadeli krediler vermektedir, böylece firmaların duran varlık yatırımlarının finansmanına yardımcı olmaktadır (Alptekin, 2009:17).

Yatırım bankalarında mevduat bulunmamaktadır, kaynaklarını ortaklarının koymuş olduğu özsermayeden, çıkarttıkları uzun vadeli tahvil satışından ve bankalardan temin ettikleri kredilerden sağlamaktadır (Seyidoğlu, 2002:712).

1.2.5. Katılım bankaları

Katılım bankaları, dini ve başka sebeplerle klasik bankacılık anlayışından farklı olarak faizle ilgilenmeyen kişilerin finansman ihtiyacını karşılamak, tasarruflarını değerlendirmek ve bu kişileri modern bankacılığın hizmetlerinden yararlandırmak amacıyla kurulmuş olan bankalardır (Kaya, 2012:81). “Özel cari hesap” ve “Katılma hesapları” şeklinde 2 yöntemle fon toplarlar ve bu fonları üretim desteği, bireysel finansman desteği, kar-zarar ortaklığı yatırımı, finansal kiralama ve mal karşılığı vesaikin alım-satımı şeklinde kullanılmaktadırlar (Coşkun, 2005:111-115).

Katılım bankaları faizden arındırılmış olarak aşağıda belirtilen hizmetleri vermektedir:

- Teminat mektubu vermek,
- Çek ve senet tahsili yapmak,
- Döviz alımı ve satımı yapmak,
- Kredi kartı, banka kartı ve ATM hizmetleri vermek,
- Seyahat çeki düzenlemek,
- Müşterilere çek karnesi vermek,
- Kiralık kasa hizmeti vermek,
- Her türlü ithalat ve ihracat işlemini kısmen veya tamamen finanse etmek,
- Kambiyo işlemleri yapmak,

- Mali konular ile yatırım, yönetim ve teknik konularda danışmanlık hizmeti vermek.

1.3. Banka Sistemleri

1.3.1. Küçük, orta ve büyük banka

Bankalar faaliyet gösterirken çeşitli kriterlere göre ölçekleri belirlenir, çalışan personel sayısı, sermayesi ve öz sermayesi, faaliyet hacmi, şube sayısı, aktif büyüklüğü vb. kriterler buna örnektir.

Küçük ve orta ölçekli bankalar aile şirketi gibidir. Bu bankaların muhatapları (firmalar, bankacılar ve vatandaş) ile ilişkisi doğrudandır. Ancak bu bankalar, büyük ölçekli bankalara göre faaliyetlerini sürdürürken yabancı kaynaklarından daha çok özkaynaklarına başvururlar (Parasız, 2000-b:117-118).

Büyük ölçekteki bankaların iş hacimleri, finansal faaliyetleri, şubeleri vs. daha büyük olduğundan küçük ölçeklilere nazaran ayrıcalıklı bir yapıya sahiptir ve mali yapıdaki önemleri büyüktür. Zira büyük bankaların iflas etmesi durumunda bunun tüm finansal kesime ve ekonomiye sirayet etmesi söz konusu olacağı için hükümetler tarafından engel olunur (Takan, 2001:20).

1.3.2. Uzmanlaşmış ve uzmanlaşmamış banka

Genellikle gelişmiş ülkelerde faaliyet sürdürmekte olan uzmanlaşmış bankalar sadece belli bir bankacılık faaliyeti yapan ve sadece o alanda uzmanlaşmış bankalardır. Kalkınma ve yatırım bankaları uzmanlaşmış bankalara örnektir.

Küresel finansal ekonomide finansal derinliğin artması ve rekabet ortamının çoğalması neticesiyle bankalar uzmanlaşmaktan ziyade evrensel olmayı (uzmanlaşmamayı) tercih etmiştir. Böylece bankalar sigorta acenteliğinden, portföy yönetimi ve yatırım danışmanlığına kadar çok çeşitli finansal hizmetlerin hepsini bir arada sunar hale gelmiştir (Takan, 2001:21).

1.3.3. Holding bankacılığı

Doğrudan veya dolaylı olarak bir veya birden fazla bankaya tek bir bankanın sahip olmasına holding bankacılığı denir. 1970'ten sonra ülkemizde değişen bankacılık mevzuatlarıyla birlikte holding bankaları yaygınlaşmış ve günümüzde bazı gruplarca bu bankalar idare edilir hale gelmiştir.

Holding bankalarının çoğalmasında bir takım riskleri de beraberinde getirmektedir. 1990'lı yılların sonunda ülkemizde bazı holding bankaları sadece kendi grup şirketlerine kaynak aktarmış ve içerisi boşaltılmıştır. Bu sebeple bu bankalar TMSF'ye devredilmiştir.

1.3.4. Perakendeci ve toptancı bankacılık

Perakendeci bankacılık, her köşe başında bir şube esasına dayanır. Perakendeci bankacılık, mevduat bankacılığı, şube bankacılığı ve ticari bankacılık olarak da adlandırılmaktadır. Bu bankalar, geniş bir alana yayılmış her ölçekteki firmaların kredi taleplerini karşılamak amacıyla kurulmuştur (Parasız, 2000-b:122-123).

Perakendeci bankalar; vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, çek tahsilatı, akreditif, açık kredi kolaylıkları, kısa vadeli kredi, tüketici kredi kartları, kambiyo işlemleri, havale, yatırım yönetimi ve müşteriler adına menkul kıymet alım satımı gibi çok geniş bir yelpazeye yayılı küçük hacimli standart işlemler yapmaktadır. Ayrıca, perakendeci bankalar, organizasyon yapıları içinde kurdukları birimlerle toptancı bankacılık işlemleri de yapmaktadır.

Ekonomideki işlemlerin çeşitlenmesiyle birlikte, bazı konularda uzmanlaşmış bankalara gereksinim hissedilmiştir. Diğer taraftan bilişim teknolojilerinde gerçekleşen yeniliklerin finans dünyasında yaygın uygulama alanı bulmuş olması, fon temin etme olanaklarını kolay hale getirerek toptancı bankacılığın gelişmesine büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Bu sayede, bankaların pazarlama yetenekleri git gide daha rekabetçi hale gelmiştir. Rekabetin artışıyla birlikte bankacılık sisteminin finansal sorumlulukları daha az elde toplanmaya başlamış ve bankalar kendi ülke sınırlarını aşarak uluslararası düzeyde yayılmış örgütlenme ağlarını genişletmeye yönelmişlerdir. Ülke ekonomileri birbiriyle bütünleştikçe ve bankalar arası rekabet arttıkça, çoğunlukla mevduat ve kredi işlemlerine

yönelik, perakendeci faaliyetlere ağırlık veren çok şubeli bankalar, ölçekleri giderek büyüyen ticari ve endüstriyel firmaların toptancı kredi ve diğer hizmet taleplerinde yetersiz kalmıştır. Bütün bu gelişmeler toptancı piyasalarda çalışmaya yönelik bankacılığın gelişmesi için gerekli temelleri güçlendirmiştir.

Toptancı bankacılık genel bir ifade ile yüksek meblağlı kredi ihtiyaçlarını uluslararası para ve sermaye piyasalarından temin eden, müşterileri ile yakın ilişkiler kuran, az sayıda şubesi olan ve rekabet gücü yüksek uzmanlaşmış bankalardır (Parasız, 2000-a:14-15).

1.4. Dünyada ve Türkiye’de Bankacılığın Tarihi Gelişimi

1.4.1. Dünyada bankacılığın tarihi gelişimi

Bankacılık tarihi neredeyse ticaret kadar eskiye dayanmaktadır. M.Ö 3500’lü yıllarda Mezopotamya’da bankacılık faaliyetleri ticari ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Tarlan, 1996:7). İnsanlar ellerinde bulundurdukları varlıkları savaş, hırsızlık ve yağma gibi tehlikelere karşı korumak için dokunulmaz ve güvenilir olan mabetlere bırakmışlar ve buralarda bulunan din adamları da bu kaynakları tohum vb. şekilde ihtiyaç sahiplerine ödünç olarak vermiş ve hasat zamanı geri almıştır (Yüzgün, 1982:9). Bu bağlamda yapılan araştırma ve kazılar sonucu tespit edilen ve bilinen ilk banka yapısı Mezopotamya’da Uruk kenti yakınında ortaya çıkan “Kızıl Tapınak” olmuştur. Bu bankanın rahipleri ihtiyaç sahiplerine emanet olarak toplamış olduğu servetlerden ödünç verdiği bilinmektedir (Takan, 2001:3). Bu tarz işlemlerin yapılmaya başlanmış olması ile birlikte düzenlemeye de ihtiyaç duyulmuştur. Babil İmparatoru Hammurabi’nin çıkarttığı Hammurabi Kanunları ile borçların tahsil usulleri, faiz oranları, rehin ve kefalet şekilleri düzenlenmiştir. Örneğin faiz oranları düzenlemesinde madenler için %2’yi, hurma için %20’yi tahıllar için ise %33’ü geçemezdi. Mahsulün toplanamadığı kıtlık yıllarında ise faiz tahakkuk ettirilememiş ve borçlar tahsil edilememiştir (Öçal, 1999:14).

İlerleyen zamanlarda zengin tüccarlar da bankacılıkla uğraşmaya başlamıştır. Eski Roma’da pazar yerlerinde zengin sarraflar kurmuş oldukları masalarda para değişim işlemleri yaparlardı ve savaşa giden askerlerin değerli eşyalarını emanet olarak alırlardı. Daha sonra bu kişiler “Trapezit” ve “Arjantar” isminde müesseseleri kurmuşlardır (Altuğ,

2000:3). Atina’da zamanla borçluların sayısı artmış ve bu borçlular borçlarını ödeyemez hale gelmiştir, bu durum huzursuzlukların meydana gelmesine neden olmuştur, dönemin hükümdarı Solon müdahalede bulunarak kimi borçluları affetmiş ve borçluların lehine olacak şekilde para değerine müdahalede bulunmuştur. Tarihin ilk bankacılık krizi bu şekilde meydana gelmiştir. Faizde bir sınırın bulunmaması ve çok yüksek seviyelere ulaşması nedeniyle de tarihin ilk devlet bankaları bu dönemde kurulmuştur (Günel, 2001:5).

İtalya’da 9. yüzyılda bankacılık işleri ile uğraşan ve “banker” diye adlandırılan bir grup meydana çıkmıştır. Bunların diğerlerinden farkı ise kendilerine saklanmak üzere verilen değerleri daha yüksek faizle işletmiş olmalarıdır (Altuğ, 2000:3).

Orta Çağ’da siyasi istikrarsızlıklar ile savaşların artması ve Katolik kilisesinin faizi yasaklamış olması ekonomik gelişmeleri sekteye uğratmıştır. Bu dönemde bankacılık ve finans işlemleri ile sadece Lombardlar ve Yahudiler ilgilenmişlerdir.

11. yy.’dan sonra savaşların biraz olsun dinmesi ile surların ardında ilerleme gösterememiş şehirler gelişmeye başlamış ve böylece bankacılık da gelişme göstermiştir. 12. yy.’dan sonra Avrupa’da fuarlar düzenlenmiş ve bu fuarlarda da bankacılık ve bankacılık mevzuatı ile ilgili önemli ilerlemeler yaşanmıştır. Bu dönemde İtalya’da bulunan bankerler Cenova şehrindeki ilk bankayı kurmuşlardır (Altuğ, 2000:3).

1453 Yılında İstanbul’un fethi ile Bankacılık faaliyetleri büyük bir ivme kazanmıştır. Zira bu dönemde Rönesans ve Reform hareketleri başlamış ve kilisenin faiz üzerindeki kısıtlayıcı hükümleri son bulmuştur. Artık kilisenin hukuku yerine Roma hukuku normal hayatta olduğu gibi ekonomik hayatta da uygulanmaya başlamıştır. İspanyolların bu dönemde Amerika’dan getirmiş olduğu altınlarla farklı ölçü ve değerde sikkeler basması, bu altınların mübadele değerlerinin karışmasına ve ekonomik karışıklıklara neden oluyordu. Ancak daha sonra Amsterdam bankası kurulmuş ve Banka bu sikkelerden sabit büyüklük ve değerde banka parası olan “Florinini” meydana getirmiştir (Parasız, 2000-a:108). Bu yenilik ile birlikte bankacılıkta önemli bir gelişme katedilmiş ve diğer Avrupa ülkelerindeki bankalara da örnek olunmuştur.

17. yüzyılda Amsterdam Bankası'nın faaliyetlerini göz önüne alan Goldsmithler İngiltere'de bankacılık alanında yenilikler meydana getirmişlerdir. Normalde kuyumculukla uğraşmakta olan Goldsmithler darphanelere mücevher satmakta idiler. Ancak zamanın İngiltere kralı I. Charles malvarlıklarına el koyması sonucu tüccarların devlete olan güveni zedelendi ve bunun üzerine Goldsmithler işyerlerine büyük kasalar yaptırdılar. Bu kasalarda hem kendi varlıklarını hem de soyluların getirmiş olduğu kıymetli madenleri sakladılar. Saklamış oldukları bu değerlere karşılık da teminat olarak nitelendirilebilecek "Goldsmith Notes" adındaki makbuzları soylulara teslim etmişlerdir. Bu makbuzların piyasa alışverişinde çek niteliğinde dolaşmaya başlaması ile birlikte de ilk banknot ve altın-para sisteminin oluşmasına zemin hazırlanmıştır (Urgancı, 1982:51-52).

İngiltere-Fransa savaşı döneminde İngiltere'de masraflar artmış ve Kral II. Charles Goldsmithler'e piyasaya yüklü miktarda banknot çıkarması hususunda baskı uygulamıştır. Çıkarılan bu banknotlar devlete borç verilmiştir. Ancak Kral II. Charles bu borçları ödemeyeceğini ilan edince birçok kuyumcunun iflası gerçekleşmiş ve Londra ekonomisinde büyük bir kriz meydana gelmiştir. Bu olay sonrası da ülkede güvenilir bir bankaya gereksinim duyulmuş ve ilk çağdaş merkez bankası niteliğine sahip özel bir banka olan "Bank of England" kurulmuştur. Devlet bütçesini finanse etmek amacıyla kurulan bu bankanın sermayesinin tamamı devlete verilmiştir. Vatandaşlar senet karşılığında bu bankaya para yatırmışlar ve bu senetlerden de faiz geliri elde etmişlerdir.

19. yy.'dan itibaren birçok Avrupa ülkesi İngiltere Bankası'nı örnek alarak Emisyon bankaları kurmuşlardır. 19. yy'dan önce bankalar kendi sermayesini kullanarak kredi kullandırmakta iken bu yüzyıldan sonra ticari senetlerin iskontosu mukabilinde banknot ihraç etmeye başlamış, borçlanma senetlerine aracılık yapmış ve bu gelirlerini de işletmelere kredi olarak kullandırmak suretiyle bankaların bankası statüsünde resmi devlet bankaları olarak faaliyete başlamıştır. Bankaların öneminin artması ile birlikte faaliyetlerine göre uzmanlaşmışlardır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranından ve 2. Dünya Savaşından sonra başlayacak Refah Ekonomisi dönemi ile birlikte kalkınma ve yatırım bankalarının önemi artmış, gelişmekte olan ülkelerin kalkınması için krediler vermeye başlamışlardır. 1973'te ilk petrol krizi ile birlikte petrol ihracatçısı ülkelerin petrol gelirlerinin artması sonucu bu gelirleri bankalara aktarmaları ve Bretton Woods sisteminin sona ermesi ile bankacılık sektörü yeni değişikliklere kapı aralamıştır (Günel, 2001:7). Teknolojinin gelişmesi ile yeni hizmet ve ürünler ortaya çıkmıştır.

Bankacılık sektörünün bu denli gelişim göstermesi ile bankalar finansal sistemin, ekonominin ve hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Küresel ekonomik dengelerin belirleyicisi olan bu sektörün iyi şekilde organize olması ve regüle edilmesi için ülkelerde düzenleyici ve denetleyici otoriteler oluşturulmuş ve ülkeler küresel finansal krizleri önlemek adına “Basel” kriterleri gibi uluslararası bankacılık normlarını belirlemişlerdir.

1.4.2. Türkiye’de bankacılığın tarihi gelişimi

Türkiye’de bankacılığın gelişimi incelendiğinde, tarihsel süreçte yaşanan savaşlar, siyasi politikalar ve ekonominin sürüklediği olaylar neticesinde Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüz Türkiye’sine bankacılık alanında farklı başlıkları incelemek mümkün olmaktadır.

Cumhuriyet öncesi Türk bankacılığı (1847-1923)

Osmanlı döneminde kurulan ilk banka olma özelliğine sahip İstanbul Bankası (Banque de Constantinople), Alleon ve Baltazzi isimli iki Galatalı banker tarafından kurulmuş ve 1852 yılına kadar faaliyet göstermiştir. İstanbul Bankası tasfiyesine kadar kaimelerin dış değerinin sabit tutulmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Türk Bankacılığı açısından ilk önemli hukuki metin olarak kabul edilen Murabaha Nizamnamesi, faiz oranlarını sınırlayarak tefeciliği önlemek amacıyla 1852 yılında çıkartılmış ve zamanla uğradığı değişiklikler sonucunda 1957 tarihinde Türk Ticaret Kanunu’nun çıkarılması ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda bankacılığın, 1856 yılında dış borçların alınmasında Osmanlı hükümeti ile yabancı sermaye sahipleri arasında aracılık etmesi için İngiliz sermayesi ile kurulan, Osmanlı Bankası (Bank-ı Osman-ı Şahane) ile başladığı kabul edilmektedir. 1863 yılında Fransız sermayesi ve 1875 yılında Avusturya sermayesi bankaya ortak olmuştur. Osmanlı Bankası, 1863 yılında Padişah Fermanı ile verilen imtiyaz sayesinde, bedelini altın olarak ödemek üzere kâğıt para çıkarma hakkını kazanmıştır. Bunun yanı sıra devletin hazine işlemlerini sürdürme, yurtiçinde ve yurtdışında devletin mali acentesi olarak çalışma imkanı da bulmuştur (Türkiye Bankalar Birliği [TBB], 2008:262).

1863 yılında Banka ve Devlet arasında yapılan anlaşma gereği Osmanlı Devleti, gelirlerini Osmanlı Bankası'na yatıracak, ödemelerini de banka aracılığıyla yapacak, iç ve dış borçlanma tahvillerini Osmanlı Bankası aracılığıyla çıkaracak, devlet bütçesinin örneğini Bankaya vereceğini ve olağanüstü durumlar dışında bütçede yer alan harcamaların üstünde harcama yapmayacağını taahhüt etmekteydi. Banka, bunların dışında devlet bütçesini denetleme yetkisini de almıştı. Devletin verdiği bu kadar imtiyaz sonrası Banka, hükümete teminat karşılığı kısa vadeli avans vermekle yükümlü tutulmuştu. İmparatorluğun yıkılışına kadar faaliyet gösteren diğer yabancı sermayeli bankaların ana faaliyet alanı Osmanlı Hazinesine iç ve dış borç temini sağlamak ve bu borçların ödenmesiyle ilgili işlemlerle uğraşmak olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler Osmanlı dönemi bankacılığı için "borçlanma bankacılığı" yakıştırmalarına neden olmuştur (Akgüç, 1989).

1863 yılında Pirot kasabasında ilk kooperatifçilik başlamış ve tarımsal kredi veren sandıklar oluşturulmuştur. Sandıklar, ilk milli bankanın temelini atmalarının yanında geçmişte yabancılar tarafından kurulmuş olan bankaların tamamının ticari kredi üzerinde durmalarından farklı olarak tarım kredisi ile de farklı bir öneme sahip olmuşlardır. 1867 yılında "Memleket Sandıkları Nizamnamesi" yayınlanmış ve ilk kooperatifin olduğu kadar ilk bankanın da hukuki metni olma özelliğini taşımıştır. Sandıkların diğer bir önemi, küçük paralara ihtiyacı olanlara menkul rehni karşılığı ödünç vermesidir. Sermayesi başlangıçta imece usulüyle kurulan Memleket Sandıkları, devamında çiftçinin mal varlığı ile orantılı şekilde sandığa buğday vermesiyle oluşturulmaya çalışılmıştır.

Zamanla sermayenin toplanmasında çıkan güçlükler ve kredilerde oluşan yolsuzlukların saptanması sonucu, 1883 yılında Nizamnamede yapılan düzeltme ve eklerle "Memleket Sandıklarının" ismi "Menafi Sandıkları" olarak değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikler kaynakların kullanımı ile ilgili şüphelerin oluşmasına neden olmuştur. 1888 yılında yayınlanan nizamnameyle kurulan sandıklar dağıtılarak, tarımsal kredilendirmeyi devlet kontrolüne alacak olan Ziraat Bankası kurulmuştur. İlk devlet bankası olan Ziraat Bankası'nın sermayesi kaynak olarak, menafi sandıklarının alacaklarının devredilmesiyle sağlanmıştır (TBB, 2008). Bankanın temel faaliyetleri, satılması mümkün olan gayrimenkul rehni ve kefalet karşılığında krediler sunma, faiz karşılığında tevdiat kabul etme, sarraflık ve aracılık işleri yapmaktır.

Ulusal bankacılık dönemi (1923-1932)

Cumhuriyetin ilk yılında Türkiye’de 22’si ulusal 13’ü yabancı olmak üzere 35 bankanın olduğu ve 1923 tarihinde toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlardan sonra bankacılık sektöründe önemli gelişmelerin yaşandığı bilinmektedir. Devletçilik politikasının hakim olduğu bu dönemde, öncü sektörlerle yatırım yapılması istenmiş ve bunu da kurulması ve kurdurulması planlanan bankalar aracılığıyla sağlamak amaç edinilmişti. Ekonominin gelişmesi ve güçlenmesi için Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’ün önerileri ve şahsen katılımlarıyla 1924 yılında ilk özel sektör bankası olan İş Bankası kurulmuştur. 1925 yılında ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası (1932’de Türkiye Sanayi Kredi Bankası olarak ismi değişmiş ve 1933’te de Sümerbank’a devri gerçekleşmiştir), 1927’de ise Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur (Emlak ve Eytam Bankası’nın adı 1947’de Emlak ve Kredi Bankası olmuştur). 1924 yılında Kongre’de alınan kararlar uyarınca tarım sektörüne uygun ve daha yüksek miktarda kredi sağlanması için Ziraat Bankası’nın güçlenmesi istenmiştir. Bu doğrultuda sermayesi artırılan bankanın, tarımsal kredi dışında bankacılık faaliyetlerinin gereklerini de yapması sağlanacak şekilde anonim şirket olarak statüsü değiştirilmiştir (Tezel, 1986).

Ekonomide oluşan sorunlara düzenleyici olarak müdahale edecek bir yapılanmanın olmaması ve 1929 yılında Amerika başta olmak üzere dünya genelinde başlayan ekonomik bunalım banka hukuku ile ilgili önemli bir yasal metin eksikliğinin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kurulmasının çalışmaları 1929 yılında başlayan ve 30 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu ile kurulan ve faaliyetlerine 1931 yılında başlayan T.C. Merkez Bankası, ekonomide milli yapılanma oluşturmak, nitelik kazandırmak, para ve kredi piyasasını milli esaslar çerçevesinde düzenlemek için 15 milyon sermayeli bir anonim ortaklık şeklinde kurulmuştur. Kuruluş yasasına göre istisnai görev ve yetkileri haricinde özel hukuka bağlı olması kabul edilmiştir. Döneminin ekonomik görüşünün çok ilerisindeki anlayış temelinde kurulan bu sistemde sermaye; devlete, milli bankalara, milli bankalar dışında kalan bankalara ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı gerçek ve tüzel kişilere ait olacak şekilde dört grup paylardan oluşmuştur. T.C. Merkez Bankası’nın çeşitli görevleri arasında para ve kredi piyasasını milli esaslara göre düzenlemek de yer almaktadır (TBB, 2008).

Özel amaçlı devlet bankaları dönemi (1933-1944)

1930'lu yıllarda özel kesimin özendirilmesi ile sanayileşme politikası, sermaye yetersizliği nedeniyle sonuca ulaşamamıştır. Bu dönemde, kamu iktisadi girişimleri aracılığıyla sanayileşme ve sınai yatırımları uygulama politikası izlenmiştir. “İktisadi Devletçilik” olarak nitelendirilen bu stratejide, temelde içinde bulunulan koşullara bağlı olarak, yüksek oranda sermaye ve ileri teknoloji ihtiyacı olan yatırımların gerçekleştirilebilmesi için devletin özel sektöre göre daha avantajlı olduğu düşünülmektedir. Aslında ortaya çıkan bu fikrin temeli Sovyetler Birliği ve Almanya'da uygulanan Devletçilik anlayışına dayanmaktadır.

Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası [(1933), (1944 İller Bankası)], Etibank (1935), Denizbank (1937), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938) sanayi planlarında yer alan işletmelerin kurulması ve işletilmesinin yanı sıra finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla devlet tarafından özel amaçlı banka statüsüyle kurulan bankalardır. Belediyeler Bankası, yerleşim yerlerinde temel ihtiyaçlar olan su, elektrik, hava gazı ve kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri sağlamanın yanında imar planları hazırlamak için belediyelerin ihtiyacı olan kredi ve teknik yardımları sağlamak amacıyla kurulmuştur. Denizbank, deniz yolları işletmelerinin oluşturulması ve finansmanının sağlanması amacıyla kurulmuştur. Halk Bankası ve Halk Sandıklarının kurulmasında ise küçük esnaf ve sanatkarın kredi ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmıştır.

Böylece, kamu bankaları dönemi olarak adlandırılan bu dönemde, özel sektör için getirisi düşük fakat sanayileşme için şart olan yatırımlar devlet eliyle yapılmış, bu yatırımlara finansman sağlamada bütçe olanakları zorlanmış ve zorunlu tasarruf imkânlarına başvurulmuştur. 1936'da kabul edilen 2999 sayılı Bankalar Kanunu'nda kamu yatırımlarına düşük maliyetli finansman sağlamak için banka mevduatlarının yüzde 15'i oranında Devlet İç Borçlanma Senetlerinden ya da aynı derecede yüzde 6-7 oranında faiz getiren diğer menkul kıymetlerden munzam karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiştir (Zarakolu, 1973:61).

Özel bankacılık dönemi (1945-1959)

1945-1960 yılları arasında sanayileşme stratejisi olarak İktisadi Devletçilik anlayışının yerini, özel sektörün desteklenmesiyle sağlanacak ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikası yer almıştır. Bu değişikliğin yapılma nedeni savaş dönemlerinde yaşanan yüksek enflasyon, tarım ve ticaret sektörlerinde ortaya çıkan varlıklı kesimin oluşması ve ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasıdır. 1950'li yıllar itibariyle ekonomide Liberalleşme politikaları izlenmiş ve özel bankaların önemi artmıştır. Bu dönemde günümüzde de hala faaliyetlerini sürdüren Yapı Kredi Bankası, Garanti Bankası ve Akbank gibi bankalar dahil olmak üzere 30 yeni banka kurulmuştur. Yapılan yatırımların getirisinin yükselmesi ile özel bankacılığın önemi artmaya başlamıştır. Faiz oranları ve bankacılık işlemlerinden alınan komisyon oranlarının hükümet tarafından belirlenmesi ve yabancı paraya dayalı işlem yapma yetkisinin tekeli olan Merkez Bankası'nın etkisiyle, şube bankacılığı ve mevduat toplamaya dayalı rekabet önem kazanmıştır. Şube bankacılığının artan önemi, bölgesel nitelikli yerel bankaların sonunu hazırlayan süreci hızlandırmıştır. 23 Haziran 1958'de 1936 yılından beri yürürlükte olan 2999 sayılı Bankalar Kanunu kaldırılmış, yerini 7129 sayılı Bankalar Kanunu almış, yeni yasa ile birlikte bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi için Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur (TBB, 2008).

Planlı ekonomi dönemi (1960-1980)

Dönemin en önemli özelliği, ekonomik müdahalenin arttığı ve ithal ikameye dayalı sanayileşme politikasının izlenmesi sonucu bankacılık sektörünün devlet kontrolü altında kalması olmuştur. Dönemin diğer önemli özelliği ise, bu dönemde bir sermaye grubunun bir bankanın sermayesinin önemli ölçüdeki payına sahip olması anlamına gelen holding bankacılığının ön plana çıkması ve özel ticaret bankalarının çoğunluğunun holding bankası olmasıdır. Devletin teşvik ettiği bu yapılanmanın yatırımları hızlandıracağı düşünülmektedir. Finans sistemimiz tasarrufları özendirerek kalkınmayı sağlayacak bir yapılanmada olmadığından dolayı kaynak sağlama ile oluşan fonları kalkınmanın ihtiyacı olan alanlara yönlendirme görevini kamu kesimi üstlenmiştir. Kamunun kaynak oluşturma ve arttırmada karşılaştığı sorunlar, kamunun Merkez Bankası'na bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Merkez Bankası'nın sağladığı bu kredilerin büyük bölümü emisyon ile elde

edilmiştir. Kamunun Merkez Bankası aracılığıyla kullandığı krediler, ekonomide yeterli miktarda mal ve hizmet arzına yol açmamış, bu krediler sübvansiyon türünde ödemeleri oluşturmuş ve geri dönmemesi nedeniyle de para arzında giderek artan bir parasal genişleme yani enflasyon meydana gelmiştir (Artun, 1983).

Bu dönemde kurulan kalkınma bankaları: T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968), Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976); Dönemin ticaret bankaları: Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977) olmak üzere toplam 7 yeni banka kurulmuştur. Yine aynı dönemde pek çok banka tasfiye edilmiştir.

Serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1980-2002)

Ekonomik durgunluğa sebep olan ödemeler dengesi problemleri ve ülkenin İç pazarına hitap eden üretimin yapıldığı ithal ikameci anlayıştaki sanayileşme stratejisi terk edilerek, piyasa ekonomisini temel alan, dışa açılmayı ve ihracata yönelik üretimi esas alan bir kalkınma politikası belirlenmesi zorunlu hale gelmişti. Yapısal dönüşümleri içeren bu anlayışa neden olan diğer bir konu da dünya genelindeki Neo-Liberal politika uygulamalarının ağırlık kazanmasıydı. Yeni stratejiyle ekonominin serbest piyasa kurallarına göre yeniden yapılanmasını ve tasarrufların istenilen düzeye yükseltilmesini sağlamak için esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz politikası uygulamaya konulmuş, mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemeler yapılarak, yapılanmaya uygun yeni kurumlar ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Bu amaçla hazırlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu, 2 Mayıs 1985'te yürürlüğe girmiştir. Uluslararası bankacılık standartları sayesinde bankacılık sektörümüze denetim ve gözetim sistemi getirilmiştir (TBB, 2008).

Bu dönemde çıkarılan 1981 tarihli Sermaye Piyasası Kanunu'yla, sermaye piyasası araçlarının kullanımında gerekli yasal ve kurumsal altyapı oluşturulmuş ve 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu'nun kurulmasına zemin oluşturulmuştur. Diğer yandan 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (3 Nisan 2013'te "Borsa İstanbul A.Ş." olarak adı değiştirilmiştir) faaliyete başlamıştır. Bu dönemde bankaların kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamak ve likidite fazlasını değerlendirmek amacıyla T.C. Merkez Bankası liderliğinde İnterbank (Bankalar arası) piyasası kurulmuştur. Türk bankaları, yurtdışında da banka kurarak veya şube açarak dışa açılmayı sağlamışlardır. Toptancı bankalar, büyük ölçüde

dış ticaretin finansmanı için leasing, factoring, forfaiting ve menkul kıymet ihracında aracılık yapmışlar; kısa vadeli kredi işlemlerine ağırlık vermişler ve uluslararası mali piyasalardan borçlanmışlardır (Parasız, 1994:125-127). Mevzuat değişiklikleri ve kurumsal yapıdaki yeniliklerle, rekabetçi ortamda hizmet sunmaya başlayan bankacılık sisteminde hizmet ve ürün bazında önemli derecede değişimler yaşanmıştır. Elektronik bankacılık, ATM'ler, EFT POS sistemi, tüketici kredileri, otomasyon, kredi kartları, ev ve ofis bankacılığı kullanılmaya başlanmıştır.

Ekonominin daha önce de karşılaştığı yüksek düzeylerde kamu sektörü finansman açıklarının yaşanması nedeniyle, 1989 yılından sonra etkilerinin önemli boyutlara ulaştığı, ekonomide “yüksek faiz, yüksek enflasyon” un yaşandığı önemli bir döneme girilmiştir. Hızla büyüyen bütçe açıklarının kısmen Merkez Bankası aracılığıyla, önemli bölümünün de iç borçlanma yoluyla karşılanması, mali kaynaklara olan kamu talebinde artışa neden olmuştur.

1990 sonrasında, ilk başta banka sayısında artış olmasına rağmen, özellikle 1994 krizinin ardından alınan 5 Nisan Kararlarıyla birçok bankanın kapatıldığı görülmektedir. Bu dönemde bankacılığımız uluslararası sistemle bütünleşmiş ve dışa açılmada önemli gelişmeler yaşanmıştır. Çıkarılan çeşitli yasal düzenlemelerle bankacılık sektörünün denetimsiz büyümesinin önüne geçmek için çalışmalar yapılmıştır. Ortaya çıkan bu gelişmelere uyum sağlanması için 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda, 25.04.1985'te 512 ve 538 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler aracılığıyla değişiklikler yapılmıştır. 3182 sayılı yasada belirtilen Hazine Müsteşarlığı ve Müsteşarlığa bağlı olan bankaların denetim ve düzenleme işlevi, 4389 sayılı yasayla özerk olarak yeni kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK) devredilmiştir. BDDK ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) kuruluş işlemlerinin tamamlanması Ağustos 2000'i bulmuştur. 1996'da başlayıp 2001'e kadar sürmüş olan ekonomik kriz yıllarındaki 5 yıllık bir süreçte 20 banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmiş, ayrıca 4 bankanın faaliyette bulunma izinleri kaldırılmıştır. Kredi tanımı Avrupa Birliği tanımına yakınlaştırılmış, ilk defa büyük kredi tanımı getirilmiş, bu nedenle de kredi ilişkisi yeniden ele alınmış ve kredi-öz kaynak bağlantısı daraltılmıştır (TBB, 2008).

Yeniden yapılanma dönemi ve günümüz bankacılığı (2002-2017)

1999 yılında IMF ile yapılan müzakerelerde, “Yakın İzleme Anlaşması”nın finansman desteği olacak bir anlaşma olarak uygulanmasına karar verilmiş ve Türkiye’de 2000-2002 yılları arasında uygulanacak olan makroekonomik politikalar belirlenmiştir. 9 Aralık 1999’da IMF ve Türkiye arasında kabul edilen Niyet Mektubu ile 2000 yılı başından itibaren Enflasyonu Düşürme Programı uygulanmasına karar verilmiştir. Program çerçevesinde, ana hedef olan enflasyonu düşürmek amacıyla maliye, para, kur ve gelir politikalarının yanı sıra endüstri ve finans sektörünü etkileyecek yapısal değişimler uygulamaya konulmuştur (Parasız, 1995). Uygulamaya başlanılan programın ardından geçen 1 yıllık süreçte finans sektörüne karşı oluşan güvenin kırılğan yapısı nedeniyle Şubat 2001 krizi meydana gelmiştir. Krizin ardından “Enflasyonu Düşürme Programı” uygulaması kaldırılmış ve yapılmak istenilen para ve kur politikaları uygulamaları son bulmuştur. 22 Şubat 2001’de “dalgalı kur rejimi” ne geçilmiştir (Uygur, 2001:21-36).

Kur rejiminin terk edilmesi sonucunda oluşan güven sorunu ve istikrarsızlığı hızlıca ortadan kaldırmak, ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı sağlamak için Hükümet tarafından Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hazırlanmıştır. Programın ana unsurlarından biri olarak da bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması gerekliliğine değinilmiştir. Bu kapsamda BDDK’nin bankacılık sektörüne yönelik ana stratejileri, sektördeki sorunlara yaklaşımındaki ana ilkeleri ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik uygulamaları oluşturulmuştur. Yeniden yapılandırma programı, bankacılık sisteminin mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesini ve bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artırmasının yanında, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturan kurumsal ve yasal düzenlemeleri içermektedir (İnternet 2).

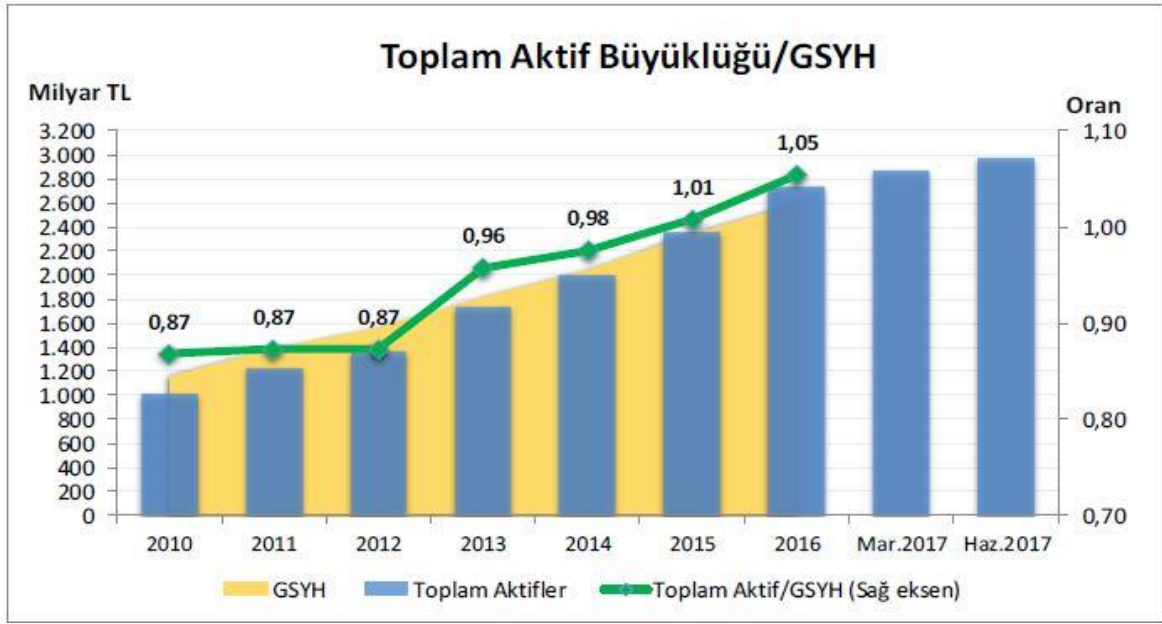
Türk Bankacılık Sektörü’nde Haziran 2017 itibariyle 33 mevduat, 13 kalkınma ve yatırım bankası ve 5 katılım bankası olmak üzere toplam 51 banka faaliyette bulunmaktadır. Kamu bankalarının şube sayısı 3.833, yerli özel bankaların şube sayısı 4.122 iken yabancı bankaların şube sayısı 3.750’dir. Kamu bankalarında toplamda 63.792, yerli özel bankalarda 74.996 ve yabancı bankalarda da 71.581 kişinin istihdamı sağlanmaktadır. Bir önceki döneme kıyasla şube sayısında 18 adet ve personel sayısında da 693 kişi azaldığı görülmüştür (İnternet 3).

Türk Bankacılık Sektörü'nün Haziran 2016 yılında 2.477 Milyar Türk Lirası olan aktif büyüklüğü Haziran 2017 döneminde 2.972 Milyar Türk Lirası olmuştur. Ayrıca bir önceki çeyreğe kıyasla %3,7 artış göstermiştir. Bilanço dışı kalemlerden Gayri nakdi Krediler Haziran 2016 döneminde 487 Milyar TL, Haziran 2017 döneminde bir önceki çeyreğe göre %2,9 artış göstererek 595 Milyar TL olmuştur (Çizelge 1.1).

Çizelge 1.1. Seçilmiş bilanço kalemleri (İnternet 3)

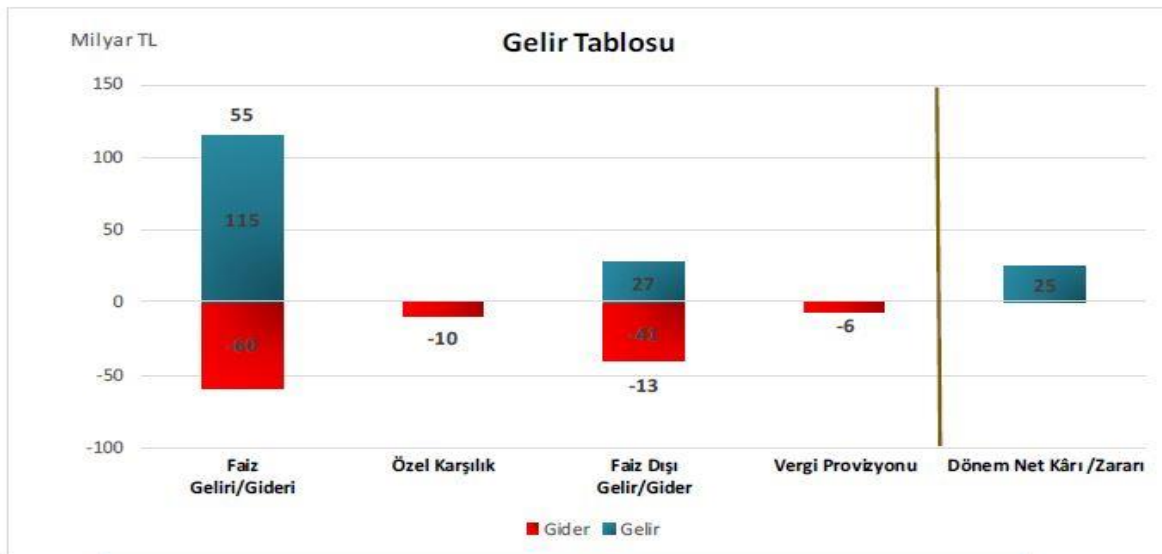
VARLIKLAR	Tutar (Milyar TL)	Yüzde Değişim (%)	
		Bir Önceki Çeyrek	Bir Önceki Yıl Sonu
NAKİT VE NAKİT BENZERİ KALEMLER*	226	6,6	1,7
ZORUNLU KARŞILIKLAR	215	3,4	16,8
KREDİLER	1.919	4,9	10,7
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (Brüt)	61	1,0	5,6
MENKUL DEĞERLER	368	0,6	4,7
DİĞER AKTİFLER	243	-2,6	2,0
TOPLAM AKTİFLER	2.972	3,7	8,8
YÜKÜMLÜLÜKLER			
MEVDUAT	1.578	4,0	8,6
BANKALARA BORÇLAR	425	-1,5	1,8
REPO İŞLEMLERİ	87	-9,2	-36,5
İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER	131	8,2	12,7
ÖZKAYNAKLAR	331	4,2	10,3
DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER	419	10,0	37,3
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	2.972	3,7	8,8
<i>* Nakit, Merkez Bankası, Para Piyasası ve bankalardan alacaklar kalemlerinin toplamından oluşmaktadır.</i>			

Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün GSYİH'ye oranı 2015 yılı sonunda 1,01 olarak gerçekleşmiş, 2016 yılı sonu itibariyle ise bu oran 1,05 olmuştur (Şekil 1.1).

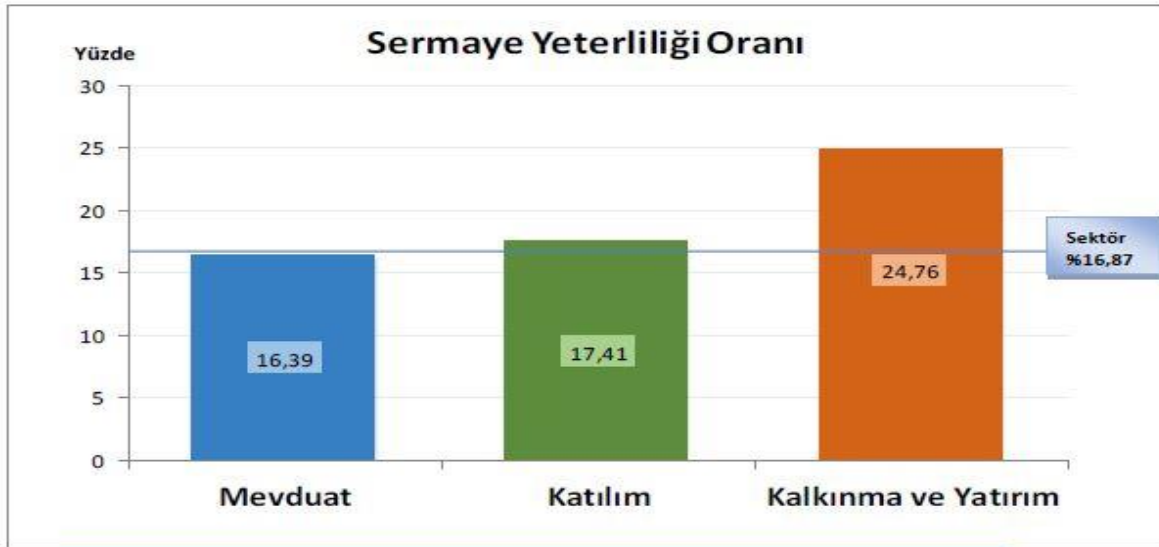
Şekil 1.1. Toplam aktif büyüklüğünün GSYİH'ya oranı (İnternet 3)

Bankacılık sektörünün gelir tablosunda Haziran 2016 döneminde faiz geliri 94 milyar TL, faiz gideri 51 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve Türk Bankacılık Sektörü' nün net dönem kârı 19 milyar TL olmuştur. Mart 2017 döneminde sektörün gelir tablosuna bakıldığında faiz geliri 56 milyar TL ve faiz gideri 28 milyar TL olarak gerçekleşirken, net dönem kârı 14 milyar TL'dir. Son verilere göre Haziran 2017 gelir tablosunda; faiz geliri 115 milyar TL ve faiz gideri 60 milyar TL olarak gerçekleşmiş, dönem itibariyle Türk Bankacılık Sektörü'nün net dönem kârı 25 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Şekil 1.2).

Şekil 1.2. Bankacılık sektörünün gelir tablosu (İnternet 3)

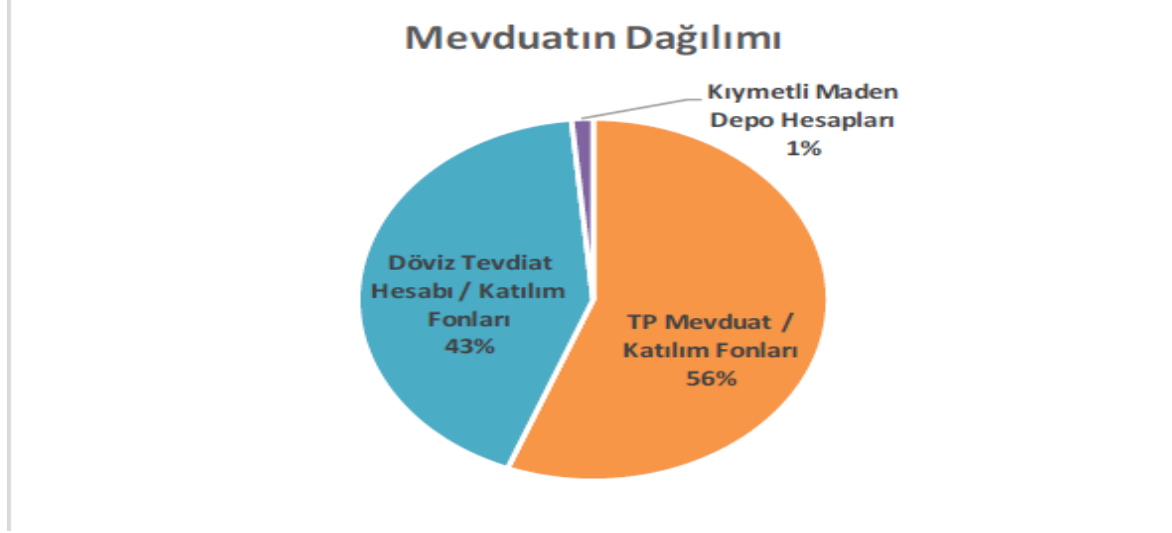
Haziran 2016 dönemi itibariyle bankalara borçlar kalemi 38 milyar TL Türk parası, 325 Milyar TL yabancı para olmak üzere toplamda 363 milyar TL olurken, bu veriler Haziran 2017 döneminde; bankalara borçlar kalemi 40 milyar TL Türk parası, 385 milyar TL yabancı para olmak üzere toplam 425 milyar TL'dir. Türk Bankacılık Sektörü'nün sermaye yeterlilik oranı Haziran 2016 döneminde %15,83 olmuş ve oran Haziran 2017 döneminde artış göstererek %16,87 seviyesinde gerçekleşmiştir. Banka sahiplik grupları ayrımında kamu banka grubunun sermaye yeterliliği standart oranı %16,67, yerli özel bankalar grubu oranı 16,09 iken, yabancı banka grubunun sermaye yeterliliği standart oranı ise %18,21 olup sektör ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Fonksiyon grupları ayrımında sermaye yeterlilik oranları mevduat bankalarında %16,39, katılım bankalarında %17,41 kalkınma ve yatırım bankalarında ise %24,76 olarak gerçekleşmiştir. Sermaye yeterliliği hesaplamasında ise risk ağırlıklı varlıkların %90'ı kredi riskine esas tutar, %8'i operasyonel riske esas tutar ve %2'si de piyasa riskine esas tutarlardan oluşmaktadır (Şekil 1.3).

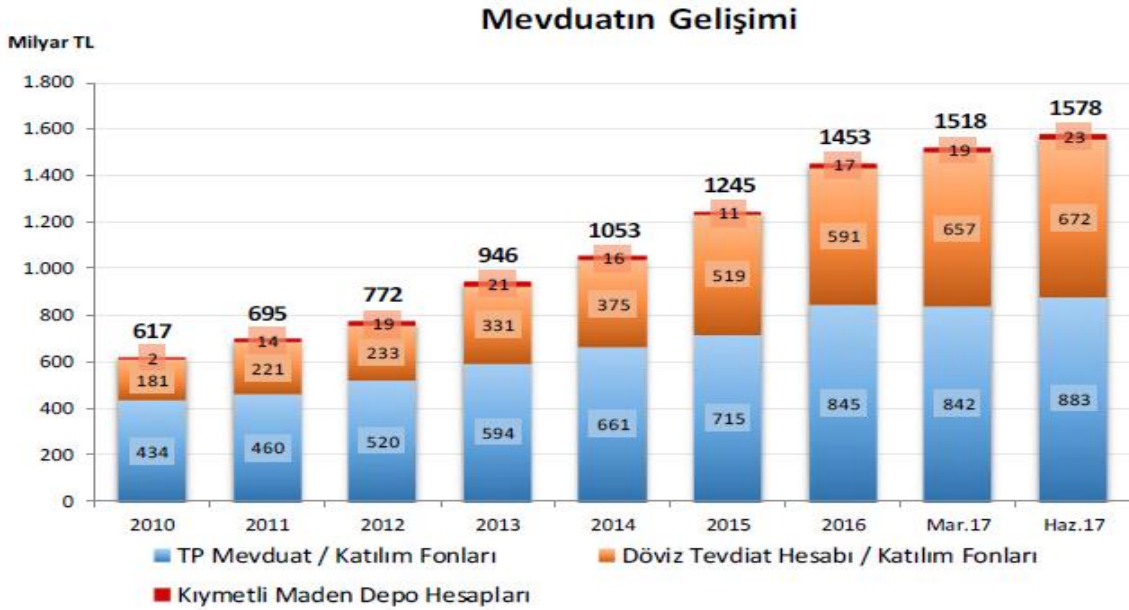
Şekil 1.3. Bankaların sermaye yeterlilik oranları (İnternet 3)

Toplam mevduatın, 883 milyar TL'si TP Mevduat/Katılım fonlarından, 672 milyar TL'si Döviz Tevdiat Hesabı/Katılım fonlarından ve 23 milyar TL'si kıymetli maden hesaplarından oluşup toplamda 1.578 milyar TL mevduat bulunmaktadır (Şekil 1.5. Mevduatın gelişimi (İnternet 3)). Mevduatın dağılımı ise oran olarak, %56'sı TP Mevduat/Katılım fonlarından, %43'ü Döviz Tevdiat Hesabı/Katılım fonlarından ve %1'i kıymetli maden hesaplarından oluşmaktadır (Şekil 1.4).

Mevduatın türlerine göre dağılımı ise %59 gerçek kişi mevduatlardan, %36 ticari ve diğer kuruluş mevduatlarından ve %5 resmi kuruluş mevduatlarından oluşmaktadır.

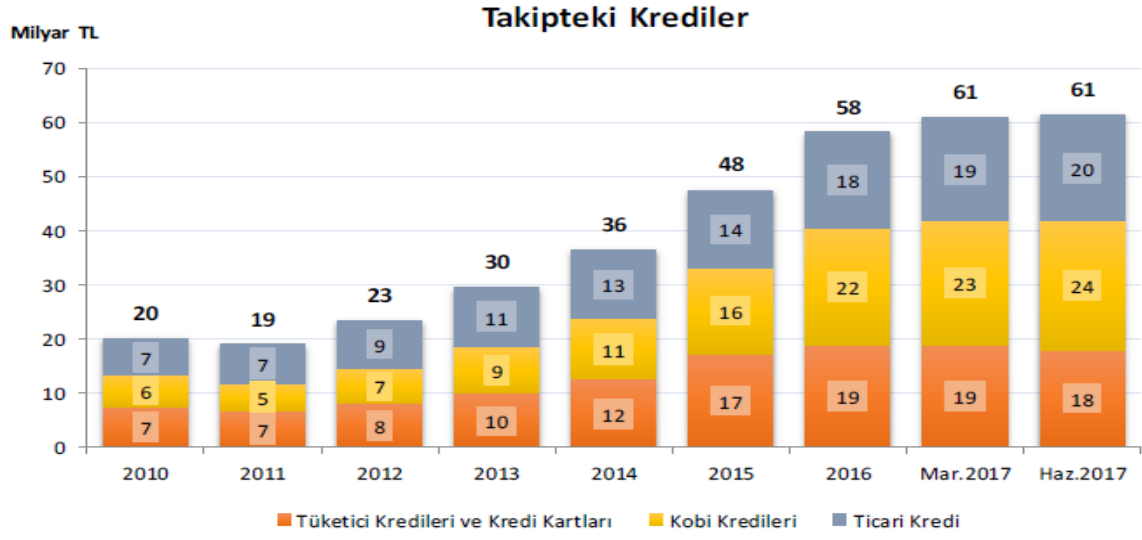
Şekil 1.4. Banka mevduatlarının dağılımı (İnternet 3)

Şekil 1.5. Mevduatın gelişimi (İnternet 3)

Haziran 2017 döneminde, toplam kredi tutarı 1,92 trilyon TL olup, söz konusu tutarın 1.304 milyar TL'si Türk parası kredilerden, 615 milyar TL'si yabancı para kredilerden oluşmaktadır. Haziran 2017 döneminde bireysel kredi kartlarının toplamı bir önceki çeyreğe göre artış göstererek 84 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Haziran 2017 dönemi itibariyle toplamda 62 milyar TL olan takipteki kredilerin, 20 milyar TL'si ticari krediler, 24 milyar TL'si kobi kredileri ve 18 milyar TL'si de tüketici kredileri ve kredi kartları olarak gerçekleşmiştir (Şekil 1.6).

Şekil 1.6. Takipteki krediler (İnternet 3)

Türkiye’de sanayinin kurulup gelişmesinde, ticari hayatın kolay, sağlıklı, güvenli ve verimli bir şekilde işleminde, kurumsal ihtiyaçların yanında bireylerin transfer, saklama, ödeme ve finansman gereksinimlerini karşılaması bakımından banka sisteminin önemi büyüktür. Sunmuş olduğu hizmetleri ve mali yapıları bakımından Türk bankacılık sektörü son derece modern ve sağlıklı bir görünümde olup, güçlü sermaye yapısıyla, sağlam kurumlarıyla, özerk denetim kuruluşlarıyla her geçen gün daha da büyüyüp gelişmektedir (Sümer, 2016).

1.5. Bankaların Fonksiyonları ve İktisadi Yapı İçindeki Önemi

1.5.1. Bankaların fonksiyonları

Para denilince ilk akla gelen bankaların, 2 temel fonksiyonu vardır. Bunlar bireylerden mevduat toplamak ve kredi vermektir. Bankaların geriye kalan diğer işlemleri tamamen kredi ticaretinden kaynaklanmaktadır. Bankaların genel olarak temel fonksiyonlarını sıralayacak olursak:

Bankaların fon sağlama fonksiyonu

Bankalar öz kaynakları ile yabancı kaynaklardan fon sağlamaktadır. Öz kaynaklarından sağlamış olması demek kendi mali yapısını oluşturan öz sermayesinden, yabancı kaynaklardan fon sağlaması ise fon fazlası olan üçüncü kişilerden fon temin etmesi demektir. Bankalar fon mevcudunun çoğunu yabancı kaynaklardan temin etmektedir. Bankaların öz sermayelerinin haricinde, borçlanmak suretiyle fon temin etmeleri faaliyetlerinin tümü Angajman olarak adlandırılmaktadır. Bankalar, merkez bankasından borçlanarak, mevduat kabulü ve tahvil ihracı ile fon sağlamaktadır.

Bankalar, ekonomide yastık altında bulunan atıl fonları mevduat kabulü şeklinde veya tahvil ihraç ederek sisteme çeker ve bu fonlara hareket kazandırır. Böylece atıl fon sahipleri ödünç verdikleri fon karşılığında faiz geliri elde ederken bu fonları bankalar ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullanır.

Bankaların fon kullanma fonksiyonu

Bankalar hem öz kaynaklarından hem de yabancı kaynaklardan sağlamış olduğu fonları Plasman işlemleri vasıtasıyla kullanmaktadır. Faiz, komisyon vb. giderler ödemek suretiyle sağladıkları fonları belirli bir gelir karşılığında kullanmaktadır. Bankalar ellerindeki fonları, kredi vererek, faaliyetlerini sürdürmek amacıyla hizmet binası, araç-gereç gibi demirbaşları satın alarak, mevzuat dahilinde işletmelere iştirak ederek ve kanunen bulundurması gerekli karşılıkları ayırmak suretiyle kullanır.

Bankaların aracılık fonksiyonu

Bankaların esas işlevi aracılıktır. Bankalar, bireylerin tüketim ihtiyacından arta kalan fonlarını (tasarruf) kar maksimizasyonu güdüsü altında reel sektöre kanalize eder böylece hem aracılık işlevlerini yerine getirmiş olur hem de üretimin artması sonucunda ekonomik büyümeye katkıda bulunur.

Ancak ülkemizde bankacılık sektörü tam anlamıyla aracılık işlevini yerine getirememektedir. Şöyle ki ülkemizde bankalar kuruluş yapısı itibariyle holding bankacılığı şeklinde örgütlenmiştir. Bu ise bankaların yalnızca kendi holding bünyesindeki firmalarını fonlamasına neden olmaktadır. Diğer bir husus ise bankalar DİBS (Devlet iç

borçlanma senetleri) satın almak suretiyle kamu kesimine borç vermektedir, böylece daha az risk ile daha çok kazanç elde etmektedir. Bu durum ise özel kesimin fon bulmakta güçlük çekmesine neden olurken bankacılık sektörünün işlevini tam olarak yerine getirememesi sonucunu doğurmaktadır (Günel, 2001:31-32).

Para politikasının etkinliğini artırma fonksiyonu

Merkez bankası uygulamış olduğu para politikasını bankalar aracılığıyla devreye sokar. APİ (Açık piyasa işlemleri) ile zorunlu karşılık oranları ve bunun gibi para politikası araçları ile ekonominin likiditesini ayarlar. Para politikasının etkinliği ise ancak ve ancak iyi bir bankacılık sektörünün mevcudiyeti ile mümkün olabilir.

Ulusal ve uluslararası ticareti geliştirme fonksiyonu

Ulusal ve uluslararası ticarete mevcut olan en büyük sorun tarafların birbirine olan güven problemidir. Uluslararası ticarete taraf olan kişiler birbirlerini tanımadıkları için risk altındadırlar. İhracat yapan taraf ithalat yapan tarafın satış bedelini ödemeyeceği veya eksik ödeyeceği endişesini taşıırken, ithalatçı da ihracat yapan tarafın malı teslim etmeyeceği endişesini taşımaktadır. İşte bu riski ortadan kaldırıp karşılıklı güveni sağlayan aracı kurumlar bankalar olmaktadır. Bankalar her iki tarafın da riskini üstlenip uluslararası ticaretin aracısı olmaktadır (Seyidoğlu, 2001-a:329). Böylece bankalar uluslararası ticareti geliştirip ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır.

Kısa vadeli fonları büyük ölçekli uzun vadeli fonlara dönüştürme fonksiyonu

Bir ekonomide reel yatırımda bulunmak isteyen bireyler çoğunlukla uzun vadeli ve yüksek meblağlı kredilere ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak bu fonları banka gibi bir aracı kurum olmadan elde etmeleri neredeyse imkânsızdır. Bankalar bireylerden toplamış olduğu kısa vadeli düşük meblağlı fonları bünyesinde toplayarak yatırım yapmak isteyen dolayısıyla uzun vadeli fon talebinde bulunan bireylere kredi olarak kullanırmaktadır. Bankaların bu fonksiyonu ekonomik gelişme için büyük öneme sahiptir.

Kaydi para yaratma fonksiyonu

Bankaların kaydi para yaratma fonksiyonu bankacılık sistemi içerisindeki en önemli fonksiyonlarından birisidir. “Kaydi para; bankaya yatırılan mevduatın kanuni karşılık miktarı düşüldükten sonra tekrar kredi olarak verilmesidir” (Paya, 1994:19-21).

Bireyler bankalarda vadesiz mevduat hesabı açtırmak suretiyle paralarını güvence altına alırlar ve ödemelerinde kolaylık sağlarlar. Vadesiz mevduatın ödeme aracı şeklinde kullanılması bankaların bu hesap üzerine çek vermesi ile gerçekleşir. Çek ile bireyler bir başkasına veya kendisine ödeme yapılmasını sağlayabilir (Geylan, 1985:18). Gelişmiş ülkelerde kaydi para ile gerçek para arasında çok bir fark bulunmamaktadır ve çoğu işlem çek ile yapılmaktadır.

Kaydi para yaratmak için bankaya para yatırılması zorunluluğu yoktur. Kredi açtırarak ve kredi kartı ile de kaydi para yaratılabilmektedir. Bankaların kaydi para yaratma süreci anlatılmadan önce bazı kavramlar tanımlanacak olursa:

- Rezerv: Bankaların, merkez bankası ve diğer bankalarda tutmuş oldukları vadesiz mevduatlar ile kasalarında tuttukları nakdin toplamına rezerv denir.
- Zorunlu rezervler: Merkez bankasının belirtmiş olduğu oranda bankaların, merkez bankası bünyesinde tuttukları rezervlere denir.
- Serbest rezervler: Bankaların ani mevduat çıkışları ile kârlı yatırım fırsatlarını kaçırmamak adına kendi istekleriyle tutmuş olduğu rezervlerdir.

Rezervler zorunlu ve serbest rezervlerin toplamından oluşmaktadır. İki tür rezerv uygulaması söz konusudur:

- Mutlak rezerv bankacılığı: Bankaların ellerinde mevcut bulunan mevduatların tamamını rezerv olarak tutmasıdır.
- Kısmi rezerv bankacılığı: Bankaların ellerinde mevcut bulunan mevduatların bir bölümünü rezerv olarak tutmasıdır (İnternet 4).

Bankalar ilk kuruldukları zamanlarda ellerinde bulundurduğu mevduatın tamamını rezerv olarak tutmakta idi. Bu bakımdan kişilerin değerli eşyalarının muhafaza edildiği

yerlerden ibaret idi. Ancak daha sonraları bankaların ellerinde atıl vaziyette bulunan bu fonları ihtiyaç sahiplerine kredi olarak vermesinin ve karşılığında faiz geliri elde etmesinin kendisi açısından, bu kredilerden elde ettiği faiz geliri ile de mudilere faiz ödemesinde bulunmasının mudiler açısından kârlı olduğunu anlaması ile zamanla bankacılık kısmi rezerv bankacılığına dönüşmüştür. Kaydi para yaratma süreci ancak ve ancak kısmi rezerv bankacılığının mevcut olduğu bir ortamda mümkün olabilmektedir.

Kaydi para yaratma sürecindeki varsayımlar şunlardır:

- Sistemde yalnızca tek banka vardır.
- Banka sadece vadesiz mevduatı kabul etmektedir.
- Banka sadece zorunlu rezerv tutmaktadır.
- Bankanın vermiş olduğu kredilerin tamamı vadesiz mevduat olarak geri dönmektedir

$$\Delta DD = \frac{1}{r} \times \Delta R \quad (1.1)$$

(ΔDD = Kaydi paradaki değişim)

(r = Zorunlu rezerv oranı)

($\frac{1}{r}$ = Kaydi para çarpanı)

(ΔR = Mevduattaki ilk değişim)

Eş. 1.1’de görüleceği üzere zorunlu rezerv ile kaydi para arasında ters orantılı bir ilişki mevcuttur. Zorunlu rezerv oranı (r) %0 olduğunda kaydi para sonsuz olurken %100 olduğunda kaydi para mevduat miktarına eşit olur. Konu bir örnekle daha detaylı olarak açıklanacak olursa:

Yukarıdaki varsayımlar altında merkez bankası zorunlu karşılık oranını %10 olarak belirlemiş olsun, Emre 1000 TL parasını A Bankasına yatırsın. A Bankası yatırılan paranın %10’una tekabül eden 100 TL’sini zorunlu rezerv olarak ayırır ve geriye kalan 900 TL’yi Alper’e kredi olarak versin. Alper bu parayı yine sistemdeki tek banka olan A Bankasına yatırsın. A Bankası bu paradan yine %10’luk kısmı olan 90 TL’yi zorunlu rezerv olarak ayırır ve geriye kalan kısmı olan 810 TL’yi kredi olarak başka bir kişiye verir. Bu süreç benzer şekilde devam edecek ve en sonunda başlangıçtaki mevduat miktarı olan 1000

TL'nin tamamı zorunlu karşılık olarak ayrılacak, 9000 TL kredi olarak verilecek ve sistemdeki toplam kaydi para 10 000 TL olacaktır. Bankaların kaydi para yaratma fonksiyonu kısaca bu şekilde işlemektedir.

Bankaların hizmet fonksiyonu

Bankaların faaliyetleri sadece kredi vermek ve mevduat toplamakla sınırlı değildir. Bankalar bu faaliyetlerine ilave olarak müşterilerine hizmetler de sunar. Bu hizmetler normalde bankalar için bir maliyet ortaya çıkarmış olsa da bankalar kendi aralarında rekabet etmek amacıyla müşterilerine hizmetler sunmaktadır. Böylece bankaya daha çok mevduat çekilebilecek ve daha yüksek miktarda kredi yaratılabilecektir.

Hizmetlerin sınıflandırılmasında ise yalnızca bireysel müşterilere verilen hizmetler, yalnızca ticari müşterilere verilen hizmetler ve hem bireysel hem ticari müşterilere verilen hizmetler şeklinde bir sınıflandırma kullanılmaktadır (Seyidoğlu, 2001-b:415-416).

Bankaların vermiş olduğu hizmetlerin bazıları sıralanacak olursa:

- Döviz ve efektif alım satım işlemleri yapmak
- İthalat ve ihracat işlemlerine aracılık etmek
- Müşterilerinin adına menkul kıymet alım satımı yapmak
- Havale, EFT işlemleri yapmak
- Çek muamele işlemleri yapmak
- Eldeki paranın muhafazası için güvenli bir yer sağlamak
- Kambiyo ve akreditif işlemleri yapmak
- Müşterilerine kredi kartı vermek

1.5.2. Bankaların iktisadi yapı içindeki önemi

Bankalar, para ve sermaye piyasasında vatandaşların küçük birikimlerini sermayeye dönüştürerek buldukları ülke ekonomisinin ticaret sektörü ve sanayi sektörünün gelişmesinde önemli bir fonksiyon üstlenmektedir.

Ülkemizdeki finans piyasasının en önemli aracı kuruluşu bankalardır. Bankalar arasında da en büyük paya ticari bankalar sahiptir. Bankalar dışında kalan mali kurumlar çoğunlukla bankaların iştirakleri veya yan kuruluşlarıdır. Bankaların iktisadi kalkınma sürecinde finansal aracılık görevini üstlenmiş olması ile birlikte ekonomide atıl vaziyette bulunan ve sızıntı olarak adlandırılan tasarruflar yatırımlara dönüşmektedir.

Merkez bankası ekonomide uygulayacağı para politikasını bankalar vasıtası ile gerçekleştirir. Ekonominin durgunluk döneminde merkez bankası APİ ile piyasadan DİBS'leri satın alır. Böylece para tabanını artırmış dolayısıyla genişletici para politikası uygulamış olur. Aynı şekilde Zorunlu karşılık oranları ve reeskont faiz oranları ile de ekonominin gidişatına yön verebilir. Ancak yapılan bu değişikliklerin etkili olması için iyi bir bankacılık sektörünün mevcudiyeti bir ön koşuldur (Çam, 2002).

Bankaların aracılık faaliyetleri ile hem iç piyasada hem de uluslararası piyasada yapılan ticari işlemler daha sağlıklı olmakta ve güven ortamında gerçekleşmektedir.

2. SİGORTA, TEMEL SİGORTACILIK BİLGİLERİ, KASKO SİGORTACILIĞI

2.1. Sigorta

2.1.1. Sigortanın tanımı

Latince “sicurta” olarak adlandırılan sigorta kelimesinin dilimizdeki anlamı: Emniyet ve güvendir (Seyidoğlu, 2002:536).

İnsanoğlu yaşadığı müddetçe tehlike ve risklerle karşı karşıyadır. İnsanlar hayatlarını tehdit eden bu risklerden korunmak amacıyla tarih boyunca önlemler almışlardır. Sigortacılığın doğması da bu korunma gereksiniminden kaynaklanmıştır. Ancak insanoğlu karşılaşacağı risklerin tamamını ortadan kaldıramayacağı için en azından ekonomik anlamda uğrayacağı kayıpları minimize etmek amacıyla riske maruz kalan tüm bireyler bir araya gelerek zararı paylaşmışlardır. Sigortanın temelleri bu zarar paylaşımı ile atılmıştır. Sigortaya zaman içerisinde farklı tanımlamalar getirilmiştir.

Sigorta, aynı veya benzer riske maruz kalacak kişilerin, sigorta işini meslek edinmiş ve ticari bir faaliyet olarak yürütmekte olan firmalara belli miktarda prim ödeyerek belirli zaman diliminde teminat altına alınan riskin gerçekleşmesi durumunda meydana gelen zararın giderilmesi için talep hakkına sahip olunmasıdır (Sigortacılık Eğitim Merkezi [SEGEM], 2013:8).

Hukuki yönden sigorta, TTK'nin 1263. Maddesine göre: “Sigorta bir akittir ki bununla sigortacı bir prim karşılığında diğer bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin (bir rizikonun) meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı üzerine alır.” şeklinde açıklanmaktadır (Türk Ticaret Kanunu [TTK], 2011: Madde 1263).

Ekonomik yönden sigorta, kişilerin aynı veya benzer risklerin meydana gelmesi durumunda oluşan zararın miktarına göre daha az miktarda prim ödeyerek zararlarının tazmin edilmesini sağlayan sözleşmedir.

Sosyal yönden sigorta ise aynı veya benzer riskle karşı karşıya olan bireylerin ortaya zarar çıkması durumunda bu zararın kendi aralarında karşılıklı bir şekilde tazmin edilmesidir (Yeter, 2006:4).

2.1.2. Sigortanın konusu ve önemi

Sigorta, sosyal ve ekonomik hayat açısından çok önemlidir (E. Güvel ve A. Güvel, 2004:27). İnsanlar hayatları boyunca ihtiyaçlarını karşılamak durumundadırlar. Ancak her zaman bu ihtiyaçlarını karşılamak için gelirleri yetersiz kalabilmektedir. Bir de risk olgusu söz konusudur. İnsanlar hayatları boyunca riske maruz kalmakta ve ciddi boyutlarda kayıplara uğrayabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı mağdur olmamak adına ve gelir kayıplarını minimize etmek için sigorta devreye girmektedir.

Sigortanın tasarruf sağlama ve güvence verme gibi fonksiyonları vardır. Sigorta yaptıran kişilerin ödemiş olduğu primler bir havuzda toplanır ve bu havuzda toplanmış olan kaynaklar yatırıma yönlendirilir. Bu kaynakların ülke ekonomisinin büyümesi ve kalkınması için önemi yadsınamayacak boyuttadır (Kılıçkaplan ve Karpat, 2004:1).

Gelişmekte olan ülkelerde sigortacılık sektörü en hareketli sektörlerden birisi haline gelmiştir. Gelişmiş ekonomilerde ise sigorta sektörüne olan yüksek talep esnekliği ve ekonomideki fonun yüksek bir bölümünün bu sektöre kaymış olması, sigorta firmalarının ülke ekonomisinde belirleyici bir pozisyona gelmesine neden olmuştur (Ünal, 1994). Sigortacılık sektörü sayesinde gelişmekte olan ülkelerdeki potansiyel tasarruflar harekete geçirilerek fiili yatırımlara dönüştürülmüş ve bu ülkelerin kalkınmasında önemli rol oynamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde sanayi, ticaret, hizmet ve tarım gibi ekonominin birçok faaliyet alanında mevcut olan riskleri karşılaması bakımından sigortacılık sektörü çok önemli bir yere sahiptir. Bu ülkelerde ekonomik faaliyetlerin güvenli bir şekilde yerine getirilebilmesi ve büyüme-kalkınma için gerekli olan sermaye birikiminin sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi ancak ve ancak iyi bir sigorta teminatının varlığı ile mümkün olabilmektedir (Zurnacı, 2007:1). Turgutlu, Kök ve Kasman'a (2007) göre bu gibi olmazsa olmaz özellikleri nedeniyle sigorta sektörü bir üretim faktörü olarak da değerlendirilebilir.

Sigortanın konusunu: Kaybedilmesi veya hasarlanması halinde, üzerinde menfaat sahibi kişi/kişiler için mali kayıplara neden olan;

- Taşınır veya taşınmaz bir mal,
- Meydana gelmesi durumunda yasal bir hakkın kaybedilmesine veya yasal bir sorumluluk oluşmasına neden olan herhangi bir olay,
- Ölüm veya yaralanma halinde kişinin kendisi veya menfaat bağı ile bağlı olduğu kişiler için parasal kayıplara neden olabilecek bir hayat,
- Yangın poliçesi için bina veya içindeki eşyalar, nakliyat poliçesi için gemi veya taşınmakta olan yük, sorumluluk poliçesi için ilgili kişinin başkalarına verebileceği zararlar bakımından söz konusu olan yasal sorumluluğu, hayat poliçesi için sigortalı kişinin yaşamı, oluşturmaktadır (İnternet 5).

2.1.3. Sigortanın işlevleri

Fertlere ve kurumlara ekonomik ve sosyal hayatta öngörülebilirlik ve emniyet sağlar

Sigorta gelecekte meydana gelebilecek risklerden korkmadan yeni işler yapma ve yaşama olanağı sağlar. Sigorta firmaları, sigorta sahiplerine rizikolardan nasıl kurtulabileceği ve meydana gelecek hasarlardan nasıl en az zararla çıkılabileceği konusunda danışmanlık ve teknik hizmetler sunarlar.

Kredi teminine yardım eder

Günümüzde neredeyse tüm ekonomik faaliyetler kredi sayesinde gerçekleştirilebilmektedir. Kredi karşılığında ipotek edilecek bir varlığın aynı zamanda sigortalı olması alacaklının haklarını kuvvetlendirip kredi almasını kolaylaştıracaktır. Bankaların kredi vermek için hayat sigortası talebinde bulunması da borç veren taraf için teminat sağlaması bakımından kredi teminine yardım eder. Kredi vermek risk demektir. Rasyonel birey de riski devretmek ister.

Tasarrufu geliştirir, sermaye oluşumuna katkı sağlar

Çok az miktardaki prim ödemeleri ile uzun vadede belirli bir tarihte yüksek meblağlar elde edilebilmektedir. Hayat sigortaları gibi sigortalar uzun vadeli yapıya sahip oldukları için fon birikimini sağlamada önemlidir.

Toplumda huzur ve güven tesis eder, dayanışmayı sağlar

Sigortanın yatırımları artırıcı etkisi sayesinde ülke ekonomisine katkıda bulunması, ayrı bir sektör olarak bu sektörde yeni iş alanları oluşturması ve önemli felaketleri minimum iş kaybıyla atlatılmasını sağlaması istihdamı artırır. Ayrıca hırsızlık, yangın, doğal afet, terör vb. olumsuz olaylar neticesinde meydana gelecek sosyal huzursuzlukları ve sosyo-ekonomik kayıpları önlemesi bakımından da huzurlu ve güvenli bir ortamın oluşmasına katkıda bulunur.

Uluslararası ilişkileri geliştirir

Teknik anlamda sigortanın başarılı olması mümkün mertebe geniş bir coğrafyaya yayılmasına bağlıdır. Bu sebeple de sigorta şirketleri uluslararası piyasalarda şubeler açmakta ve diğer sigorta firmaları ile reasürans anlaşmaları yapmaktadırlar. Ancak bu şekilde risk geniş bir topluluk üzerinde yayılabilmektedir.

Girişimcileri ve ticareti destekler, iş sürekliliği sağlar

Ticaretin, sanayinin, toplumsal güvence duygusunun gelişmesi ve ekonomik hayatın devamlılığı için sigorta sektörünün var olması gereklidir.

Sosyal güvenlik programlarının üzerindeki baskıyı hafifletir

Sosyal güvenlik harcamaları devlet için büyük bir maliyet unsurudur. Ancak hayat sigortaları ve bireysel emeklilik sisteminin varlığı sayesinde devlet bütçesi üzerindeki yük hafifleyebilmekte ve devlet burada kullanacağı kaynakları daha verimli bir alternatif olan kamu yatırım harcamalarında kullanabilecektir.

Risklerin daha etkin yönetilmesini sağlar

Sigorta sektörü, sigortalıların ödeyeceği prim miktarını belirlerken risk ölçüm tekniklerini kullanır ve risklerin gerçekleşmesi halinde ne kadar hasar meydana gelebileceğini hesaplar. Sigortalılar ise daha az prim ödemeyebilmek adına daha dikkatli davranıp risk sonucu meydana gelecek hasarı minimuma indirirler. Böylece kaynaklar daha etkin ve verimli kullanılır.

Finansal sistemin etkinliğini artırır

Sigorta sektörü finansal sistemin etkinliğini üç farklı şekilde artırmaktadır: İşlem maliyetlerini düşürmesi, likidite sağlaması ve ölçek ekonomisi oluşturması.

Sigortacılar az miktarda ama çok sayıda kişiden toplamış olduğu prim ödemelerini reel sektöre ödünç verir. Sigortacılar poliçe sahiplerinden doğrudan edinmiş olduğu borcu yatırım harcamalarına aktardıkları için işlem maliyetleri düşüktür.

Sigorta firmaları poliçe karşılığında toplamış olduğu sigorta primlerini uzun vadede yatırımcılara kredi olarak verirken, sigortalıların poliçe kapsamında karşılaşmış olduğu zararların ödemesini ise kısa vadede sağlamaktadır. Böylece sigortalılar, uğramış olduğu zarar neticesinde kayba uğramamakta, zarar öncesi duruma bir an evvel getirilmekte ve yapacakları yatırımlar engellenmemektedir. Sigorta firmaları hasar ödemesine karşın rezervlerinde yüksek meblağda birikimler tutmaktadır. Sigorta firmalarının rezervlerinde bulunan bu tasarruflar birçok gelişmiş ülkedeki hane halkı tasarruflarından bile fazladır. Bu tasarrufların ülkedeki ödünç verilebilir fon arzını artırması neticesinde kredi faizleri düşer, ekonominin likiditesi artar, hem yatırımcı sayısı hem de yatırımlar artar.

Sigorta firmaları rezervlerinde tutmuş oldukları yüksek miktarda tasarruflar ile finansmanı yüksek olan projeleri fonlayabilmektedir. Sigorta firmalarının yaratmış olduğu bu ölçek ekonomisi ile de birçok gelişmekte olan ülkenin yatırım projeleri realize edilebilmektedir (İnternet 6).

2.2. Sigortanın Temel Kavramları

2.2.1. Risk kavramı (Riziko)

Risk (Riziko) kelimesi gerçekleşme ihtimali bakımından geleceğe yönelik öngörülemeyen durum veya gerçekleşmesi durumunda ekonomik anlamda kayıplara neden olabilecek tehdit, tehlike anlamına gelir.

Risk kelimesi sigorta sektörü açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü sigortacılığın temeli risk üzerine oturmuştur. Bu anlamda risk yoksa sigorta sektörüne ihtiyaç da yoktur. Sigortacılık bir risk yönetim sistemidir.

Riskin çeşitleri vardır. Bunlar: Spekülatif risk ve saf risktir. Spekülatif riske göre kaybetme ve kazanma şansı bir arada bulunmaktadır. Örneğin borsada bir senedin satın alınması durumunda getiri elde edilebileceği gibi zarar da elde edilebilir. Saf riske göre ise sadece kaybetme söz konusudur. Yani kişinin mal varlığında ya azalma olur ya da değişmez. Sigorta sektörü spekülatif risk ile ilgilenmemektedir. Onun konusu saf risktir. Yani bir kayıp, mal varlığında bir azalma söz konusu olmalıdır.

2.2.2. Belirsizlik

Belirlilik kavramı belirsizliğin tersi olarak “şüpheli olmama” durumudur. Geleceğe yönelik meydana gelmesi beklenen olayların kesin olması durumunda belirlilikten söz edilir (Williams, Smith and Young, 1995:4). Bütün canlıların beslenme ihtiyacı duyması, her gündüzün ardından gecenin olması belirlilik açısından birer örnektir. Belirsizlik ise bir eylem neticesinde hangi sonuçların meydana geleceğinin öngörülememesidir. Yukarıda değinilmiş olan Risk kavramı objektif yani ölçülebilen bir değer iken belirsizlik kavramı sübjektiftir yani kişiden kişiye değişebilmektedir. Bu sebeple belirsizlik algısı kişiden kişiye farklıdır. İnsanlar belirsizliği azaltmak ve bertaraf edebilmek adına ve istenmeyen durumlardan korunmak için çeşitli eylemlerde bulunurlar. Belirsizliği azaltan en önemli girdi ise bilgidir (Williams, Smith and Young, 1995:12-13).

2.2.3. Sigorta ettiren-sigortalı

“Sigorta ettiren; sigortacı ile sigorta sözleşmesi yapan kişi ya da kuruluş, sigortalı ise bu sözleşmeden güvence sağlayan kişi ya da kuruluşlardır” (Hızlı, 2007:18). Sigorta ettiren kişi normalde sigortalı sıfatını da taşır. Ancak bazen sigortalı ile sigorta ettiren kişiler farklı olabilir. Bazı durumlarda sigorta ettiren kişi bir başkasının hakkını-menfaatini sigorta ettirir. Bu durumda sigorta kapsamında sağlanan haklar ve tazminat ödemesi lehine sigorta yapılan kimseye yani sigortalıya ait iken, sigorta sözleşmesinden kaynaklanan borç ve yükümlülükler sigorta ettiren kişiye aittir (Alma, 2015:9).

2.2.4. Sigortacı

Sigorta yaptırmak isteyen kişi, kurum ve kuruluşlara sigorta sözleşmesine göre ödenmesi gereken belirli bir prim karşılığında güvence veren ve tehlike meydana

geldiğinde de sigorta poliçesinde taahhüde bağlanmış sınırlar çerçevesinde tazminat ödemeyi kabul eden şirkettir (E. Güvel ve A. Güvel, 2004:49). Diğer bir tanıma göre ise sigortacı; sigortacılık faaliyeti yapma izni almış olan, sigorta yaptırmak isteyenlere sigorta poliçesinde belirlenmiş tutarda prim ödenmesi karşılığında teminat taahhüt eden risk taşıyıcısıdır.

2.2.5. Sigorta primi

“Sigortacının teminat altına aldığı rizikoların karşılığı olarak sigorta ettirenin ödediği sigorta ücretine prim denir. Kanun gereği prim para olarak ödenmek zorundadır. Prim peşin ya da taksitle ödenebilir. Sigortacının sorumluluğu prim peşin ödeniyorsa tamamının, taksitle ödeniyorsa ilk taksitinin ödendiği anda başlar” (Gülbitti, 2007:15).

2.2.6. Tarife

Belirli esaslar çerçevesinde sigorta primlerinin miktarını belirleyen kurallara tarife denir. 1990 yılına kadar Türk sigortacılık sektöründe sigorta tarifelerini devlet doğrudan belirlerdi. Ancak 1990 yılından itibaren sermaye piyasasının liberalizasyonu ile birlikte trafik ve deprem sigortaları hariç olmak üzere sigorta firmaları tarifelerini kendileri belirlemeye başlamışlardır.

2.2.7. Reasürans

Sigorta şirketleri teminat vermiş olduğu rizikoların sigorta değerinin yüksek olması, bazen büyük çaptaki hasarların ve katastrofik risklerin aynı zamana rastlaması durumunda hasarları tazmin etmekte zorlanabilmektedir. Hatta bazı büyük hasar durumlarında şirketin öz sermayesi dahi bunu karşılayacak güçte olmayabilmektedir. Bu durumda sigorta şirketleri üzerine aldığı riski tekrardan sigorta ettirmesi gerekmektedir. İşte sigortacının sigortalanması denilebilecek bu işleme reasürans denir. Reasürans ile sigorta şirketleri almış olduğu risklerin bir bölümünü başka sigorta firmasına devretmektedir.

Riski devreden sigorta firmasına sedan, riski devralan sigorta firmasına ise reasürör denir. Eğer risk birden fazla sigorta firması tarafından teminat altına alındıysa bu işleme de koasürans denir (Bölükbaşı ve Pamukçu, 2009:23).

Sermayesi ve öz kaynakları sınırlı olan sigorta şirketleri yalnızca kendi kaynakları ile büyük riskli poliçeleri imzalayamaz. Bu anlamda reasürans ile sigorta şirketleri kendi kapasitelerine ek kapasite sağlayarak daha fazla prim toplama imkânına kavuşurlar. Örneğin, bir fabrikanın yangın rizikosuna karşı sigorta edilmesi durumunda bu poliçeyi tek başına bir sigorta firması imzalarsa yangın sonucunda meydana gelen bütün zararı tek başına tazmin etmek zorunda kalacaktır. Ancak bu sigorta şirketi bir reasürans anlaşması yaparsa yalnızca taahhüt etmiş olduğu üst sınır tutarını öder geri kalan kısmı reasürör firması öder böylece sedan firma mali gücünü sarsmamış, kendini güvenceye almış ve diğer riskler için kendine kapasite yaratmış olur.

Reasürans ile sigorta firmasının portföyünde bulunan çok yüksek riskteki poliçeler homojenize olup daha dengeli, ortalama bir portföy haline gelir.

Sigorta şirketleri büyük risklerin meydana geldiği, tazminat ödemelerinin yüksek olduğu yıllarda zarar etmektedir. Bazı yıllarda ise kâr elde etmektedir. Bu bakımdan sigorta şirketleri ekonomik dalgalanmalar yaşayabilmektedir. Reasürans yoluyla risk, olası maksimum hasar hesaplanarak başka firmalarla paylaşılmakta, kâr elde edildiğinde de yine bu kârdan reasürör firmaları pay almaktadır. Böylece reasürans yoluyla sigorta firmalarının mali yapısındaki dalgalanmalar minimize edilmektedir (Erdoğan, 2013: 8-10).

2.2.8. Sigorta sözleşmesi (poliçe)

Sigorta sözleşmesi, sigortacının sigorta taahhüdünü sigortalının ise prim ödeme borcunu yerine getirmeyi taahhüt etmiş olduğu iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Sigorta sözleşmesinin yazılı olması şart değildir. Ancak poliçe, sigorta sözleşmesinde tarafların sözleşmede karşılıklı olarak vermiş olduğu taahhütleri ispat niteliğinde olması bakımından yazılı bir belge olarak düzenlenir.

Bir sigorta poliçesinde hem sigortacıyı hem de sigortalıya ait tanımlayıcı bilgiler, sigorta konusuna ilişkin açıklamalar, teminatın kapsamı, sigorta bedeli, sözleşmenin süresi, prim miktarı, poliçenin düzenlenme tarihi, tarafların borç ve yükümlülükleri gibi bilgiler bulunmaktadır (İnternet 5).

6102 Sayılı yeni TTK'nin altıncı kitabı Sigorta Hukuku başlığını taşımaktadır ve 1401. Maddesinde sigorta sözleşmesi şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Sigorta sözleşmesi, sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan tehlikenin, rizikonun, meydana gelmesi hâlinde bunu tazmin etmeyi ya da bir veya birkaç kişinin hayat süreleri sebebiyle ya da hayatlarında gerçekleşen bazı olaylar dolayısıyla bir para ödemeyi veya diğer edimlerde bulunmayı yükümlendiği sözleşmedir.”

2.2.9. Aşkın sigorta

Sigorta bedelinin sigorta değerinden yüksek olması halidir. Aşkın sigorta durumunda sigorta bedeli poliçede olması gerekenden daha yüksek olduğu için sigortalı fazla prim ödemesinde bulunur. Hasarın meydana gelmesi durumunda tazminat sigorta değeri üzerinden ödenir. Fazla ödenen primler ise sigortalıya ödenir (Durmuş, 2011: 70-71).

6102 Sayılı TTK'nin 1463. maddesinde ise aşkın sigorta tanımı şu şekilde yapılmıştır.

“Sigorta bedeli sigorta olunan menfaatin değerinin üstünde ise, aşan kısım geçersizdir. Bu sebeple, sigorta bedeli ile sigorta priminin onu karşılayan kısmı indirilir ve tahsil edilmiş fazla prim geri verilir. Sigorta ettirenin, mali çıkar sağlamak amacıyla kötü niyetle yaptığı aşkın sigorta sözleşmesi geçersizdir. Sözleşme yapılırken geçersizliği bilmeyen sigortacı, durumu öğrendiği sigorta döneminin sonuna kadar prime hak kazanır.”

2.2.10. Eksik sigorta

Poliçede yazılı sigorta bedeli malın gerçek değerinin altındaysa eksik sigorta söz konusudur. Şöyle ki bazen kişiler bilmeyerek veya daha az prim ödemek maksadıyla malın gerçek değerinin altında bir değer beyan ederler. Bu durumda sigortalı sigortanın “uğranılan maddi kayıpların tam anlamıyla giderilmesi” prensibinden yararlanamamaktadır.

Eksik sigorta durumunda sigorta şirketinin ödeyeceği tutar tam zıya durumunda sigorta bedeli kadar olurken, kısmi zarar durumunda ise eksik sigorta bedelinin malın gerçek sigorta değerine oranı kadar olacaktır (İnternet 5).

2.2.11. Aktüer

Aktüer, sigorta rizikoları ile primlerini istatistik ve olasılık hesaplamaları yoluyla tespit eden ve geleceğe yönelik stratejik değerlendirmeleriyle sigorta sözleşmelerinin temel ilkelerini belirleyen uzman kişidir. Görevi istatistik, olasılık hesaplamaları ve sigortacılık yasal düzenlemeleri ile sigorta prim, kâr payı ve rezervlerinin hesaplanması olan aktüer, olası rizikoların etkilerinin öngörülerek finansal zararların azaltılmasında ve ekonomik istikrarın sürdürülmesinde önemli rol oynar.

İnsan yaşamını etkileyebilecek doğum, ölüm, sakatlık, hastalık, emeklilik gibi olaylarla; maddi varlığı etkileyebilecek hırsızlık, sel, kaza, yangın, deprem gibi doğal ve/veya insan eliyle meydana gelebilecek afetlerin hayatın her aşamasında oluşması kaçınılmazdır. Bu olası riskleri ölçmek, değerlendirmek ve en etkin biçimde yönetmek koşuluyla aktüer, bireysel ve toplumsal refahın devamına katkıda bulunur (İnternet 7).

2.3. Sigortanın Genel Prensipleri

Sigortanın genel prensipleri, sigorta ile meydana gelebilecek haksız kazançların önüne geçilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu prensipler vasıtasıyla sosyal hayattaki çöküntüler ve ekonomide meydana gelebilecek kayıplar önlenmektedir. Sigorta ve sigortacılık sektörünün ilerlemesi, ciddi bir kuruluş olarak varlığını sürdürmesi bu prensipler sayesinde mümkündür (Bölükbaşı ve Pamukçu, 2009:25). Sigortacılık sektöründe genel kabul görmüş altı tane prensip vardır.

2.3.1. Tazminat prensibi

Sigortacının, sigortalının zarara uğrayan bir menfaatinin eski haline getirilmesi amacıyla ödediği değere tazminat denir. Sigorta şirketi tazminat ödemesinde bulunurken poliçede yazılı azami tutara göre ödemede bulunur. Yine sigorta şirketi reasürans anlaşmalarında bir rizikonun gerçekleşmesi durumunda reasürörden anlaşmada belirlenen üst sınır tutarında ödeme talebinde bulunabilir. Ayrıca sigorta şirketi, sigortalıya teminat dışı ödemiş olduğu lütuf ödemelerini de reasürörden talep edemez (Özbolat, 2007:112).

Tazminat ilkesi sigortalının durumunu rizikonun gerçekleştiği günden 1 gün öncesine getirmeyi amaçlar. Bunu sağlarken de hukuk dilinde sebepsiz zenginleşme olarak

nitelendirilen haksız yere kâr sağlamasını önler. Yani kişi ne zarar etmeli ne de kâr elde etmelidir (Çipil, 2013:66).

Sigorta poliçelerinden “Hayat Poliçeleri” ve “Ferdî Kaza Poliçeleri” meblağ sigortalarındandır. Sigortalı ile sigortacı sigortalının herhangi bir organının veya hayatının karşılıklı belirledikleri bir teminat oranı üzerinden sigortalanması amacıyla anlaşılır. Zira insanın organına veya hayatına değer biçilememektedir. Eğer riziko gerçekleşirse üzerinde anlaşılan tazminat tutarı sigortalıya veya yasal mirasçılara ödenir.

“Mal ve Sorumluluk” sigortaları ise Tazminat Sigortalarındandır. Sigortalının mali kaybına göre tazminat ödemesi yapılır. Tazminat ödemesinin 2 türü vardır:

- Nakit ödeme: Sigortacılık literatüründe “Yerine Koyma” olarak da bilinen bu türde tazminat sigortalıya nakit olarak ödenir. Tamir olması mümkün olmayan hasarlarda nakit ödemesi söz konusudur. Örneğin, cam kırılması durumunda tamir söz konusu olamayacağı için hasar nakit olarak ödenir.
- Tamir ettirme: Bu ödeme şekline trafik ve kasko sigortalarında rastlanmaktadır. Yalnızca “Pert” olarak ifade edilen tam zıya veya ağır hasarlı durumlarda hasarlı malın sovtajı değerlendirilerek hasar nakit olarak ödenir (Nomer ve Yunak, 2000:72).

2.3.2. Azami iyi niyet prensibi

Sigortalı ile sigortacı arasında sigorta sözleşmesi gereği kurulacak olan ilişkide tarafların sözleşmeye esas olacak bütün bilgileri birbirlerine vermelerine, hile yapmaktan kaçınmalarına ve birbirlerine güvenmelerine azami iyi niyet prensibi denilmektedir (Özbolet, 2007:107).

Sigorta firması, sigortalanacak mal, hayat veya sorumluluk hakkında sigortalının vermiş olduğu bilgi haricinde hiçbir bilgiye sahip değildir. Bu bakımdan sigortalının vermiş olduğu bilgiye güvenmek durumundadır. Aynı şekilde sigortalı da kendisine prim ödeme teklifinde bulunacak sigorta şirketinin vermiş olduğu teknik bilgiye güvenmek durumundadır. Bu bakımdan tarafların iyi niyetli oldukları varsayılmaktadır. Ancak

tarafardan birisi iyi niyetli davranmayıp yanlış bilgi verirse karşı tarafa sözleşmeyi fesih hakkını doğurur (SEGEM, 2013:22).

Reasürans anlaşmasında sedan firma reasüröre tüm bilgiyi eksiksiz vermek durumundadır. Aksi takdirde riziko gerçekleştiğinde reasürör de tazminat konusunda iyi niyetli davranmayabilir.

Ticari ilişkilerde iyi niyetli davranmak esastır. Ancak güven esasına dayalı sigortacılık gibi sektörlerde ise iyi niyetten fazlası gösterilmeli yani azami iyi niyet gösterilmelidir (Çipil, 2013:65).

2.3.3. Halefiyet prensibi

TTK'nin 1472. Maddesinde halefiyetin hukuksal varlığı ile ilgili şu şekilde bahsedilmektedir:

“Sigortacı, sigorta tazminatını ödemediğinde, hukuken sigortalının yerine geçer. Sigortalının, gerçekleşen zarardan dolayı sorumlulara karşı dava hakkı varsa bu hak, tazmin ettiği bedel kadar, sigortacıya intikal eder. Sorumlulara karşı bir dava veya takip başlatılmışsa, sigortacı, mahkemenin veya diğer tarafın onayı gerekmeksizin, halefiyet kuralı uyarınca, sigortalısına yaptığı ödemeyi ispat ederek, dava veya takibi kaldığı yerden devam ettirebilir.”

Halefiyet prensibinde sigortalının, sigorta konusu riskin kendi kusuru veya poliçe şartlarına aykırı bir eylemi olmaksızın, tamamen üçüncü bir kişinin eylemi nedeniyle zarara uğraması neticesinde sigorta şirketi uğramış olduğu bu zararı karşılar. Daha sonra sigorta şirketi hukuki anlamda sigortalının yerine geçmiş olur ve sigortalıya ödemiş olduğu tazminat meblağını üçüncü kişiden talep etme hakkını elde eder. Bu sayede sigortalının, hem üçüncü kişiden hem de sigorta şirketinden haksız yere tazminat ödemesini talep edip hukuki anlamda sebepsiz zenginleşmesinin önüne geçilmiş olur.

Bir örnek ile halefiyet prensibi açıklanacak olursa; Trafik ışıklarında beklemekte olan X aracının arkasından Y aracı çarpmış olsun. Bu durumda X aracının sürücüsü uğramış olduğu maddi hasarı ister Y aracının sürücüsünden, ister Y aracının sahibinden isterse de Y aracının trafik sigortası poliçesinden talep edebilmektedir. Aslında bu üç taraf da X aracıya karşı müteselsilen sorumludur. Dolayısıyla X aracının sahibi aynı anda bu üç taraftan da zararının karşılanması talebinde bulunabilir. X aracının sahibinin kasko sigortası varsa eğer, genellikle sektörde uygulandığı üzere, hasar nedeniyle uğradığı zararı

kasko firmasından talep eder. X aracının sigorta şirketi de halefiyet prensibi gereği X aracının sahibinin yerine geçer ve ödemiş olduğu tazminat bedelini Y aracının sahibinden/sürücüsünden veya Y aracının sigorta firmasından talep eder.

Halefiyet prensibi yalnızca tazminat sigortalarında geçerlidir. Ferdi kaza ve hayat sigortalarında geçerli değildir (Gülbitti, 2007:20).

Sigorta şirketi hasar öncesinde ve sonrasında sigortalısından halefiyet haklarını koruması açısından gerekli evrakları ve bilgileri talep eder. Sigortalı bu bilgi ve evrakları temin etmekle yükümlüdür. Aksi durumda sigortacısına karşı sorumlu olur (Ulaş, 2007:167).

Hakların devri (rücu) olarak da nitelendirilen halefiyet prensibi sayesinde kişiler sırf bu işle uğraşmakta olan sigorta şirketlerinin nimetlerinden faydalanmış olmaktadır. Çünkü sırf bu işte uzmanlaşmış olan bu şirketlerin hukuki anlamda tazminat takibini yapması normal vatandaşlara nazaran daha kolay olmakta ve kişilerin sosyal ilişkilerinin bu tip zarar vermeler neticesinde bozulmasının önüne geçilmektedir.

2.3.4. Hasara katılım prensibi

Sigorta sektöründe müşterek sigorta ya da koasürans da denilen hasara katılım prensibinde, sigorta konusu mallar aynı tehlikelere karşı, aynı sigorta döneminde birden fazla sigorta şirketi tarafından sigortalanması söz konusudur (Çipil, 2013:67).

TTK'nin 1466. Maddesinde hasara katılım prensibinden bahsedilmiştir. Buna göre; bir menfaat aynı tehlikelere karşı aynı sigorta döneminde birden fazla sigorta firması tarafından sigortalanmışsa, sözleşmede anlaşılan değer sigorta konusu malın değerini geçemez. Bu durumda sigortacılardan her biri sigorta bedellerinin toplamına göre sigorta ettikleri bedel oranında sorumlu olurlar (Türk Ticaret Kanunu [TTK], 2011: Madde 1466).

Müşterek sigorta ile çifte sigorta bazen karıştırılabilmektedir. Ancak çifte sigortada aynı riziko farklı firmalar tarafından azami teminat oranında karşılanmaktadır. Bu durumda risk meydana geldiğinde sigortalı birden fazla sigorta şirketinden tazminat alıp sebepsiz yere zenginleşecektir. Bu husus haksız kazanç teşkil ettiği için etik olarak ve hukuki açıdan geçersiz bir durumdur.

Hasara katılım prensibinin geçerli olması için gereken şartlar şunlardır:

- Birden fazla sigorta poliçesi mevcut olmalıdır.
- Sigorta poliçelerinin tamamının konusu aynı olmalıdır.
- Sigorta poliçelerinin hepsi rizikoyu teminat altına almalıdır.
- Hasar gerçekleştiğinde poliçelerin tamamı yürürlükte olmalıdır.
- Poliçelerin tümü aynı sigortalının aynı menfaat ilişkisini teminat altına almalıdır.
- Poliçeler, hasara katılıma engel teşkil edecek bir hüküm içermemelidir (SEGEM, 2013:23).

Hasara katılım prensibi hayat ve ferdi kaza sigortalarında geçerli değildir. Zira insan hayatına değer biçilemeyeceği için kişiler birden fazla sigorta firmasına, üzerinde anlaşığı tutardan prim ödemesinde bulunur ve riziko gerçekleştiğinde de anlaşılan sigorta bedeli tutarında ve her bir firmadan ayrı ayrı olmak üzere tazminat talep edebilir (Gülbitti, 2007:21).

2.3.5. Sigortalanabilir menfaat prensibi

Sigortalanabilir menfaat prensibinde muhakkak para ile ölçülebilir bir menfaat mevcut olmalıdır. Sigorta sözleşmesi ile bu menfaatler güvence altına alınmış olur ve risk gerçekleşmesi durumunda da sigortalının mali anlamda bir kaybı söz konusu olmaktadır. Sigorta poliçesinde ise malın kendisi değil o malın zarar görmesi neticesinde uğranılmış olan yasal parasal menfaat kaybı teminat altına alınır.

Bir menfaatin sigortalanabilmesi için öncelikle sigorta konusu olan değer yasal olarak yasaklanmamış olması ve kanuna aykırı olmaması gereklidir. Örneğin, ülkemizde esrar, eroin vb. uyuşturucu maddelerin satışı ve kullanılması yasak olduğu için bu maddelerin kendisinin veya nakliyesinin sigortalanması da mümkün değildir.

Sigorta edilen menfaatin sahibinin illa ki malik olması gerekmemektedir. Sigorta konusu malın kiracısı, ipotek ve rehin hakkı sahibi, intifa hakkı sahibi kısacası tasarruf yetkisi olmayan kişiler de olabilmektedir (Elbeyli, 1995:43).

Sigortalanabilir menfaat ilkesinin temel unsurları şunlardır:

- Sigorta edilebilen ve para ile ölçülebilen bir menfaat olmalıdır.
- Sigortalı, rizikonun gerçekleşmesi neticesinde maddi olarak zarara uğramalıdır.
- Sigorta konusu mal kanunlara aykırılık teşkil etmemelidir. Örneğin, kaçak olarak ülkeye girmiş olan mallar sigortadan faydalanamamaktadır (Nomer ve Yunak, 2000:64).

2.3.6. Yakın sebep prensibi

Bir menfaatte meydana gelecek hasara neden olan esaslı sebebe yakın sebep prensibi denir. Yakın sebep prensibinde hasara neden olan sigortalanmış bir risk ile hasar arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Poliçe satın alınmadan önce dikkat edilmesi gereken en önemli prensip budur. Zira bireyin poliçe satın almasındaki sebep önceden öngörmüş olduğu riskten dolayıdır (Çipil, 2013:68).

Bazı hasarların meydana gelmesine neden olan tek bir olay vardır ve bu olay hasarın yakın sebebidir. Ancak bazı hasarlar birbirini takip eden zincirleme olaylar neticesinde meydana gelmektedir. Bu tarz durumlarda hasarın yakın sebebini tespit etmek zor olmaktadır. Örnek verilecek olursa; heyelan nedeniyle tepeden düşen bir kaya evin bahçesindeki elektrik direğini devirir daha sonra kopan elektrik telleri binada yangına sebep verir, yangını söndürmeye gelen itfaiye ekipleri yangının binanın altında duran araçlara sıçramasına neden olur. Örnekte zincirleme olayların en nihayetinde araçlara zarar vermesinin yakın sebebi (esaslı sebep) heyelandır. Eğer araçların kasko poliçesinde heyelan riski de belirtilmiş ise kasko bu hasarı öder aksi takdirde ödemeyecektir.

2.4. Sigorta Şirketlerinin Aracıları

Sigorta şirketleri poliçe verme, prim toplama ve sigorta sözleşmesi yapma yetkilerine sahiptir. Bu hizmetleri sunabilmek ve ülkenin her köşesine götürmek için şube ve personel sayısının çok fazla olması gereklidir. Bu özelliği bakımında sigorta şirketleri her yerde şube açmak yerine sigorta aracılarında faydalanmaktadır.

Sigorta aracıları; sigortacılar ile sigorta yaptırmak isteyenleri bir araya getiren, sözleşme yapılmasına zemin hazırlayan ve bazı durumlarda sigortacılar adına ve hesabına bizzat sözleşme yapan aracı kuruluşlardır.

Sigorta aracılığını daimi bir şekilde yapmakta olan kişilerin sigortacılık sektöründeki önemi büyüktür. Bu önemlilik araçların mesleki becerisi, sigorta yaptırılanlar ile ilişkileri ve onların korunması şeklinde görülmektedir. Sigorta sektörünün az gelişmiş ülkelerin büyümesinde önemli rolü vardır. Aynı şekilde sigorta araçları da sigorta piyasasının gelişmesine ve dolaylı yoldan ekonominin büyümesine katkıda bulunmaktadır. Sigorta araçları hem sigorta sözleşmesi kurulmadan önce hem de kurulduktan sonra sigorta ettirenlerle ilgilenmekte ve onların ihtiyaçlarını tespit edip gerekli işlemleri yapmaktadırlar.

Sigorta araçlarının sigorta şirketlerine de faydası büyüktür. Onlara yeni müşteriler bulmakta, mevcut sözleşmeleri uzatmakta ve müşterilerin faydasını gözetip bilgi ve tecrübesini paylaşmaktadır (Özdamar, 2008:529).

2.4.1. Acente

5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu'nun 2. Maddesinde Acentenin tanımı şu şekilde yapılmıştır:

“Ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tâbi bir sıfatı olmaksızın bir sözleşmeye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimî bir surette sigorta şirketlerinin nam ve hesabına sigorta sözleşmelerine aracılık etmeyi veya bunları sigorta şirketleri adına yapmayı meslek edinen, sözleşmenin akdinden önce hazırlık çalışmalarını yürüten ve sözleşmenin uygulanması ile tazminatın ödenmesinde yardımcı olan gerçek veya tüzel kişiye acente denir.”

Kanundan da anlaşıldığı üzere sigorta acenteleri ya sigorta şirketini temsil etmekte ve onlar adına sözleşme yapmaktadır ya da sadece sigorta sözleşmesinin kurulmasına aracılık etmektedir. Sigorta acentesi yalnızca sigorta sözleşmesinin kurulması aşamasında değil, aynı zamanda sözleşme sürdüğü müddetçe sigortacının yardımcısı olarak birçok işlemi yerine getirmektedir (İnternet 8).

Sigortacılık sektöründe çok önemli rol üstlenmiş olan sigorta acenteleri faaliyetleri bakımından sigorta şirketleriyle iç içedir. Bu bakımdan hukuki ve ekonomik konumu sigorta şirketleri açısından çok önemlidir. Çoğu zaman müşteriler ile sigortacı arasındaki ilişki doğrudan sigorta acenteleri vasıtasıyla yürütülmektedir. Sigorta acenteleri sigorta şirketlerinin doğrudan satış kanalı işlevini üstlenmiştir. Nitekim sigorta şirketlerinin toplamış olduğu primlerin çoğunu sigorta acentelerine borçludur (SEGEM, 2013:77).

2.4.2. Prodüktör

Sigorta yaptıran ve sigortacıya bağlı olmadan birtakım sigorta dallarında sigorta yaptırmak isteyenlere bilgi vererek sigorta sözleşmesini hazırlayan ve bu çalışmalarını karşılığında komisyon alan gerçek veya tüzel kişi sigorta aracılara prodüktör denir (Sigorta Murakabe Kanunu, 1959).

Mülga 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nda belirtilmiş olan prodüktörlerin, sigorta şirketine ve sigortalıya karşı herhangi bir hukuki veya mali sorumluluğu bulunmamaktaydı, aynı zamanda herhangi bir oda siciline kaydına da ihtiyaç yoktu. Bu sebeplerden prodüktörlük mesleğinin denetiminde eksiklikler görüldüğü ve sigorta sektörü için gerekli güven ortamının sağlanmasına engel olduğu için 5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu ile prodüktörlük mesleği kaldırılmıştır (Özdamar, 2008:528).

2.4.3. Broker

Broker kelimesinin kökeni İngilizce 'den gelmektedir ve dilimizdeki karşılığı simsar(tellal)'dir. İngiliz hukukunda ve Kıta Avrupa'sında da sigorta aracılığı yapan kişilere acente ve tellal adı verilmektedir. Türk hukukunda da broker yerine tellal kullanılabilir ve TTK'de ticaret işleri tellalı olarak belirtilen tacir yardımcısına uygulamada farklılıklar olsa da benzerdir (Özdamar, 2008:530).

5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu'nda broker şu şekilde tanımlanmıştır:

“Sigorta veya reasürans sözleşmesi yaptırmak isteyenleri temsil ederek, bu sözleşmelerin yapılacağı şirketlerin seçiminde tamamen tarafsız ve bağımsız davranarak ve teminat almak isteyen kişilerin hak ve menfaatlerini gözeterek sözleşmelerin akdinden önceki hazırlık çalışmalarını yürütmeyi ve gerektiğinde sözleşmelerin uygulanmasında veya tazminatın tahsilinde yardımcı olmayı meslek edinen gerçek veya tüzel kişidir.”

Brokerlar herhangi bir sigorta şirketine veya reasüröre herhangi bir kayıt ile bağlı değildir. Onun yaptığı gerekli araştırmaları yürüterek müşterisinin adına ve hesabına sigorta şirketleriyle görüşüp gerekli pazarlıkları yaptıktan sonra tıpkı bir temsili gibi bizzat sözleşme imzalamaktadır veya bir tellal gibi sözleşme kurulmasına aracılık yapmaktadır.

Tacir ile broker çalışma tarzı bakımından birbirine benzerdir. Nitekim daimi bir faaliyet şeklinde taciri (sigortacıyı) ilgilendiren sözleşmelere aracılık etmektedirler.

Ayrıca sigortacıdan sabit belli bir ücret almamakta, aracılık yaptıkları sözleşmelere göre komisyon hakkı elde etmektedirler. Her ne kadar ikisi de bağımsız tacir yardımcısı şeklinde benzer özellikler gösterse de esasında tacir ile brokerin ayrıldığı noktalar da vardır. İlk olarak temsil yetkisi bakımından broker, sigorta ettirenin menfaatlerini gözetmek zorundadır bu bakımdan sigorta ettirenin acentesi gibi görev yapmaktadır. Oysa acente sigorta şirketine daha yakındır ve öncelikle onun menfaatlerini gözetir. İkincisi, broker acente gibi rekabet yasağına tabi değildir. Acente belli bir yer veya bölgede iş yapmak durumunda iken brokerin bu tarz bir zorunluluğu yoktur. Son olarak brokerin, sigorta şirketlerinin ürünlerini pazarlama zorunluluğu bulunmazken acentelerin böyle bir zorunluluğu vardır.

2.4.4. Sigorta eksperleri

Sigorta yapılmış olan risklerin gerçekleşmesi neticesinde meydana gelen kayıp ve hasarların miktarını, sebeplerini ve özelliklerini belirleyerek uzlaşmalı kıymet, ön ekspertiz ve gözetim gibi faaliyetleri meslek edinen kişilere sigorta eksperleri denir (E. Güvel ve A. Güvel, 2004:177). Sigorta eksperleri Hazine Müsteşarlığı'ndan almış oldukları yetki belgeleri ile kendi yönetmelikleri kapsamında faaliyetlerini yerine getirmektedir.

Sigorta eksperleri bağımsız olarak çalışarak sigortalıların ve sigorta şirketinin ortak menfaatini korumak durumundadır. Sigorta eksperleri, ekspertiz işlemi yaptıktan sonra tayin etmiş olduğu hasar miktarında, pazarlık ve maddi hasar haricinde keyfi indirimler yapılamamaktadır. Sigorta şirketleri normalde hasar işlemlerini bizzat yürütürler. Ancak detaylı kalifiye ve teknik bilgi gerektiren hasar durumlarında mecburen kendini ispatlamış tecrübeli eksperlerden yardım alırlar.

Diğer sigortacı aracılardan farklı olarak sigorta üretiminde yer almayan sigorta eksperleri olay yerinde incelemeler yaparak, olay yerinin fotoğraflarını çekerek, gerekli bilgi ve belgeleri düzenleyerek hasarın tespiti ve miktarını belirlemede sigorta şirketlerine yardımcı olurlar (Gülbitti, 2007:36). Ülkemizde eksper atanması ve atanma sürecinin izlenmesi "EKSİST" (Eksper Atama ve Takip Sistemi) adı verilen bir platform ile gerçekleştirilmektedir.

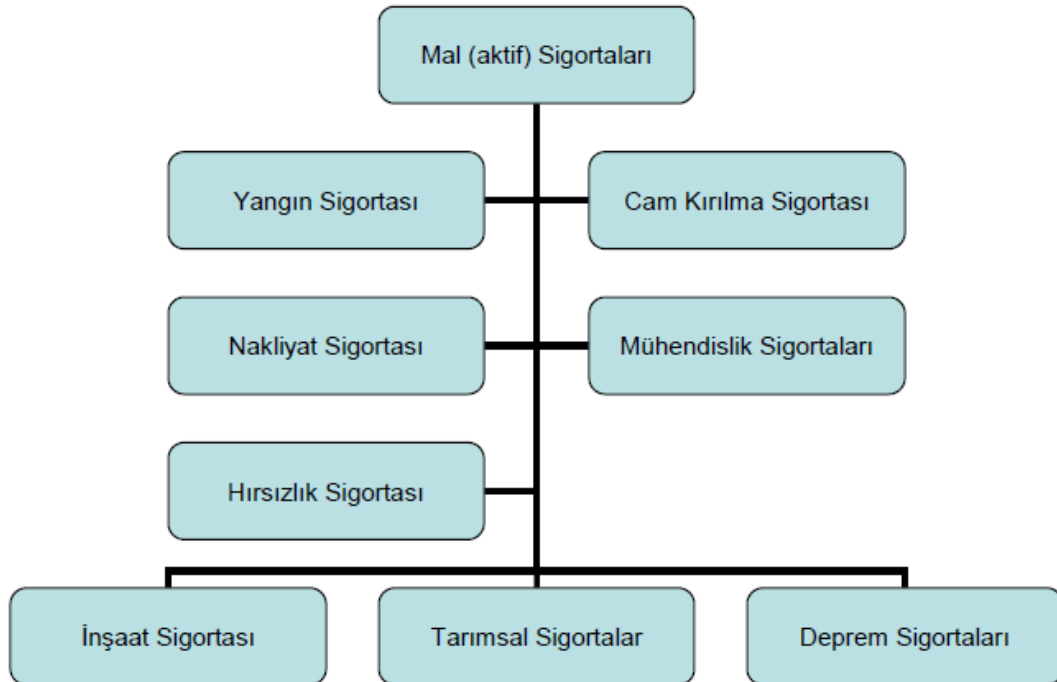
2.5. Türkiye’de Uygulanmakta Olan Sigorta Çeşitleri

Türkiye’de uygulanmakta olan sigorta türleri genel olarak: Mal sigortaları, hayat sigortaları, bireysel emeklilik sigortaları ve sorumluluk sigortaları adı altında 4 başlıkta toplanabilir.

2.5.1. Mal sigortaları

Zarar sigortaları içerisinde yer alan mal sigortaları, sigortalının aktifinin artmasına yani zenginleşmesine katkı sağlayan bir kurum değildir. Bu sigorta çeşidinde riskin gerçekleşmesi durumunda mal varlığında meydana gelecek azalmayı önlemek amaçlanmaktadır.

Mal sigortasında esas olarak kişinin sahip olduğu mal üstündeki menfaati sigorta edilmektedir. Mal üzerindeki sigorta değeri, mal sigortasının temelidir. Sigorta konusu malın teminat miktarı, malın sigorta değerini aşmamaktadır. Mal sigortaları, Şekil 2.1’de gösterildiği üzere rizikonun içeriğine göre sekiz kola ayrılmaktadır (E. Güvel ve A. Güvel, 2004:121).

Şekil 2.1. Mal (Aktif) Sigortaları (E. Güvel ve A. Güvel, 2004:121)

2.5.2. Hayat sigortaları

Hayat sigortası, insanların kişisel olarak önlemekte zorlandıkları ya da tamamen yetersiz kaldıkları ölüm, maluliyet, yaşlılık gibi olaylar karşısında, sigortalıya veya yasal mirasçılara sigorta süresi sonunda ve belli miktarda primin ödenmesi karşılığında tazminat veya gelir sağlamak için kurulmuş olan sigorta türlerinden birisidir. Hayat sigortası, sigorta yaptıran kişiler için prim ödenmesi karşılığında güvence sağlayan bir sözleşme iken toplum açısından, bireylerin yaşamlarına ait mali riskleri transfer ettikleri ve bu transferler neticesinde meydana gelecek belirsiz nitelikte mali zararları karşılamak üzere fon biriktiren sosyal bir araçtır (Akmüt, 1980: 7-8).

6102 Sayılı TTK'nin 1487. Maddesinde hayat sigortasının tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Hayat sigortası ile sigortacı, belli bir prim karşılığında, sigorta ettirene veya onun belirlediği kişiye, sigortalının ölümü veya hayatta kalması halinde, sigorta bedelini ödemeyi üstlenir.”

Hayat sigortasının “koruma” ve “tasarruf” fonksiyonları birlikte bulunmaktadır. Bu özelliği bakımından diğer sigorta türlerinden farklıdır. Hayat sigortasındaki risk unsuru birtakım olaylar neticesinde kişisel gelirin kesintiye maruz kalması veya tamamen yok olmasıdır. Hayat sigortasında risk doğuran olaylar kaza, hastalık, işsizlik, yaşlılık ve ölümdür. Bu risk çeşitlerine göre hayat sigortası da çeşitlenmektedir (E. Güvel ve A. Güvel, 2004:157).

Tasarrufa bağlı hayat sigortaları, ölüme bağlı hayat sigortaları ve grup hayat sigortaları olmak üzere 3 çeşit hayat sigortası vardır:

Tasarrufa bağlı hayat sigortaları: Yaşlılık döneminde insanların sağlık, bakım ve ihtiyaçları artmaktadır. Bu bakımdan yaşlılık dönemini güvence altına almaya yönelik oluşturulmuş bir sigorta çeşididir. Yaşlılık sigortası kendi içinde “gelir” ve “sermaye” sigortası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Ölüme bağlı hayat sigortaları: Sigortacının ancak sigortalının ölmesi takdirinde tazminat ödeme yükümlülüğü altına girmiş olduğu bir hayat sigortası türüdür. Kendi içinde süreli

ölüme bağı hayat sigortası, süresiz ölüme bağı hayat sigortası ve karma hayat sigortası olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Grup hayat sigortaları: Bir grup insanın sadece tek bir sigorta poliçesi ile rizikolara karşı sigortalanmasını sağılayan sigorta türüdür. Bir meslek kurumunun çalışanları, sendika üyeleri veya bir endüstri dalında çalışan kişiler bu sigorta çeşidinin müşterilerine örnektir (Durmuş, 2011: 35-37).

2.5.3. Bireysel emeklilik sigortaları

Bireysel emeklilik sigortası ülkemizde 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile 27.10.2003 tarihinde Bireysel Emeklilik Sistemi(BES) adı ile faaliyete başlamıştır.

Bireysel emeklilik sistemi, bireylerin çalıştıkları ve gelir elde ettikleri dönemde düzenli tasarrufta bulunarak, mevcut refah seviyelerinin emeklilik döneminde de devam edebilmesini sağılamak ve ekonomiye uzun süreli kaynak temin ederek istihdam seviyesini artırmak amacıyla kurulmuş olan bir sistemdir.

Sisteme katılmak isteyen bireyler, gelir seviyelerine ve emeklilik dönemindeki beklentilerine göre katkı payı tutarı belirleyip emeklilik sözleşmelerini imzalamaktadırlar. BES'e katılım tamamen gönüllü olup sisteme katılan bireylere emeklilik döneminde emekli aylıklarına ek olarak gelir sağılanmaktadır.

Sosyal yönden bireysel emeklilik sistemi bireysel tasarrufların oluşturmuş olduğu emeklilik fonları ile ekonomide ciddi boyutlarda tasarruflar oluşturulacaktır. Katılımcılar bu tasarruflarını kendi nam ve hesaplarına olacak şekilde yatırımlara yönlendirilmesini sağılayacaklardır. Bu sayede ekonomi için gerekli olan uzun vadeli kaynak ihtiyacı temin edilmiş olacak, sermaye piyasasının gelişmesi ve derinleşmesi sağılanacak ve nihai anlamda ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağılanmasına katkıda bulunulacaktır (Korkmaz ve diğerleri, 2007: 54-55).

4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nun ilk maddesinde BES'in amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bu Kanunun amacı, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir.”

Yasanın genel gerekçesine bakıldığında ülkemizde emeklilik için biriktirilen tasarrufların mali sektör vasıtasıyla ülke ekonomisine kanalize edilmesi istenmektedir. Sistemin kurulmasındaki mikro nitelikli amaç vatandaşların emekli oldukları dönemde onlara ek gelir sağlayarak refahlarını artırmaktır. Bu amaç doğrudan hedeflenmektedir. Dolaylı amaç ise makro niteliktedir; kişilerin tasarruf eğilimlerini artırıp kamunun uzun vadeli borçlanabilmesine olanak sağlamak, kaynakları mali sisteme kanalize edip kayıt dışılığı azaltmak ve spekülatif baskıları bertaraf etmek, sermaye piyasasının derinleşmesini sağlamak vb. gibi ekonomik dinamikleri harekete geçirici amaçlar olarak sıralanabilir.

Sistemin amaçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise ekonomik amaçların sosyal amaçlardan daha ön planda olduğu ve beklentilerin daha çok ekonomik sonuçlara yönelik olduğu görülmektedir (Alper, 2002:18).

2.5.4. Mali sorumluluk sigortaları

Mali sorumluluk sigortası, sigortalının sorumlu olduğu bir fiili ile üçüncü kişilere vermiş olduğu zarar neticesinde pasifinde meydana gelen artış rizikosunu teminat altına alınmaktadır. Mali sorumluluk sigortası ile hem sigortalı hem de üçüncü kişinin menfaati korunmaktadır. Burada zarar gören üçüncü kişinin bizzat kendisi (sağlığı, ölmesi) veya mallarının zarar görmesi de olabilmektedir. Yani mali sorumluluk sigortası hem kişi hem de mal hasarları ile ilgili olabilmektedir. Kişiye verilen zarar neticesinde meydana gelen yükümlülükler, zarar gören kişi açısından ve zarar gören kişinin hak sahipleri açısından ikiye ayrılmaktadır.

Zarar gören kişi açısından; tedavi masrafları, iş göremediği günlerin gelirleri, çalışma gücü kaybı ile ilgili tazminat söz konusu iken zarar gören kişinin hak sahipleri açısından ise zarar görenin ölmesi durumunda cenaze masraflarının karşılanması, bakmakla yükümlü olduğu hak sahiplerine gelir bağlanması yükümlülüklerini içermektedir.

Mal hasarları açısından sorumluluk üçüncü kişinin malına verilen zararı kapsamaktadır. Yani burada sigortalının kendi malına zarar gelmesi durumunda sigorta bu zararı karşılamamaktadır. Mal hasarı durumunda karşı karşıya kalınan yükümlülükler; kısmi zıya durumunda hasarın tamir edilmesi, eğer tam zıya söz konusu ise malın piyasa fiyatı üzerinden değerinin tazmin edilmesidir.

Sigorta genel şartları bakımından sorumluluk sigortası türleri şunlardır: (Özbolet, 2007: 260-264).

- Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası
- Motorlu Kara Taşıtları İhtiyari Mali Sorumluluk Sigortası
- Karayolu Taşımacılık Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası
- İşveren Sorumluluk Sigortası
- Üçüncü Şahıslara Karşı Mali Mesuliyet Sigortası
- Asansör Kazalarında Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluk Sigortası
- Tehlikeli Maddeler Zorunlu Sorumluluk Sigortası
- Tüp Gaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası
- Yapı Denetim Kuruluşları Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası
- Uçak Ve Helikopter Sorumluluk Sigortası
- Okul Servis Araçları Ferdi Kaza Sigortası
- Otel Sorumluluk Sigortası
- Mesleki Mali Sorumluluk Sigortası

2.6. Kasko Sigortacılığı

Trafik sigortası olarak bilinen, (Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası) sigortalı aracın kusuru nedeniyle karşı tarafa vermiş olduğu zararı karşılayan bir sigorta çeşidi iken kasko sigortası, sigortalı aracın bizzat kendi aracında gerek kendi kusuru gerek başkasının kusuru veya doğal afet gibi nedenlerle meydana gelen hasarları tazmin eden bir sigorta çeşididir.

2.6.1. Kasko sigortasının tanımı, konusu ve özellikleri

Kasko kelimesi Fransızca 'da kırılma anlamına gelen "casse" ve çarpışma anlamına gelen "collision" sözcüklerinin ilk hecelerinden meydana gelmiştir (E. Güvel ve A. Güvel, 2004:111). 1883-1884 yıllarında ilk kez otomobil sigortaları ortaya çıkarken, ilk kasko sigortası poliçesi 1890 yılında yapılmıştır (Bölükbaşı ve Pamukçu, 2009:131). Günümüzde araç sayısındaki artışa paralel olarak kaza riski de artmış ve dolayısıyla kasko sigortası da diğer branşlara nazaran daha yaygın hale gelmiştir.

Kasko sigortasının tanımı yapılmadan önce kaza kelimesinin tanımı yapılacak olursa: "İstem dışı veya umulmayan bir olay dolayısıyla bir kimsenin, bir nesnenin veya bir aracın zarara uğramasına kaza denir" (İnternet 9).

Kasko sigortası Türk Ticaret Kanunu'nda ayrıca düzenlenmiş bir kurum değildir. Kasko sigortası; "Sigorta ettiren motorlu veya motorsuz karayolu aracı sahiplerinin ödeyeceği sigorta primi karşılığında, bu araçların maruz kalacağı yangın, kaza, hırsızlık gibi rizikolardan dolayı menfaatlerindeki kaybın, sigortacı tarafından teminat altına alınmasını öngören sigorta sözleşmesine denir" (Taşyürek, 2001:22). Kasko sigortasının unsurları; sigorta yaptıran, sigorta şirketi ve kaskonun kendisidir. Kasko sigortasının genel şartlarından ve sözleşmeyle belirlenmiş özel şartlardan kasko şirketi ve kasko yaptıran sorumludur.

Kara araçları kasko sigortası genel şartlarında kasko sigortasının konusu şu şekilde anlatılmaktadır: (İnternet 10).

"Bu sigorta ile sigortacı, sigortalının poliçede belirtilen ve karayolunda kullanma izni olan motorlu ve motorsuz kara araçlarından, römork veya karavanlardan iş makinelerinden, lastik tekerlekli traktörler, diğer zirai tarım makinelerinden doğan menfaatin aşağıda belirtilen risklerin gerçekleşmesi sonucunda doğrudan uğrayacağı maddi zararları teminat altına alır.

- a) Aracın karayolunda veya demiryolunda kullanılabilen motorlu, motorsuz araçlarla çarpışması,
- b) Gerek hareket gerek durma halinde iken sigortalının veya aracı kullananın iradesi dışında araca ani ve harici etkiler neticesinde sabit veya hareketli bir cismin çarpması veya aracın böyle bir cisme çarpması, devrilmesi, düşmesi, yuvarlanması gibi kazalar,
- c) Üçüncü kişilerin kötü niyet veya muziplikle yaptıkları hareketler ile fiil ehliyetine sahip olmayan kişilerin yol açacağı zararlar,
- d) Aracın yanması,
- e) Aracın veya araç parçalarının çalınması veya çalınmaya teşebbüs edilmesi"

Yukarıda belirtilmiş olan kasko sigortası genel şartlarından görüleceği üzere temel olarak beş çeşit rizikoya teminat verilmektedir. Ancak bu risk gruplarından en az birisine olmak üzere birkaç risk grubuna birden veya tamamına birden, kasko poliçesinde belirtilmek şartıyla teminat verilebilmektedir. Bu teminat gruplarından bir kısmı için teminat verilmişse “Dar Kasko”, tamamı için verilmişse “Kasko”, teminatların tamamına ve genel şartlarda ek sözleşme ile teminat kapsamına dahil edilebilecek tüm riskler için teminat verilmişse “Tam Kasko” olarak nitelendirilmektedir.

2.6.2. Kasko sigortasının coğrafi sınırı

Kara araçları kasko sigortası genel şartlarında kasko sigortasının coğrafi sınırı ile ilgili; “Bu sigorta Türkiye sınırları içinde geçerlidir.” denilmektedir.

Kara yolu araçlarının yalnızca Türkiye’de değil yurt dışına da çıkabilmesi söz konusu olduğu için genel şartlarda sıralanmış olan belli rizikolara teminat verilmesi kısıtı gibi coğrafi sınır bakımından da bir kısıt söz konusudur. Ancak yıllık prim miktarının belirli bir oranında ilave prim alınarak kasko sigortası yurtdışındaki rizikoları da kapsar hale getirilebilmektedir.

Coğrafi sınır bakımından teminat kısıtı iş araçları için de geçerlidir. Kasko konusu iş aracı ancak şantiye veya çalışma sahası dışında meydana gelebilecek rizikolara karşı teminat altına alınabilirken şantiye veya çalışma sahası içerisinde böyle bir teminat söz konusu değildir zira iş araçlarının çalışma alanlarında maruz kalabilecekleri rizikolara karşı ayrı bir sigorta branşı bulunmaktadır.

2.6.3. Kasko sigortasının süresi

Kasko sigortası poliçesinde sigortacının sorumluluğunun ne zaman başlayacağı çoğunlukla belirtilmektedir. Kara araçları kasko sigortası genel şartlarında belirtildiği üzere sigorta, kasko poliçesinin başladığı ve bittiği günlerde Türkiye saati ile öğleyin saat 12:00’de başlar ve yine öğleyin 12:00’de bitmektedir. Ancak primin veya ilk taksitinin ödenmesi gerekmektedir. Sigorta poliçesinde belirtilmekte olan bu süreye sigortanın teknik süresi denilmektedir. Kasko poliçesinde belirlenmiş olan bu süre, sözleşmedeki bir

değişiklik durumunda veya sözleşmeye aykırılık halinde sözleşmenin feshedilmesi ile daha erken sonlanabilmektedir (Gülbitti, 2007: 51-52).

Kasko sigortası poliçesine, sigortacının sorumluluğunun prim ödenmesinden önce başlayacağına dair bir hüküm konulmuşsa geçerlidir. Ancak sigorta ettirenin aleyhine bir değişiklik olursa bu geçersizdir. Örneğin, kasko primi tahsil edilmesine rağmen sigortacının sorumluluğunun, primin ödendiği tarihten sonraki bir tarihte başlayacağına dair bir hüküm konulmuşsa bu hüküm geçersiz olacaktır (Uluğ, 2001).

2.6.4. Teminata dahil edilebilecek rizikolar

Kasko sigortasının teminat kapsamında hangi rizikoların olduğu yukarıda “2.6.1. Kasko sigortasının tanımı, konusu ve özellikleri” konu başlığında ve kara araçları kasko sigortası genel şartlarında belirtilmiş ve beş başlık olarak açıklanmıştır.

Teknolojik gelişmeler neticesinde hayatın seyri değişmiş ve buna paralel olarak da rizikolar artmıştır. Bu bakımdan ek sözleşme ile prim ödenmesi karşılığında farklı rizikolar da teminat kapsamına dahil edilebilmektedir.

Kara araçları kasko sigortası genel şartlarında belirtilmiş olan, ek sözleşme ile teminat kapsamına dâhil edilebilen zararlar şu şekilde sıralanmıştır:

1. Türkiye sınırları dışında meydana gelen zararlar
2. Grev, lokavt, kargaşalık ile halk hareketleri ve bunları önlemek ve etkileri azaltmak üzere yetkili organlar tarafından yapılan müdahaleler sonucunda meydana gelen zararlar
3. Teminata dâhil edilemeyecek zararlar maddesinin 11. bendinde belirtilen zararlar hariç olmak üzere, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda belirtilen terör eylemleri ve bu eylemlerden doğan sabotaj ile bunları önlemek ve etkilerini azaltmak amacıyla yetkili organlar tarafından yapılan müdahaleler sonucunda meydana gelen zararlar
4. Deprem veya yanardağ püskürmesi nedeni ile meydana gelen zararlar
5. Sel ve su baskını ile meydana gelen zararlar
6. Taşıtta sigara benzeri maddelerin teması ile meydana gelen yangın dışındaki zararlar
7. Yetkili olmayan kişilere çektirilen araca gelen zararlar ile kurallara uygun olmadan çekilen veya çektirilen araçlara gelen zararlar
8. Taşıttın sigorta kapsamına giren kısmi bir zarara uğraması nedeni ile kullanım ve gelir kaybından doğan zararlar

9. Taşıtın, kurallara uygun bir şekilde yasal olarak taşınmasına izin verilen patlayıcı, parlayıcı ve yakıcı maddeler taşınması nedeniyle uğrayacağı zararlar
10. Taşıtın iddia ve yarışlara katılması sonucu ile bunlara hazırlık denemeleri sırasında meydana gelen zararlar
11. Araç anahtarının ek sözleşmede belirtilen haller sonucunda ele geçirilmesi suretiyle aracın çalınması ve çalınmaya teşebbüsü sonucu meydana gelecek ziya ve hasarlar
12. Ek sözleşmede belirtilen haller sonucunda kaybolan ve çalınan anahtarlar dolayısıyla aracın kilit mekanizmasının değiştirilmesi nedeniyle uğranılan zararlar

Teminatın yukarıda yer alan tüm zararları kapsayacak şekilde verilmesi halinde poliçe başlığı "TAM KASKO SİGORTA POLİÇESİ" ibaresini taşıyacaktır. Poliçede bu Genel Şartlarda sigorta teminatının kapsamına ilişkin olarak belirtilen ifadeler dışında ifade kullanılamaz.

2.6.5. Teminata dahil edilemeyen rizikolar

Ek sözleşme ile teminat kapsamına dahil edilemeyen rizikolar da kara araçları kasko sigortası genel şartlarında şu şekilde sıralanmıştır: (İnternet 11).

1. Savaş, her türlü savaş olayları, istila, yabancı düşman hareketleri, çarpışma (Savaş ilan edilmiş olsun olmasın), iç savaş, ihtilal, isyan, ayaklanma ve bunların gerektirdiği inzibati ve askeri hareketler nedeniyle meydana gelen zararlar
2. Herhangi bir nükleer yakıttan veya nükleer yakıtın yanması sonucu nükleer atıklardan veya bunlara atfedilen nedenlerden meydana gelen iyonlayıcı radyasyonların veya radyo-aktivite bulaşmaları ve bunların gerektirdiği askeri ve inzibati tedbirlerin neden olduğu bütün zararlar (Bu bentte geçen yanma deyimi kendi kendini idame ettiren herhangi bir nükleer ayrışım olayını da kapsayacaktır)
3. Kamu otoritesi tarafından çekilme hali hariç taşıtta yapılacak tasarruflar nedeniyle meydana gelen zararlar
4. Poliçede gösterilen taşıtın, Karayolları Trafik Kanunu hükümlerine göre, gerekli sürücü belgesine sahip olmayan kimseler tarafından kullanılması sırasında meydana gelen zararlar
5. Taşıtın, uyuşturucu maddeler veya Karayolları Trafik Kanunu uyarınca yasaklanan miktardan fazla içki almış kişiler tarafından kullanılması sırasında meydana gelen zararlar
6. Taşıta, sigortalı veya fiillerinden sorumlu bulunduğu kimseler veya birlikte yaşadığı kişiler tarafından kasten verilen zararlar ile sigortalının fiillerinden sorumlu olduğu kimseler veya birlikte yaşadığı kişiler tarafından sigortalı taşıtın kaçırılması veya çalınması nedeniyle meydana gelen zararlar
7. Yağsızlık, susuzluk, donma, bozukluk, eskime, çürüme, paslanma ve bakımsızlık nedeniyle meydana gelen zararlar
8. Sigorta kapsamına giren bir olaydan doğmadıkça ve böyle bir olayla sonuçlanmadıkça taşıtın mekanik, elektrik ve elektronik donanımında meydana gelen her türlü arızalar, kırılmalar ile lastiklerde meydana gelen zararlar
9. Taşıtın bir hasar veya arıza nedeniyle zorunlu olarak taşınması veya çekilmesi nedeniyle meydana gelen teminat kapsamındaki zararlar hariç olmak üzere, taşıtın kendi gücü ile girip çıkacağı düzenli (tarifeli) ve ruhsatlı sefer yapan gemiler ve trenler dışında, kara, deniz, nehir ve havada taşınması sırasında uğrayacağı zararlar

10. Taşıtın ruhsatında belirtilen taşıma haddinden fazla yük ve yolcu taşınması sırasında meydana gelen zararlar
11. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda belirtilen terör eylemleri ve bu eylemlerden doğan sabotaj sonucunda oluşan veya bu eylemleri önlemek ve etkilerini azaltmak amacıyla yetkili organlar tarafından yapılan müdahaleler sonucu meydana gelen biyolojik ve/veya kimyasal kirlenme, bulaşma veya zehirlenmeler nedeniyle oluşacak bütün zararlar

3. TAM BİLGİ, ASİMETRİK BİLGİ VE MEVCUT OLDUĞU PİYASALAR

Bu bölümde, önce bilgi kavramı tanımlanacak ve önemine değinilecek ardından da piyasa başarısızlıklarından olan asimetrik bilgi hususuna değinilecektir. Asimetrik bilginin finansal piyasalara olan etkisi kredi piyasası ve sigorta piyasası özelinde incelenecek ve son olarak kredi piyasasındaki asimetrik bilgi probleminin çözümüne yönelik ortaya atılmış olan kredi tayinlaması teorisi anlatılacaktır.

3.1. Bilgi Kavramı

Bilgi kelimesi, hayatın günlük akışında çokça karşımıza çıkmaktadır ancak kavramsal açıdan bilginin tanımını yapmak zordur. Türkçe’ de bilgi, öğrenme, inceleme, araştırma, çaba ve insan zekâsının kullanımı ile ortaya çıkan düşünce ürünüdür.

İktisat biliminde bilgi, genel olarak ekonominin bilinmesi olarak tanımlanabilir. Ekonomide mevcut olan bu bilgi ortamında bireyler iktisadi anlamda daha doğru karar verebilirler ve beklenmedik olumsuz durumlara karşı kendilerini güvende hissederler. Bireyler için bir tür güvenlik halkası oluşturmakta olan bu tür bilgiler kamusal mal statüsündedir. Ancak bu bilgiler bireyler arasında eşit ve simetrik olarak dağılmamıştır. Ekonomik olaylara bireylerin vermiş oldukları tepkilerin farklılaşması da simetrik olarak dağılmamış olan kamusal bilgilerden kaynaklanmaktadır.

Bilgi iktisadi bir mal olarak da değerlendirilebilmektedir. Şöyle ki özel bilgi olarak nitelendirilecek olan teknolojik bilgi, alınıp satılabilen bir maldır. Bu mala ulaşmak bireyler için ek bir maliyete katlanmayı gerektirmektedir. Ancak bu bilgilere herhangi bir maliyete katlanmaksızın veya düşük bir maliyetle ulaşılabilirse o zaman özel mal niteliğindeki bu bilgiler kamusal mala dönüşecektir (Demir, 1996: 183-185). Fritz Machlup (1962) bilginin iktisadi bir mal olduğunu vurgulayan ilk iktisatçıdır. Yapmış olduğu çalışmasında bilginin dağılımını ve üretimini ölçmeye çalışmıştır. Ona göre her ne kadar bilgi iktisadi bir mal olsa da onu elde etme neticesinde katlanılan maliyet ile sağlanan faydanın karşılaştırılması diğer mallardan farklı olmaktadır. Nitekim bilginin doğası gereği, onu elde ettikten sonra bireylere neler kazandıracığını öngörmek mümkün olmamaktadır.

Finansal bilgi ise “Bir şirketin muhasebe ve finansal raporlama sistemi tarafından üretilen, şirketin finansal durumu, faaliyetleri ve faaliyet sonuçları ile ilgili, para ile ifade edilen ve bağımsız denetimden geçirilerek ilgililere finansal tablo ve raporlar ile özel durum açıklaması şeklinde sunulan bilgi” olarak tanımlanabilir (İnternet 12). Finansal piyasalara yeni bir bilgi girişi neticesinde yatırımcılar tarafından bu bilgi değerlendirilir ve finansal varlıkların değeri belirlenir. Söz konusu bilgiler finansal varlıkların alıcısı ve satıcısı tarafından değerlendirilir, daha sonra bu varlıklar için alıcı tarafından ödenmeye razı olunan fiyat ile satıcı tarafından satılmaya razı olunan fiyat piyasa mekanizması kanalıyla dengeye getirilir ve böylece finansal varlıkların piyasa fiyatı belirlenmiş olur. Görüldüğü üzere bilgi, piyasa fiyatının oluşmasına katkıda bulunan unsurlardan birisidir (Tatlı, 2008: 4).

3.1.1. Bilgi ve enformasyon arasındaki fark

Bilgi ve enformasyon kavramları günlük hayatta genellikle birbiri yerine kullanılmaktadır. Özü itibariyle birbirinden farklı olan “knowledge” ve “information” kelimeleri sırasıyla “bilgi” ve “enformasyon/malumat” anlamlarına gelmektedir. Ancak kullanımda çeviri yapılırken her iki kelime de Türkçe’ye bilgi olarak çevrilmektedir. Bu kelimelerin eş anlamlı olarak kullanılması, hem iki kavramın yanlış anlaşılıp değerlendirilmesine hem de sosyo-ekonomik olayların, olguların ve kuramların yanlış anlaşılmasına ve yorumlanmasına neden olmaktadır.

Bilgi, insanın aklını kullanması ile beyne giden çok sayıdaki enformasyonu işleyerek oluşturmuş olduğu bir kazanımdır. Bilgi edinmek çalışmayı ve beyin yormayı gerektiren uzun ve zahmetli bir süreçtir (Headrick, 2002:13). Enformasyon ise dijital hale getirilebilen ve herkes tarafından elde edilebilen metotlu ve deneysel bir kontrole tabi olmayan bir kavramdır. Enformasyon insan beyninde işlenerek bilgi haline getirilir, bu bilgi daha sonra tekrardan enformasyona dönüşür ve herkes tarafından bilinen ve okunabilen bir format haline gelir. Bilgi ile enformasyon arasındaki bu döngü sürekli olarak kendini tekrar eder (Karaosmanoğlu, 2001). Enformasyon verilerden, istatistiki raporlardan, dergilerden yani kişilerin istifadesine açık kaynaklardan elde edilebilir. Bilgi ile enformasyon arasındaki farka örnek verilecek olursa; kasko sigortası yaptıran kişilerin yaş, cinsiyet, meslek vb. gibi verileri (enformasyon) kullanılarak kaza yapma sıklıkları ve

ödenen tazminatlar ile bu veriler arasında korelasyonun olup olmadığı konusunda bilgi sahibi olunabilir.

Martensson (2000) bilgi ve enformasyonu şu başlıklar halinde açıklamıştır: (Aktan ve Vural, 2005:3).

- a) Bilgi kolayca biriktirilip saklanamaz. Bilgi bilgisayarlardan daha çok insanların beyninde yer alan şeylerdir. Bilgi, hammaddelerde olduğu gibi ihtiyaç duyulduğunda işçilerin kullanımına sunulabilmesi için genellikle depolanamaz, kodlanamaz veya istiflenemez.
- b) Enformasyon, insan aklı ile işlenmediği sürece değersizdir ve bilgi haline gelmez. Bilgi, insan aklı ile enformasyonun işlenmesi, yaratılması, düzenlenmesi veya kullanılmasıdır. Bilginin oluşma süreci, olay ve verilerin genel enformasyonları oluşturacak şekilde organize edilip yapılandırılması ile başlar; belirli bir kullanıcı grubunun ihtiyaçlarına uygun bir biçimde yeniden düzenlenip filtreden geçirilmesi ile sürer ve belirli bir düzen ve yapıya kavuşmuş bu enformasyonu bireylerin özümseyip bilgiye dönüştürmeleri ile son bulur. Bu dönüştürme süreci bireylerin tecrübe, davranış ve içinde buldukları koşullardan etkilenir.
- c) Bilgi, tecrübe, yorum ve içinde bulunulan şartları bünyesinde barındıran enformasyondur ve yeni bir bakış açısının ortaya çıkmasına yol açar.
- d) Bilgi, kullanılmadığında herhangi bir anlam ifade etmez. Bilgi, karar ve eylemlere uygulanmaya hazır yüksek değerdeki enformasyondur.

3.1.2. Tam bilgi

Neo-klasik iktisada göre tam rekabet piyasası belirli şartlar altında statik bir denge durumunu ifade etmektedir. Bu şartlar; piyasadaki alıcı ve satıcıların çok olması (atomisite), piyasaya serbest giriş ve çıkış, malların homojen olması, tüm karar birimlerinin tam bilgiye sahip olmasıdır. Neo-klasik iktisada göre bilgi serbest bir maldır. Piyasadaki karar birimlerinin hepsi, ekonomik değişkenler hakkında tam ve simetrik bilgiye sahiptir ve bilgiyi elde etmek için herhangi bir maliyete katlanmamaktadır.

Neo-klasik iktisadın bu varsayımları gerçek hayatta tam olarak geçerli değildir. Tam rekabet piyasası gerçek hayatta çok nadir görülmektedir. Karar birimleri günümüzde bilgiye çok rahat bir şekilde ulaşabilmektedir ancak ulaşılan bu bilgi her zaman doğru olmayabilmekte ve bazen bireyler bilgiyi birbirlerinden saklayabilmektedir.

Yeni Keynesyen iktisatçılara göre ise gerçek hayatta bilgiye ulaşmak Neo-klasiklerin savduklarının aksine belirli bir maliyeti gerektirmektedir. Ayrıca tam bilgiye ulaşmak da mümkün değildir. Karar birimleri, en düşük fiyatı bulmak için bir araştırma içerisine girerler ve bu araştırma neticesinde bulacakları fiyat ile araştırma için katlanılan

maliyet kıyaslanır. Araştırmanın maliyeti, onun beklenen marjinal getirisine eşitse optimum bir araştırma yapılmış demektir. Diğer bir ifade ile bireyler bilgiyi edinmek için katlandığı maliyet ile bilginin edinmesi neticesinde sağladıkları faydayı mukayese ederler ve daha sonra bilgiyi edinip edinmeme konusunda karar verirler. Yeni Kurumcu iktisatçılara göre ise bir bilgiyi elde etmenin maliyeti, o bilginin sağlayacağı faydadan büyük ise bu bilgi elde edilmemektedir ve bu davranış da “rasyonel cahillik” olarak nitelendirilmektedir (Demir, 1996:182).

Tam bilginin mevcut olduğu durumda piyasada denge fiyatı tek bir noktada oluşmaktadır. Ancak yukarıda açıklandığı üzere gerçek hayatta tam bilgi söz konusu olmadığından bazı kişiler diğerlerine göre daha güvenilir ve daha çok bilgiye sahip olabilir. Genel olarak satıcılar alıcılara göre mal ve hizmetler hakkında daha çok bilgiye sahiptirler. Asimetrik bilginin mevcut olduğu bu tarz piyasalarda, piyasayı dengeye getiren fiyatlar oluşmayacak, piyasa mekanizması tek başına pareto optimum dengeyi sağlayamayacak ve bu durumlar piyasa başarısızlığına neden olacaktır.

3.2. Piyasa başarısızlığı ve piyasa başarısızlığı olarak asimetrik bilgi

İktisadın temel amacı kıt kaynaklarla insanların sınırsız ihtiyaçlarının nasıl giderilebileceğidir. Bu amaç doğrultusunda ekonomide karar alırken üç tip soru ile karşı karşıya kalınmaktadır;

- Hangi mallar üretilmelidir?
- Nasıl üretilmelidir?
- Kimler için üretilmelidir?

İktisadın bu temel amacına ulaşmak doğrultusunda yukarıda belirtilen sorulara çözüm üretilmelidir. Bu sorulara çözüm üretirken de farklı metotlar mevcuttur. Metotlardan birisi, piyasa mekanizmasının kullanılmasına dayanır. Piyasa ekonomisinde tam rekabet koşulları geçerlidir ve ekonomik faaliyetler serbestçe yerine getirilmektedir. Ekonomik sorunlar meydana geldiğinde de bu sorunları fiyat mekanizması kendiliğinden çözebilecek ve devletin müdahalesine gerek kalmayacaktır. Üreticiler ve tüketiciler pazara serbest ve eşit koşullarda girebilmektedir. Piyasa ekonomisinde yukarıda belirtilmiş olan soruların cevabını fiyat mekanizması vermektedir. Sistemin savunucularına göre fiyat

mekanizmasının geçerli olduğu ekonomilerde kaynak dağılımı Pareto Optimumdur. Yani mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin veya üretilen malların çeşitlerinin değiştirilmesi durumunda sosyal refahta herhangi bir artış meydana gelmeyecektir.

Piyasa mekanizması kaynak dağılımında Pareto Optimumu 'nu sağlarken Adam Smith'in "Görünmez El" prensibini işletmektedir. Bu sisteme göre piyasadaki tüm aktörler kendileri için en iyi olan kararı aldıklarında sosyal refahın da maksimum olacağı belirtilmektedir. Yani piyasa aslında kendi kendine bütün sorunları çözmekte, kaynak dağılımında etkinliği sağlamakta ve devletin ekonomiye müdahalesine gerek kalmamaktadır. Kaynak dağılımında etkinliğin sağlanabilmesi için ekonomide tam rekabet koşulları ve tam bilgi olmalı; dışsallıklar ve işlem maliyetleri olmamalıdır. Ancak günümüzde bu koşulların çoğu mevcut olmadığı için günümüz ekonomilerinde eksik rekabet söz konusudur ve bu da piyasanın işlerliğini kaybetmesine ve piyasa başarısızlıklarına neden olmaktadır (Savaş, 1987:18).

Piyasa başarısızlığı durumunda yani kişilerin kendi menfaatlerini maksimize etmesine rağmen sosyal refahın maksimum olmaması ve kaynak dağılımında bozukluk meydana gelmesi halinde devlet ekonomiye çeşitli araçlarla müdahalede bulunmaktadır. Tam rekabetten sapma hali olarak da nitelendirilen piyasa başarısızlığına neden olan unsurlar çok sayıda olmakla birlikte esas olarak dört faktör vardır. Bunlar: Piyasa gücü (tekeller), dışsallıklar, kamu malları ve asimetrik bilgidir (Şenyüz, 2008: 55-56).

3.2.1. Piyasa gücü (tekeller)

Firmaların fiyatı tek başına marjinal maliyetin üzerinde belirleyebilme eğilimine piyasa gücü denir. Tam rekabet piyasasında toplam refah maksimum düzeydedir ve firmaların, malların fiyatını belirleme gücü yoktur. Firmaların fiyat seviyesini etkileyebildiği durumlarda ise eksik rekabet söz konusudur ve piyasa mekanizması başarısız olmaktadır (Ünsal, 2001:525).

Bazı sektörlerde yalnızca tek bir firma (saf monopol), bazı sektörlerde ise az sayıda firma (kartel/tröst) piyasayı elinde tutmaktadır. Bu tür piyasalarda firmalar, rekabet ederek kaynak dağılımında etkinliğin sağlandığı optimum üretim düzeyinde faaliyette bulunmak yerine, kâr maksimizasyonunun sağlandığı etkin olmayan üretim düzeyinde faaliyette

bulunmaktadır. Sosyal refah seviyesinin düşmesine neden olan tekeller ve oligopoller düşük üretim, yüksek kâr hedefiyle faaliyette bulunmaktadır.

Refah ekonomisini sağlamayı vadeden devlet, vergilendirme ile üretim miktarına veya fiyat düzeyine müdahalede bulunarak, yasal düzenlemelerle veya bizzat monopolün yerine geçip üretimde bulunarak düzenleyici fonksiyonunu yerine getirir ve kaynak dağılımında etkinliği sağlamaya çalışır.

3.2.2. Dışsallıklar

“Dışsallık, bir karar biriminin başka bir karar birimine sağladığı fiyatlandırılmayan yarar veya yüklediği fiyatlandırılmayan maliyettir” (Ünsal, 2001:527). Dışsallıklar temelde fayda veya zarar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ekonomik birimin üretim veya tüketim faaliyetinden elde ettiği özel faydanın yanında, diğer ekonomik birimlere fayda sağlıyorsa “dışsal fayda” veya “pozitif dışsallık”; zarar veya maliyet yüklüyorsa “dışsal zarar”, “dışsal maliyet” veya “negatif dışsallık” söz konusudur.

Dışsallıkların özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Üretim veya tüketim sürecinde ortaya çıkarlar.
- Negatif veya pozitif olabilirler.
- Fiyatlandırılmaz ve pazarlanamazlar.
- Fiyatlandırılmadıkları için yaydıkları fayda veya maliyetler piyasa dışıdır.
- Dışsallıklarda başkalarına yayılan fayda veya maliyetler fiyatlara dahil edilmediğinden, bu üretim alanlarında oluşan fiyatlar ve üretim düzeyleri kaynak dağılımında etkinliğin sağlandığı fiyat ve üretim düzeyleri olamayacaktır.

Dışsallıklar, ister dışsal fayda ister dışsal maliyet şeklinde ortaya çıksın kural olarak üretilen mal ve hizmetin piyasa fiyatına dahil edilemezler. Dışsallıklarda üçüncü kişilere yansıyan fayda ve maliyetler ihmal edilir. Bu durumda, negatif dışsallıklarda fazla üretim; pozitif dışsallıklarda ise düşük üretim söz konusu olur. Negatif dışsallık yayan üretim faaliyetinde maliyetin bir kısmı üçüncü kişilere yüklenirken, pozitif dışsallık yayan üretim faaliyetinde ise üçüncü kişiler bir bedel/fiyat ödemediği yararlanabilmektedir. Örneğin, bir

fabrikanın üretim faaliyetindeki maliyetlerine, çevre kirliliği sonucu oluşan sosyal maliyetleri dâhil etmemesi, veri gelir düzeyinde fazla üretime yol açar. Negatif dışsallıkların yani sosyal maliyetlerin olduğu bir durumda, piyasa üretim miktarı sosyal optimumu sağlayan üretim miktarından daha fazla olur. Diğer yandan pozitif dışsallık yayan üretim faaliyetinde üçüncü kişiler bir bedel/fiyat ödmeden (bedava) yararlanabilmektedir. Pozitif dışsallıkların yani sosyal faydaların olduğu bir durumda, piyasa üretim miktarı sosyal optimumu sağlayan üretim miktarından daha düşük olacaktır.

R. Musgrave'e göre, piyasaların dışsallıkları fiyatlandıramaması nedeniyle piyasa başarısızlığı meydana gelmekte ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması açısından devlet müdahalesi gerekmektedir. Devletin rolü idari, hukuki düzenlemelere gitmek veya mali araçları kullanmak suretiyle; pozitif dışsallıklarda oluşan düşük üretim miktarını sosyal optimuma ulaştırmak, negatif dışsallıklarda oluşan üretim fazlasını da sosyal optimuma çekmektir.

Dışsallıkların çözümü konusunda devlet doğrudan veya dolaylı olarak müdahalede bulunmaktadır. Negatif dışsallık durumunda devletin vergi alarak bu dışsallığı içselleştirmesi düşüncesi A. Pigou (1920) tarafından önerilmiştir. Emisyon veya kirlilik vergisi de denilen bu vergi, dışsal zarar yayan firmalara topluma verdikleri zararların maliyetini yüklemektedir. Böylece firmanın marjinal özel maliyeti, vergi eklemek suretiyle marjinal sosyal maliyete yaklaşmaktadır. Bu vergide amaç, firmanın üretimini sifıra indirmek değil negatif dışsallıklarda oluşan fazla üretimi sosyal optimum düzeyine indirmektir. Dışsallıkların çözümünde diğer bir yol piyasa içerisinde kendiliğinden çözülmesi prensibidir. Dışsallıklar tarafların karşılıklı anlaşması ve mülkiyet haklarının dağılımına bağlı olarak bir tarafın diğer tarafa tazminat ödemesi yoluyla ortadan kaldırılmaktadır. Devletin burada doğrudan müdahalesine gerek yoktur. Anlaşma veya tazminat ödemek suretiyle üretimde sosyal optimum düzeyine ulaşılır. Devlet, burada tarafların anlaşmasını; "mülkiyet haklarını düzenlemek" ve "pazarlık maliyetlerini düşürmek" suretiyle dolaylı müdahalede bulunarak kolaylaştırır (Öğretir ve Gül, 2013: 45-47).

3.2.3. Kamusal mallar

Özel firmaların üretmiş olduğu malların iki temel özelliği vardır. Birincisi, bu mallar bir tüketici tarafından kullanıldığında diğer tüketicilerin kullanacakları miktar azalmaktadır. Bu özelliğe “tüketimde rakiplik” adı verilmektedir. İkincisi, özel sektör tarafından üretilen bir malın sadece satın alan kişi tarafından kullanılabilmesi diğer kişilerin kullanmasının engellenebilmesidir. Bu özelliğe ise “dışarıda tutulabilme” adı verilir.

Özel malların tüketimde rakip olma ve dışarıda tutulabilme özelliklerine karşın bazı mal ve hizmetlerin “tüketimde rakipsizlik” ve “dışarıda tutulamama” özellikleri vardır. Bu özelliğe sahip olan mallara ise “kamusal mallar” adı verilmektedir. Örneğin, bir kişinin savunma hizmetlerinden yararlanması durumunda bu hizmette bir azalma olmaz dolayısıyla tüketimde rekabet yoktur. Aynı şekilde bu hizmet tüm ülkeyi kapsadığı için kimsenin faydalanması engellenemez. Dolayısıyla tüketimden dışlama söz konusu değildir.

Bazı mallar vardır ki ne tam olarak özel maldır ne de kamusal mal özelliğini gösterir. Örneğin, kablolu TV, park, fuar, paralı köprü gibi malların tüketiminde rekabet yoktur yani bu malların bir kişi tarafından kullanılması diğer kişilerin kullanımında bir eksilmeye neden olmaz ancak bu malların kullanımında bazı kişiler dışarıda tutulabilir. Yani bedel ödemeyen kişiler bu hizmetten dışlanabilmektedir. Özellikleri bu şekilde sıralanmış olan mallara ise yarı kamusal mallar denilmektedir.

Kamu mallarının dışarıda tutulamama özelliğinden kaynaklı olarak bu malların finansmanı konusunda sorunlar meydana gelmektedir. Şöyle ki; rasyonel düşünen bireyler bu mallardan bedel ödemeksizin faydalanmak istemektedirler. Her tüketicinin bu şekilde davranması bedavacılık sorununa yol açmakta ve bu malların üretim maliyeti karşılanamamaktadır dolayısıyla bedavacılık sorunu nedeniyle kâr maksimizasyonunu amaçlayan özel sektör tarafından bu mal ve hizmetler üretilmemektedir. Devlet bu noktada devreye girmekte ve özel sektör tarafından üretilmeyen bu malları bizzat kendisi üretmektedir. Bedelini ise toplamış olduğu vergilerle finanse etmektedir. Böylece kamusal mallar sebebiyle ortaya çıkan piyasa başarısızlığı küçük ama etkin bir devlet oluşturulmasıyla önlenmektedir (Acar, 2005:128).

3.2.4. Asimetrik bilgi

1990 yılının sonlarına doğru “Yeni Ekonomi” anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın temelinde bireylerin bilgiye bakışı, onu kullanmaları ve ona atfedilen değer vardır. Geleneksel ekonomi anlayışında bilginin ekonomik avantaj sağlamak amacıyla rakip firmalardan saklanması söz konusu iken “Yeni Ekonomi” anlayışında bilginin saklı tutulması ve gizlenmesi kolay kolay mümkün olmamaktadır. Bilgi, hem işletmenin kendi içinde hem kamu kurum ve kuruluşları ile hem de rakip firmalarla paylaşılabilir.

Günümüz ekonomilerinde doğru bilgiye ulaşmak kolaylaşmış ve bilgiye ulaşmanın maliyeti azalmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen bazı karar birimlerinin diğer ekonomik birimlerden saklamak istediği, gizlediği bilgiler mevcut olabilmektedir. Bu durum piyasanın işleyişini bozmakta ve piyasa başarısızlığına neden olmaktadır (Şenyüz, 2008:59).

Bir ekonomik ilişki içerisinde taraflardan birinin diğeri ile ekonomik ilişki kurabilmesi için gerekli ve yeterli bilgiye sahip olmamasına yani bilginin taraflar arasında simetrik olarak dağılmamasına asimetrik bilgi denir. Simetrik bilgi kavramı, tarafların mukavele öncesinde ve mukavele sonrasında herhangi bir mal veya hizmet konusunda ve birbirleri hakkında aynı bilgiye sahip olmaları durumunu ifade etmektedir. Bu özelliği bakımından tam bilgi kavramı simetrik bilgiyi bünyesinde içermektedir. Ancak her tam bilgi aynı zamanda simetrik bilgi iken her simetrik bilgi tam bilgi değildir. Asimetrik bilgi durumunda ise bilgi taraflara simetrik olarak dağılmamıştır. Tam bilgi ile simetrik bilginin kapsamı bakımından benzer bir ayrım asimetrik bilgi ile eksik bilgi arasında da vardır. Her asimetrik bilgi eksik bilgi iken, her eksik bilgi asimetrik değildir (Ekiz, 2006:24).

Asimetrik bilgi konusunda ilk yapılan çalışma George Akerlof’un 1970’te kaleme aldığı “The Market For Lemons: Quality Uncertainty and The Market Mechanism” adlı çalışmasıdır. Bu çalışmasında Akerlof kaliteyi belirsizlikle ilişkilendirmiştir. Kurmuş olduğu modelde ikinci el araba piyasasından bahsetmiştir. Buna göre Amerikan argosunda “Limon” olarak nitelendirilen kötü otomobiller ile “Cevher” olarak nitelendirilen iyi otomobiller bu piyasada alınıp satılmaktadır. Bu otomobil piyasasında satıcılar alıcılara göre kendi otomobillerinin ne durumda olduğu hakkında daha çok bilgiye sahiptir ve alıcılar ile satıcılar arasında asimetrik bilgi söz konusudur. Alıcılar, iyi ve kötü otomobil

hakkında bilgisi olmadığından ortalama bir otomobilin kalitesi hakkında tahminde bulunmak ve ona göre ortalama bir fiyat teklifinde bulunmak durumunda kalmaktadır. Arabası kötü durumda olan satıcılar (limonlar) arabalarını bir an evvel elinden çıkarmak isteyecek ve fiyatlarını düşüreceklerdir, bu durumda ortalama fiyat seviyesi düşeceği için arabası iyi durumda olanlar (cevherler) düşük fiyat seviyesinden araçlarını satmak istemeyecekleri için piyasadan çekilecekler ve bu durumda piyasada sadece limonlar kalacaktır. Sonuç olarak araçlarını düşük bedelle satmak isteyen kötü araba satıcıları iyi araba satıcılarını piyasadan dışlamaktadır. Asimetrik bilginin neden olmuş olduğu bu durum piyasa başarısızlığına neden olmaktadır (Demir, 1970: 229-231).

Asimetrik bilgi problemi piyasalarda mukavele öncesi ve mukavele sonrası olmak üzere iki türlü mevcut olmaktadır. Mukavele öncesinde asimetrik bilginin sebep olduğu problemlere “Ters seçim” (adverse selection), mukavele sonrası asimetrik bilgi problemlerine ise “Ahlaki tehlike” (moral hazard) denilmektedir. Söz konusu problemler ilerleyen bölümlerde “kredi piyasasında asimetrik bilgi sorunu” ve “sigorta piyasasında asimetrik enformasyon” başlıkları altında ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

3.3. Kredi Piyasasında Asimetrik Bilgi Sorunu

Kredi piyasalarında meydana gelen asimetrik bilgi problemi hem tüketicilerin bireysel kredi talebinde, hem de firmaların yatırım kredisi talebinde oluşmaktadır. Kredi piyasası, iki özelliğinden dolayı diğer piyasalardan farklıdır. Birincisi, kredi piyasasında mübadeleye konu olan mal veya hizmet heterojen yapıdadır. İkincisi, diğer piyasalarda mal teslimi ve ödeme eşanlı olarak gerçekleşirken kredi piyasasında ödeme vaadi ile değişim söz konusudur (Aktaş, 1998: 1-2). Gerçek hayatta bu ödeme vaadi çoğu zaman yerine getirilmemektedir ve borçlanma sözleşmeleri yapılmadan önce de ileride borcun ifa edilip edilmeyeceği konusunda bilgi sahibi olmanın objektif bir yolu yoktur.

Kredi piyasasında tam bilginin mevcut olması halinde ödünç verilebilir fon arz ve talebinin dengesi, faiz oranı tarafından sağlanabilecektir. Ancak kredi piyasasından beklenen bu ideal durum piyasada mevcut olan asimetrik bilgiden kaynaklı olarak gerçek hayatta uygulanamamaktadır. Kredi alan bireyler kredi veren kurumlara göre kendi finansal durumları hakkında daha çok bilgiye sahiptir, aynı şekilde yatırım projeleri için kredi talebinde bulunan firmalar bu projelerin riski konusunda kredi veren kuruluşlara göre

daha çok bilgi sahibidirler. Asimetrik olarak dağılan bu bilgiler, kredi piyasasında ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarını ortaya çıkarmaktadır (Ekiz, 2006:27).

3.3.1. Kredi piyasasında ters seçim (adverse selection) problemi

Asimetrik bilgi sorunlarından birisi olan ters seçim, sözleşme öncesi ortaya çıkmakta ve saklı bilgidir. Saklı bilgi taraflardan birinin kendisi hakkında bildiği ancak diğer tarafın bilmek istese de öğrenemediği bilgidir (Demir, 1970: 230-231).

Kredi piyasasında tarafların birbirleri hakkında tam bilgiye sahip olmamalarından dolayı ters seçim sorunu meydana gelmektedir. Ters seçimin olduğu durumda borçlanacak kişilerin aynı zamanda büyük olasılıkla kredi riski çok yüksek kişiler olması durumu söz konusudur. Gırtlığına kadar borçlu bir kişinin bu durumunu kredi veren kuruluştan saklayarak kredi talep etmesi ve yüksek faiz ödeme vaadi ile bankadan kredi alması durumu, ya da çok yüksek riskteki bir yatırım projesi için kredi talep eden birisinin bu projenin başarılı olması halinde yüksek kazançlar elde edeceği için bu talebinde istekli olması ve yüksek faiz ödeme önerisinde bulunması durumu buna örnektir. Ancak bu kişiler aynı zamanda borcun ifası konusunda en riskli kişilerdir. Kredi veren kuruluşun kredi talebinde bulunan kişilerle simetrik bilgiye sahip olmaması nedeniyle kredi verilmeyecek derecede riskli olan bu kişilere kredi vermesi halinde ters seçim sorunu meydana gelecektir.

Kredi piyasasında ters seçim sorununun olması halinde, tıpkı yukarıda anlatılan ikinci el otomobil piyasasında “limon” olarak nitelendirilen kötü araçların, “cevher” olarak nitelendirilen iyi araçları piyasadan dışladığı gibi; kötü (borcunu ifa etme gücü düşük, kredi riski yüksek) müşteriler de, iyi (borcunu ifa etme gücü yüksek, kredi riski düşük) müşterileri piyasadan dışlamaktadır.

Ters seçim durumunda piyasadan dışlanma iki farklı şekilde görülür. İlki borcunu ifa etme gücü düşük olan riskli müşteriler ile riskli yatırım projeleri için kredi talebinde bulunan müşteriler yüksek faiz ödeme önerisinde bulunur. Bu durumda iyi müşteri olarak nitelendirilen borcunu ifa etme gücü yüksek müşteriler ile nispeten düşük riskli yatırım projesi için kredi talebinde bulunan müşteriler yüksek faiz oranlarından kredi

bulamayacaklar ve piyasadan dışlanacaklardır. İkincisi kendilerini eksik bilgilendirme durumuna karşı güvenceye almak isteyen kredi verenler, risk primi talep ederler. Yüksek riskteki müşteriler için talep edilen bu primler düşük riskteki müşterilerin de bu maliyete katlanmak zorunda kalmalarına ve bazı iyi müşterilerin piyasadan çekilmelerine neden olmaktadır (Şenyüz, 2008: 66-69).

3.3.2. Kredi piyasasında ahlaki tehlike (moral hazard) problemi

Ters seçim problemi mukavele öncesinde ortaya çıkarken, ahlaki tehlike problemi taraflar arasında mukavele yapıldıktan sonra ortaya çıkmaktadır. Kredi piyasasında kredi talebinde bulunan karar birimleri ile kredi arzında bulunan karar birimleri arasında mukavele öncesinde ve mukavele sonrasında sahip oldukları bilgiler farklı olabilmektedir.

Kredi talep eden karar birimleri, almış oldukları kredileri sözleşmeye aykırı bir şekilde kullandıkları zaman ahlaki tehlike problemi ortaya çıkmaktadır. Bu problemin meydana gelmesinde, tıpkı ters seçim probleminde olduğu gibi saklı bilgi rol oynamaktadır. Kredi arzında bulunan taraf, kredi talebinde bulunan taraf hakkında tam ve simetrik bilgiye sahip olamadığından faaliyetlerini kontrol edememektedir. Diğer bir faktör ise kredi alım satımına taraf olanların yüklenmiş oldukları risklerin farklılaşması hususudur. Kredi talebinde bulunan taraf yüksek riskteki yatırım projelerine yönelir ve bu projeler başarılı olursa yüksek getiri elde ederler. Diğer taraftan proje başarısız olursa bu başarısızlığın sonucunda uğranılan zararın bir kısmına veya tamamına kredi arzında bulunan taraf katlanmak durumunda kalacaktır (Kutlar ve Sarıkaya, 2003: 2-3). Diğer bir ifadeyle eğer riskli proje başarılı olursa kredi alan taraf normalin üzerinde bir kâr elde ederken, kredi veren taraf ise sözleşmede kararlaştırılan faiz gelirine razı olacaktır. Projenin başarısız olması durumunda ise kredi arzında bulunan tarafın çok daha fazla zarara uğraması söz konusu olmaktadır. Kredi alan taraf açısından proje riski ile bu projenin beklenen getirisi doğru orantılı bir fonksiyon iken, kredi arzında bulunan tarafın getirisi ile projenin riski ters orantılı bir fonksiyondur. Bu sebeplerden ötürü kredi talebinde bulunan karar birimleri, ahlaki tehlike olarak nitelendirilen ve piyasa başarısızlığına neden olan bu davranış biçimini benimsemektedir (Stiglitz and Weiss, 1981:16).

Ahlaki tehlike problemi mevduat sigortası uygulamasında da gözlemlenmektedir. Mevduat sahiplerinin korunması için ve küçük ölçekli bankaların büyük bankalarla rekabet edebilmesi amacıyla getirilmiş olan mevduat sigortası sisteminde bankalar, fon talep eden bireylere vermiş oldukları krediler sonrasında bu kredilerin hangi faaliyetlerde kullanıldığının takibini yapmadığı ve riskli müşteri-az riskli müşteri ayrımını iyi yapmakta özenli davranmadığı için kredilerin geri ödenmesinde sorunlar ortaya çıkmakta ve sonucunda banka iflaslarına kadar giden problemler meydana gelmektedir.

Mevduat sigorta sisteminde banka zararları devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu sebeple tasarruf sahipleri tasarruflarını yüksek getiri sağlayan bankalara mevduat olarak yatırmaktadır. Bankalar ise, nasıl olsa zararlarının devlet tarafından karşılanacağını bildiği için bu mevduatları kredi olarak kullanarak, yüksek getirili aynı zamanda yüksek riskli yatırımların finansmanını sağlamaktadır. Mudiler de devletin bu garantörlüğüne güvenerek bankalar üzerinde herhangi bir baskı uygulamamaktadır. Bu sebeplerden dolayı mevduat sigorta sistemi ahlaki tehlike problemi nedeniyle aşırı risk altında çalışan bankaların ciddi anlamda likidite sıkıntısı yaşamasına, iflas etmesine, hatta ekonomide domino etkisi yaratarak diğer finansal kuruluşların batmasına ve finansal krizlere zemin hazırlamasına neden olmaktadır (Kutlar ve Sarıkaya, 2003:3).

3.3.3. Kredi piyasasında temsilcilik sorunu (Agency problem)

Şirket ortakları ile yöneticiler arasındaki menfaat çatışmasından kaynaklanan, ortakların yöneticilerin faaliyetlerini kontrol etmekte güçlük çektiği veya bu kontrolün çok maliyetli olması sebebiyle mümkün olmadığı diğer bir sorun temsilcilik veya diğer adıyla asil-vekil sorunudur.

Kredi piyasasındaki temsilcilik sorunu banka yöneticilerinin banka kârını artırmak amacıyla yüksek faiz oranından kredi arzında bulunmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Yüksek faiz oranından kredi talebinde bulunan kişiler ise genellikle yüksek riskli projelere sahip kişilerdir. Eğer bu projeler başarılı olursa banka geliri yüksek miktarda artacak ve banka kâr elde edecektir. Aksi gerçekleşir ise banka zarar edecektir. Banka sahipleri ile yöneticilerinin risk alma eğilimleri birbirinden farklıdır. Banka yöneticisi, yüksek riskli projelere kredi verdiğinde bu projeler eğer başarısız olursa karşı karşıya kalacağı risk en fazla işini kaybetmesi olurken, banka sahipleri açısından ise ucu banka iflasına kadar

dayanan zarar etme riski söz konusu olabilmektedir. Ancak bu riskli projeler başarılı olursa yönetici, bankanın kârını beklenenin üzerinde artırmış olacak ve bu da yöneticiye terfi veya prim olarak dönebilecektir (Dokur, 2005:28).

İktisat teorisine göre sözleşmeye taraf olan karar birimlerinin ancak ve ancak tam ve simetrik bilgiye sahip olduğu varsayımı altında temsilci kullanmaları halinde, söz konusu temsilcinin faaliyetlerinin tam olarak denetlenebildiği kabul edilmektedir. Ancak gerçek hayatta sözleşmeye taraf olan karar birimleri çoğunlukla tam ve simetrik bilgiye sahip değildir. Firma yöneticileri çoğunlukla güç ve prestij gibi kişisel çıkarlara yönelik harcamalarda bulunur ve bu yöneticilerin faaliyetlerinin denetlenmesi, banka sahipleri açısından yüksek maliyetli harcamayı gerektirmektedir. Bu sebeplerden dolayı temsilcilik sorunu piyasa başarısızlığına neden olmaktadır (Akyol, 2010: 54-55).

3.4. Kredi Tayınlaması

Kredi tayınlaması genel olarak, bankalardan mevcut faiz oranından borç almak isteyenlerin hali hazırda olmasına rağmen bankaların verecekleri kredileri sınırlandırmasıdır.

Hodgman (1960: 270-275), bankaların kredi talebi fazlasına sahip olmasına rağmen faiz oranlarını yükseltmemelerinin nedenini kredi alanların borcunu geri ödememe riskine bağlamıştır.

Asimetrik bilgi problemine neden olan ters seçim ve ahlaki tehlike sorunları bankaların kredi tayınlamasına gitmesinin temel sebebini oluşturmaktadır (Stiglitz and Weiss, 1981:393). Ticari kredi faiz oranına olan talep baskısının artması kredi tayınlamasına başvurulmasına neden olmaktadır. Bankalar beklediği getiriye maksimize etmek amacıyla bu davranışa başvurmaktadır. Kredi tayınlaması uygulandığı takdirde kredi talebinde bulunan taraf istediği kadar krediyi elde edememektedir. Banka ile kredi alan taraf arasında yapılan sözleşme uyarınca krediyi alan borçlu taraf borcunu yerine getirir. Ancak bu borcu yerine getireceğine dair bir kesinlik söz konusu değildir. Nitekim borçlu sözleşme ile borcunu ödeyeceğine dair bir taahhütte bulunmuştur. Eğer borçlu almış olduğu bu krediyi riski az olan yatırımlarda kullanacaksa borcunu ödeyecektir. Fakat borçlu dürüst değilse verilmiş olan bu taahhüt banka açısından bir şey ifade etmeyecek ve

sözleşmede kararlaştırılmış olan teminatlar veya faiz oranının yüksek olması bankaya verilen zararı önlemeyecektir.

Kredi tayinlaması uygulamasının bir nedeni olan ters seçim durumunda, yüksek faiz oranlarından kredi talebinde bulunan kişilerin ya da firmaların genellikle yüksek riskli projelere sahip olması durumu söz konusu olmaktadır (Mishkin, 2004:164). Faiz oranlarının yüksek olması başarılı olma olasılığı yüksek ancak getirisi düşük yatırımların azalmasına neden olurken, başarılı olma olasılığı düşük ancak başarılı olması halinde çok yüksek getiriler sağlayacak yatırımların teşvik edilmesine neden olacaktır. Bankalar kredi talebinde meydana gelen artış sebebiyle faiz oranlarını yükseltmeye kalkarlarsa, riskliliği düşük ve daha az miktarda getiriye sahip proje sahipleri (iyi müşteriler) piyasadan çekilirlerken, getirisi ve riskliliği yüksek projelere sahip (kötü müşteriler) ise piyasada kalacaklardır. Bu sebepten dolayı bankalar faizleri yükseltip daha çok kazanç elde etmek yerine kredi arzını sınırlandırmak suretiyle kredi tayinlamasına başvurarak iyi ve kötü müşterileri ayırt etmeye çalışmaktadır.

Asimetrik bilgi problemlerinden diğeri olan ahlaki tehlike sorununda ise bankalar, kredi talebinin artması halinde faiz oranlarını artırmazlar aksi takdirde kredi talebinde bulunan kişi veya firmalar maliyetlerini karşılayabilmek adına getirisi fazla olan ve sözleşme öncesindeki amaçlarına aykırı olan riskli projelere yönelirler (Blanchard and Fischer 1989: 479-480).

3.4.1. Stiglitz ve Weiss (S-W) modeli

Kredi tayinlama teorilerinin bilinen ilk çalışmalarından birisi olan Stiglitz ve Weiss modelinde, kredi tayinlamasına ilişkin doktrinin tayinlama kavramına ilişkin yeterince bir teorik altyapı oluşturamadığı belirtilmiş ve konuya açıklama getirilmeye çalışılmıştır. Stiglitz ve Weiss (1981) çalışmalarında, kredi tayinlaması dengesini incelemiş, bankaların ve kredi talebinde bulunan kişilerin kârlarını maksimize eden uygun faiz oranını ve projeleri seçtiklerini belirtmiş ve bankaların seçmiş oldukları faiz oranları ile birbirleri ile rekabet ettiklerini varsaymıştır. Ancak bankalar arası rekabet, fiyat vasıtasıyla arz-talep dengesini sağlayan piyasa rekabetinden farklıdır. Banka için optimum seviyedeki faiz oranı rekabetçi dengede oluşan ve kâr maksimizasyonunu sağlayan faiz oranından farklıdır.

Stiglitz ve Weiss, modellerinde bankaların asimetrik bilgi sorununda nasıl bir davranış sergileyeceğini incelemiştir. Buna göre modelde çok sayıda riskli projeye sahip müteşebbis olduğu varsayılmış ve başlangıçtaki sermaye miktarları aynı olan bu müteşebbislerin, projelerini realize etmesi için kredi almak zorunda olduğu kabul edilmiştir. Bankalar, ortalama getirileri aynı ancak riskleri farklı olan bu projelerin risklerini tam olarak bilememektedir. Bu bağlamda modelde, bireylerin ödemek istedikleri faiz oranlarına göre, faiz oranları ayırt etme aracı olarak kullanılmıştır (Stiglitz and Weiss, 1981:393-397).

3.4.2. Risk ayırt etme aracı olarak faiz oranları

Stiglitz ve Weiss (1981) modelinde, seçim sorunu bankalar açısından incelenmiş ve birey/firmaların riskliliklerini belirlemede faiz oranı bir ayırt etme aracı olarak kullanılmıştır. Bankalar borç verdikleri bireylerin davranışlarını kesin olarak takip edememektedir. Bu sebeple yatırım ile ilgili bilgiye sadece borç alan kişiler sahiptir. Faiz oranları ile yatırımların başarısı arasında negatif bir korelasyon vardır. Kişilerin/Firmaların riskliliklerinin artması bankanın getirisini azaltmaktadır. Varsayımına göre banka ortalama getirileri farklı olan projeleri ayırabilir ancak projenin brüt getirisinin (R) olasılık dağılımı borçlu tarafından değiştirilememektedir. Birey r faiz oranında B kadar borç alır ise ve getiri (R) ile teminat (C) toplamı söz verilen miktarı ödemek için yeterli değilse birey borcunu ödemeyecektir (Stiglitz and Weiss, 1981:395).

$$C+R \leq B(1+r) \quad (3.1)$$

Borçlunun net getirisi $\pi(R,r)$

$$\pi(R,r) = \max(R-(1+r)B; -C) \quad (3.2)$$

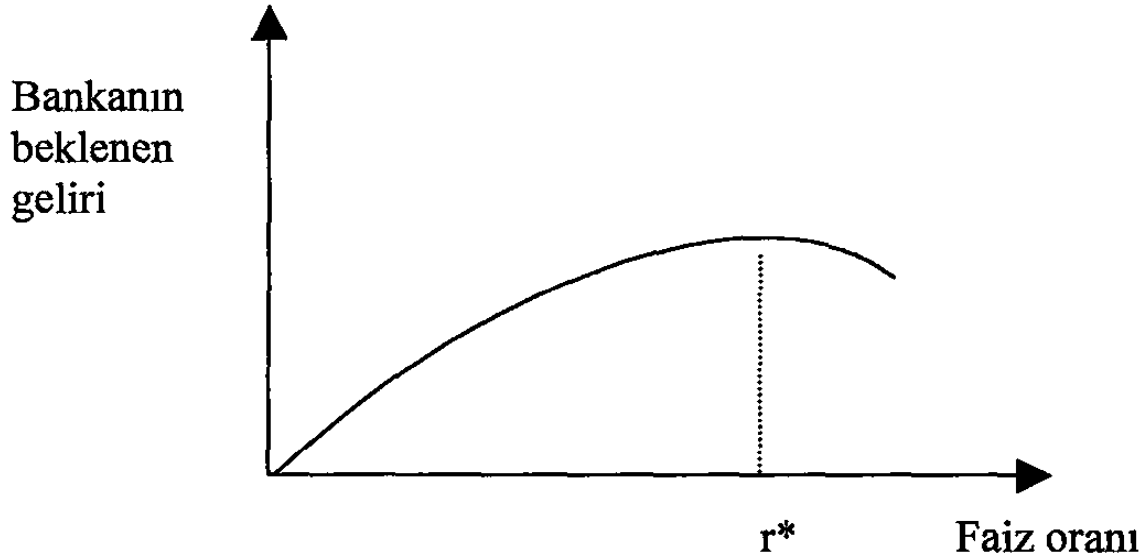
Bankanın net getirisi:

$$p(R,r) = \min(R+C; B(1+r)) \quad (3.3)$$

En son gösterilen formüle göre bankalar, borçlular borcunu öderse anapara ve faiz miktarını ($B(1+r)$), borcunu ödemezler ise yalnızca verilen teminatı ($R+C$) alacaklardır. Kredi talebinde bulunan kişi/firmaların kârı projenin brüt getirisinin (R) konveks bir fonksiyonudur ve beklenen kâr risk ile birlikte artmaktadır. Bankanın getirisi ise proje getirisinin konkav, kredi riskinin azalan bir fonksiyonudur.

Riske karşı nötr bir tutum izleyen firma, farklı iki proje olması halinde eğer bu projelere karşı kayıtsız kalırsa faiz oranı arttığında hangi proje daha riskli ise o projeyi seçerek tepki gösterecektir. Öte yandan firma, ortalama getirisi aynı olan projelere karşı kayıtsız kalmış ise bankalar daha az riske sahip projelere kredi vermeyi tercih edecektir. Bu sebeplerden ötürü ortalama faiz oranından yüksek bir faiz oranı, genellikle borcunu ödeme konusunda kötü olan müşteriler tarafından tercih edileceği için bankanın getirilerininin azalmasına sebep olacaktır.

Faiz oranlarının artması halinde, kredi talebinde bulunanların risklilikleri artmaktadır. Aynı zamanda faiz oranının artması, ödünç alanların sözleşme öncesi davranışlarının değişmesine ve daha riskli yatırımlara yönelmesine neden olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı bankaların beklenen geliri faiz artışından daha yavaş artar ve belli bir seviyeden sonra ise azalır. Bu husus Şekil 3.1. Bankanın beklenen getirisi ile faiz oranı arasındaki ilişki (Stiglitz and Weiss, 1981:394)de gösterilmiştir.

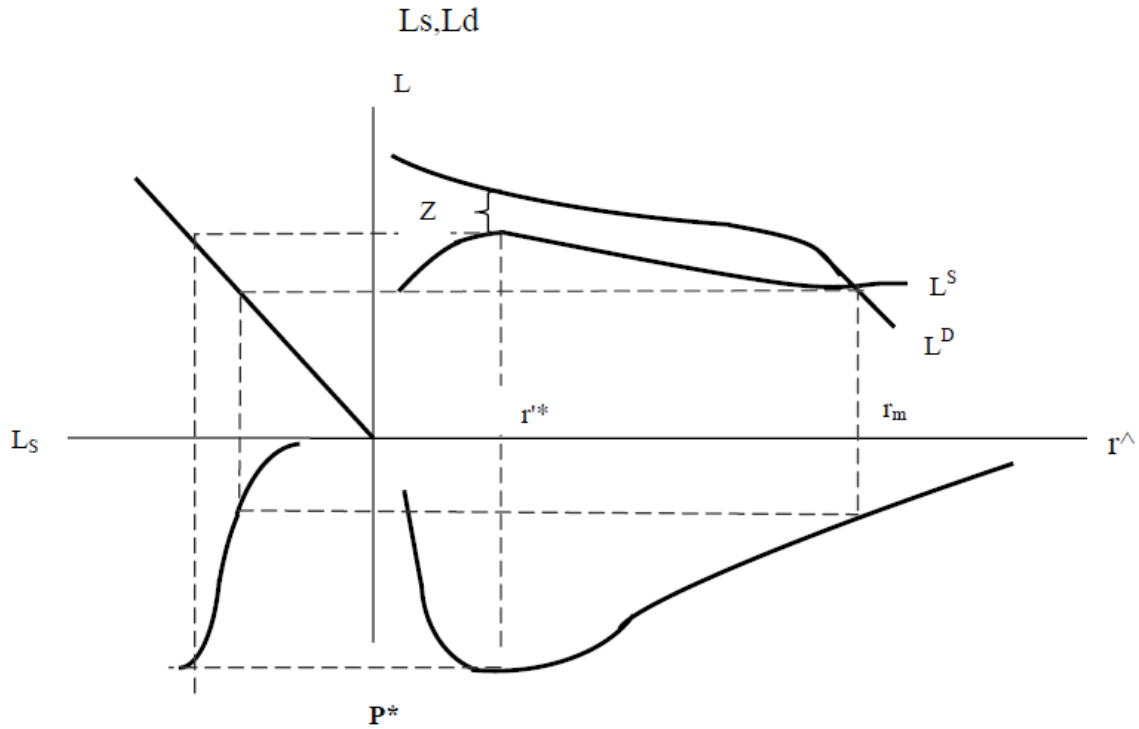

Şekil 3.1. Bankanın beklenen getirisi ile faiz oranı arasındaki ilişki (Stiglitz and Weiss, 1981:394)

Bankaların optimum getiri oranını sağlayan r^* faiz oranında fon talep fazlası vardır. Geleneksel analize göre fon talep fazlası olduğunda, fon talebinde bulunan karar birimleri, fon arzı fon talebine eşit olana kadar bankalara daha yüksek faiz oranını ödemeyi önerirler ve fon arz ile fon talep dengesi gerçekleşir. Ancak bankalar tarafından kredi tayinlemesine başvurulduğu zaman karar birimleri her ne kadar bankalar için optimum getiri oranını

sağlayan r^* faiz oranından daha yüksek faiz oranını ödemeyi taahhüt etseler de bankalar bunu kabul etmeyecektir (Stiglitz and Weiss, 1981:393-395).

Stiglitz'in kredi tayınlaması modeli Şekil 3.2. Kredi tayınlamalı piyasa dengesinin belirlenmesi (Stiglitz and Weiss, 1981:397) yardımıyla açıklanmıştır. Şekil 3.2. Kredi tayınlamalı piyasa dengesinin belirlenmesi (Stiglitz and Weiss, 1981:397)'ye göre, bankaların istemiş olduğu faiz oranı (r) fon talebini belirlerken, bankalar tarafından verilen kredinin getirisi (p) fon arzını belirlemektedir. Dolayısıyla geleneksel fon arz ve fon talebi dengesi bu modelde kullanılmamaktadır. Ödünç verilebilir fon talebi (L^D), kredi faiz oranının azalan bir fonksiyonudur. Şeklin sağ üst diyagramında bu ilişki gösterilmektedir. Kredi talep edenler tarafından yüklenilecek faiz oranı ile bankaların kredi arzı sonucunda elde etmeyi beklediği dolar başına getiri (p) arasındaki monoton olmayan ilişki şeklin sağ alt diyagramında gösterilmektedir. Kredi arzı ile (L^S) bankaların beklenen getirisi (p) arasındaki pozitif yönlü ilişki ise şeklin sol alt diyagramında gösterilmiştir.

Şekil 3.2. Kredi tayınlamalı piyasa dengesinin belirlenmesi (Stiglitz and Weiss, 1981:397)

Kredi tayınlaması dengesi r^* düzeyinde kredi talebi kredi arzını aşmış olduğunda gerçekleşmektedir. Bankalar için faiz oranını r^* 'dan daha yüksek bir seviyeye çıkarmak bankaların dolar başına getirisinin azalmasına sebep olacağı için rasyonel bir tercih

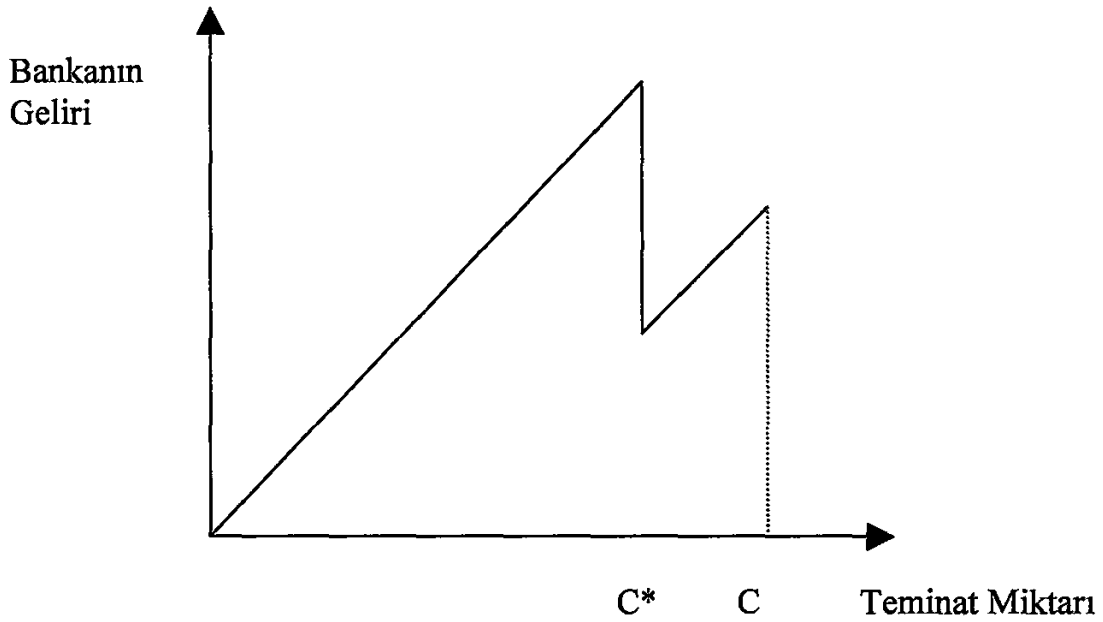
olmayacaktır. r^* seviyesinde ödünç verilebilir fon talebi fazlası şekilde Z ile gösterilmiştir. Geleneksel dengeye göre kredi arz ve talebi r_m faiz oranında eşit olmasına rağmen r_m denge faiz oranı değildir. Çünkü bankaların optimum getiri oranı yalnızca r^* faiz oranında sağlanabilmektedir ve kredi tayinlaması nedeniyle de kredi arzı ne kadar artarsa artsın faiz oranı değişmemektedir (Stiglitz and Weiss, 1981:397-398).

Sonuç olarak faiz oranının ayırt etme aracı olarak kullanılması ile bankalar, kredi talebinde bulunan düşük riskli projelere sahip müşteriler (iyi müşteriler) ile yüksek riskli projelere sahip müşterileri (kötü müşteri) birbirinden ayırmaktadır. Ters seçimi problemi durumunda bankalar faiz oranını yükseltmez ve kredi tayinlamasına gider böylece yüksek riskli projelere sahip kişilerin faiz oranlarının artması nedeniyle kredi kullanması minimize edilirken, düşük riskte projelere sahip kişilerin piyasadan çekilmeleri önlenmiş olur. Ahlaki tehlike problemi durumunda ise bankalar faiz oranlarını artırmayıp kredi tayinlamasına başvurur. Çünkü faiz oranlarının artırılması durumunda yüksek riskteki müşteriler kredi talebinde bulunacak ve bu müşterilerin sözleşme ile taahhütte buldukları kredi borçlarını ödemediği düşmesi nedeniyle bankaların beklenen getirileri azalacaktır (Ekiz, 2006: 38-39).

3.4.3. Teminat miktarının borçlu davranışına etkisi

Teminat, fon arzında bulunan bankalar tarafından kredi sözleşmesi öncesinde belirlenen ve kredi borcunu güvence altına alan bir unsurdur. Teminat miktarının artması ödünç verilebilir fon talebinde bulunan kişilerin ve firmaların davranış ve dağılımını etkileyerek ayırt etme aracı olarak kullanılabilir (Bester, 1985:850). Teminat miktarının artması, kredi talebinde bulunan müşterilerin riski az yatırım projelerini tercih etmelerine neden olarak bankaların getirisini artıracaktır. Ancak teminat miktarının artmasının, kredi talebinde bulunan müşterilerin dağılımını olumsuz yönde etkileme olasılığı da söz konusu olabilmektedir. Stiglitz ve Weiss, (1992:694) müşterilerin fayda fonksiyonunun ve yatırım alternatiflerinin aynı olması durumunda, görece zengin müşterilerin düşük gelirlilere göre daha fazla teminat önereceğini ve buna paralel olarak da daha riskli projelere yöneleceklerini ifade etmiştir. Bu sebeple, kredi arz eden kurumlar tarafından istenen teminat miktarı belli bir düzeyi aşarsa bu kurumların getirileri azalabilir.

Bankaların verdikleri krediler için istemiş olduğu teminat miktarını artırdıklarında, şayet kredi alan müşterilerin projeleri başarısız olduğu takdirde bu projelerden herhangi bir getiri sağlanmıyor ise verilen bu kredilerin riskliliği artacaktır. Kredi riskliliği düşük olan müşterilerin, projelerinden bekledikleri getiriler de düşük olacağı için bu müşterilerin verecekleri teminat da fazla olamayacaktır; dolayısıyla bankaların krediler için istediği teminat miktarı artarsa düşük gelire sahip bu müşteriler krediden faydalanamayacak ve tıpkı faiz oranlarının artırılmasında olduğu gibi ters seçim sorunu meydana gelecektir. Bankalar tarafından istenen teminat miktarının artmasının kredi riskini artırdığı başka bir durum ise, kredi talebinde bulunan müşterilerin servetlerinin farklı olması ve potansiyel tüm projelerin aynı miktarda sermayeyi gerektirmesi durumudur. Şekil 3.3'te bu durum izah edilmeye çalışılmıştır. Verilen krediler için istenen teminat miktarı ile bankanın geliri belli bir düzeye kadar aynı oranda artar; çünkü düşük servet düzeyinde teminat artışı belli bir seviyeye kadar ters seçim problemi doğurmaz; ancak teminat miktarının kritik düzey olan (C^*) düzeyinden sonra artırılması ise bankanın gelirinin azalmasına sebep olacaktır. Bunun sebebi, bankalar tarafından istenen teminat miktarı belli bir düzeyi aştıktan sonra ters seçim etkisi oluşturarak marjinal borç alıcıların daha riskli olmasına sebep olmasıdır. (Stiglitz and Weiss, 1981:405).

Şekil 3.3. Teminat miktarı ile banka geliri arasındaki ilişki (Stiglitz and Weiss, 1981:405)

3.5. Sigorta Piyasasında Asimetrik Enformasyon

Ticari faaliyetin konusunu oluşturan mal ve emtialarını rizikolara karşı (hasar, kayıp, çalınma vb.) korumak isteyen kişiler ile bu rizikoları belirli bir primin ödenmesi karşılığında üstlenen ve bu primlerin oluşturduğu havuzu yöneten firmaların oluşturmuş olduğu piyasalara sigorta piyasası denir. Mallarını ve emtialarını sigortalatmak isteyen ekonomik birimlerin sigorta şirketlerinden gizlemiş oldukları ve/veya farklı bilgiye sahip olmaları asimetrik bilgi probleminin doğmasına neden olmaktadır.

Asimetrik bilgi olgusu ilk defa sigorta piyasasında gözlemlenmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu başlıkta sigorta piyasasındaki asimetrik bilgi problemi incelenirken ilk olarak sigorta piyasasındaki ters seçim sorununa daha sonra da sigorta piyasasındaki ahlaki tehlike sorununa değinilecektir.

3.5.1. Sigorta piyasasında ters seçim (Adverse Selection) problemi

Sigorta piyasasındaki ters seçim problemi sigorta yaptırmak isteyen bireylerin sözleşme öncesinde, sigorta firmasından daha fazla veya gizlediği bir bilgi olması durumunda meydana gelmektedir. Ölmek üzere olan birisinin sağlık sigortası yaptırmayı ters seçim sorununa neden olmaktadır. Ciddi sağlık sorunları nedeniyle ve sigorta şirketlerinin deneyimleri neticesinde sigorta primlerini yüksek belirlemesi sebebiyle sağlık durumu iyi olan müşteriler piyasayı terk edecek ve piyasada geriye yalnızca sözleşme yapmak için sağlık problemleri olan kişiler kalacaktır.

Ters seçim probleminin nasıl oluştuğu ve bu problemin üstesinden nasıl gelinebileceği, bu sorunun en fazla yaşandığı kasko sigortası piyasasından örnek verilerek açıklanabilir (Antonioni and Flynn, 2011: 336-340). Kasko sigortası piyasasında kötü ve iyi sürücüler kendi sürüş kabiliyetlerinin farkındadırlar ve kötü olanlar kazaların kendi dikkatsizliklerinden meydana geldiğini bildikleri için kazalarda meydana gelen hasarların tamamını sigorta şirketlerine ödetmek istemektedir. İyi olan sürücüler ise başkalarından kaynaklı almış oldukları hasarları finanse ettirmek amacıyla sigorta yaptırmaktadır. Bu durumda sigorta şirketleri açısından problem, sürücülerin kendi risklilikleri hakkında tam bilgiye sahipken, sigorta firmalarının iyi ve kötü sürücüler hakkında tam bilgisinin olmaması ve bu sürücülerini birbirinden ayırt edip ona göre prim belirleyememesi

hususudur. Bu belirleme mümkün olabilse iyi sürücüler düşük miktarda prim öderken; kötü sürücüler yüksek miktarda prim ödeyecek ve kötü sürücülerin, iyi sürücüler üzerinde oluşturacağı negatif dışsallık önlenebilecektir. Sigorta şirketleri, prim ödemelerini bütün müşterileri iyi müşteri olarak kabul edip düşük miktarda toplayacak olursa sonu iflas etmeye kadar giden zararlara maruz kalabilecektir. Tam tersini uygulaması durumunda ise, yani tüm müşterilerine yüksek prim ödemesi teklifinde bulunduğu taktirde iyi müşteriler sigorta piyasasından ayrılacak ve geriye kalan tüm müşteri portföyü kaza riski yüksek kötü sürücülerden oluşacaktır. Bu stratejide de sigorta şirketlerinin topladığı primler, kaza nedeniyle uğranılan hasar tazminatlarını karşılayamayacak ve şirketler zarar edecektir.

Şirketlerin uygulayacağı her iki stratejide de zarar etmesi söz konusu olacağı için sigorta şirketleri tarafından her müşterinin sürüş yeteneğini ayrı ayrı yansıtan, bireylerin özellikleri hakkında ipuçları arayan, bu özelliklere göre her birey için risk profili oluşturan ve buna göre prim ödemesi belirleyip ters seçim sorununu önleyecek bir sistem geliştirilmesi gerekmektedir. Gelecekte sigorta firmaları tarafından uygulanması beklenen “grup-üyelik bilgi sistemleri (group-membership information)” ile müşterilerin risklerine göre iyi veya kötü müşteri olarak rahatlıkla tasnif edilmesi beklenmektedir (Antonioni and Flynn, 2011).

3.5.2. Sigorta piyasasında ahlaki tehlike (Moral Hazard) problemi

Sigorta piyasasındaki ahlaki tehlike problemi sözleşme sonrasında sigorta yaptıranların davranışlarını değiştirmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Sigortanın yapılması ile kişilerin maruz kalacağı kayıplar teminat altına alınıp bir çok hizmet sigorta firmaları tarafından karşılanmaktadır. Bu hizmetleri ve teminatları garanti altına alan sigortalılar, hasarlardan ve kayıplardan kaçınmak için gerekli dikkat ve özeni göstermemektedir. Örneğin, sağlık sigortası ahlaki tehlike probleminin yaşandığı ilk sigorta piyasası alt türüdür. Sağlık sigortası yaptıran bireyler daha yağlı, daha şekerli yemek yemek vb. davranışlarda bulunarak sağlıklarına dikkat etmemesi neticesinde meydana gelmektedir.

Arrow çalışmasında (1963: 941-973) sigortanın marjinal maliyeti düşürerek daha çok sigorta kullanımına neden olacağını belirtmiştir. Şöyle ki: Sigorta piyasasına daha çok birey katıldıkça sigorta fiyatları ucuzlamakta ancak sigorta nedeniyle bireyler normal

şartlarda yapmayacakları davranışları sergileyebilmektedir. Bu sebeple, sigorta işleyişi engellenmekte ve piyasa aksaklıkları meydana gelmektedir. Örneğin bireyler kasko sigortası yaptırmadıklarında araçlarını daha dikkatli, yavaş ve özenli kullanma eğilimindedir çünkü herhangi bir kaza meydana geldiğinde bu kaza neticesinde oluşan hasarı kendileri ödemektedir. Ancak bu bireyler kasko sigortası yaptırdıklarında araçlarını daha hızlı, dikkatsiz ve özensiz kullanabilmektedir; çünkü olası bir hasar durumunda bu hasar nedeniyle oluşan zararı kasko sigortası yaptırdıkları sigorta şirketlerinden talep etmektedirler ve kendi bütçelerinden herhangi bir ödemede bulunmamaktadırlar (Antonioni and Flynn, 2011: 336-340). Evini veya iş yerini yangına karşı sigorta yaptırmış birisinin ihmalkârlığı nedeniyle veya kasten yangın çıkarması durumunda da ahlaki tehlike problemi söz konusu olmaktadır.

Örnekleri daha da arttırılabilecek olan sigorta piyasasındaki ahlaki tehlike problemi, sigorta piyasasının işleyişini, tıpkı ters seçim problemi durumunda olduğu gibi aksaklığa uğratıp sigorta firmalarının zarar etmesine neden olmaktadır. Sigorta şirketleri müşterilerinin tedbirsiz davranmalarına engel olup ahlaki tehlike problemlerini önlemek amacıyla bir takım önlemler almaktadır. Örneğin, ülkemizde kasko sigortası özelinde “hasarsızlık indirimi” adında bir uygulama söz konusudur. Buna göre bireyler poliçe yılı içinde sigortadan hasar talebinde bulunmadığı takdirde, bir sonraki yıl ödenecek prim bedeli azalmaktadır. İlk yıl sonrasında hasarsızlık indirimi %40 ila %65 arası olabilmektedir. Örneğin, hasarsızlık indirimi sayesinde yıllık 1000 TL’yi geçen kasko poliçesi bedeli, 450 TL’ye kadar düşebilecektir. Böylece sigortalılar bu ciddi indirimden faydalanmak için sigorta poliçesinde belirtilen özen yükümlülüklerine dikkat edecektir.

4. TÜRK BANKACILIK VE KASKO SİGORTACILIĞI SEKTÖRÜNE ASİMETRİK BİLGİNİN ETKİSİNE YÖNELİK EKONOMETRİK BİR ANALİZ

Kredi piyasasında bankalar, ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinden dolayı fon talep eden birimlere belli bir faiz oranından istedikleri kadar kredi vermekten kaçınmaktadır yani kredi tayinlemesine başvurmaktadır. Kredi tayinlemesi uygulamasının bir nedeni olan ters seçim durumunda, yüksek faiz oranlarından kredi talebinde bulunan kişilerin ya da firmaların genellikle yüksek riskli projelere sahip olması durumu söz konusu olmaktadır (Mishkin, 2004:164). Kredi talebinde meydana gelen artış sebebiyle bankalar faiz oranını yükseltirse piyasada yalnızca, yüksek riskli ve yüksek getirili ancak başarılı olma olasılığı düşük projelere sahip müşteriler (kötü müşteri) kalırken getirisi düşük ancak başarılı olma olasılığı yüksek projelere sahip müşteriler (iyi müşteri) piyasadan çekilir ve bu durum kâr maksimizasyonunu amaçlayan bankalar için istenmeyen bir durumdur. Bankaların kredi tayinlemesi uygulamasının diğer bir nedeni ahlaki tehlike problemidir. Bankaların, kredi talebinde meydana gelen artış sebebiyle faiz oranlarını artırması halinde ödünç alan müşteriler sözleşme öncesindeki davranışlarını değiştirir ve daha riskli yatırımlara yönelirler, bu durum bankaların getirilerinin azalmasına sebep olur. (Stiglitz and Weiss, 1981:393-395).

Nermin ŞENYÜZ'ün (2008:122-125) “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilginin Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği” adlı yüksek lisans tezinde yapmış olduğu regresyon analizinde (2001:4-2007:3) dönemi için “*Takipteki krediler ile Gecelik Faiz Oranı*” arasındaki ilişkiyi incelemiş ve anlamlı sonuçlara ulaşmıştır. Çalışmanın bulgularına göre gecelik faiz oranlarında meydana gelen 1 birimlik bir artış takipteki kredilerin 1,37 birim artmasına neden olmaktadır.

Çisel EKİZ'in (2006:76-79) “Asimetrik Bilgi Teorisinin Bireysel Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri” adlı yüksek lisans tezinde (1995:1-2005:3) dönemi için “*Vergi Öncesi Kâr (VÖK) ile Overnight Faiz Oranı*” arasındaki ilişkiyi regresyon analiziyle incelemiş ve Türk Bankacılık Sisteminde Overnight faiz oranında meydana gelen artışın 3 dönem gecikmeli olarak Vergi Öncesi Kârı (VÖK) azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Ulaşılan bu sonuçlar kredi tayinlemesi ve asimetrik bilgi teorisini destekler niteliktedir.

Asimetrik bilgi problemi ilk kez sigorta piyasasında gözlenmesi bakımından önemlidir. Sigorta piyasasındaki ters seçim durumunda kişiler, sigorta firmalarından durumlarını ve kendileriyle alakalı bilgileri gizlemektedir. Antonioni ve Flynn (2011:336-340) çalışmalarında kasko piyasasındaki ters seçim durumunu incelemişlerdir. Kötü ve iyi sürücüler kendi sürüş kabiliyetlerinin farkında iken sigorta firmaları bu konuda herhangi bir bilgiye sahip değildir. Kötü sürücüler yapmış oldukları kazalarda bu kazaların kendi dikkatsizliklerinden kaynaklandığını bilirler ve meydana gelen hasarların hepsini sigorta şirketlerine ödetmek isterler. İyi sürücüler ise başkalarından kaynaklı almış olduğu hasarları finanse ettirmek için sigorta yaptırır. Sigorta şirketleri bütün müşterileri “potansiyel kötü sürücü” olarak addetmesi neticesinde prim oranlarını kötü sürücülerin riskliliklerini hesaplayarak belirler. Bu durumda prim tutarları iyi sürücülerin ödemeye razı olduğu tutarlardan yüksek olacağı için iyi sürücüler kasko piyasasını terkeder ve piyasada yalnızca kötü sürücüler kalır.

Arrow (1963: 941-973) kasko sigortası piyasasındaki ahlaki tehlike problemi ile ilgili çalışmasında sigortanın marjinal maliyeti düşürerek daha çok sigorta kullanımına sebep olacağını belirtmiştir. Şöyle ki: Sigorta piyasasına daha çok birey katıldıkça sigorta fiyatları ucuzlamakta ancak; sigorta nedeniyle bireyler normal şartlarda yapmayacakları davranışları sergileyebilmektedir. Bu sebeple sigortanın işleyişi engellenmekte ve piyasa aksaklıkları meydana gelmektedir.

4.1. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmada sırasıyla kredi piyasasına ve kasko sigortası piyasasına asimetrik bilginin etkisi, kredi piyasası için (2010Q1-2017Q2) dönemi aralığında, kasko sigortası piyasası için ise (2009Q1-2017Q3) dönemi aralığında çeyreklik veriler kullanılarak incelenecektir.

Çalışmanın teorik bölümünde de belirtildiği üzere bankalar, artan kredi talebi sebebiyle yükselen faiz oranlarında kredi tayinlemesine başvurmayıp kredi vermeye devam ederse takipteki krediler artacaktır. Bu kapsamda yapılacak çalışmada Türk Bankacılık Sektörüne ait kredi piyasasındaki *Ticari Kredi Faiz Oranları* ile *Takipteki Krediler* arasındaki ilişki analiz edilecektir.

Türk sigorta piyasasının alt sektörü olan kasko sigortası piyasasında ise çalışmanın teorik bölümünde de anlatıldığı üzere bireylerin primler ödeyerek kasko sigortası yaptırmaları halinde normalde yapmayacakları davranışları sergileyerek daha dikkatsiz araç kullanmaları söz konusu olacak, dolayısıyla kaza miktarları ve tazminat ödemeleri artacaktır. Bu çerçevede “Araç başına ödenen ortalama prim miktarları” ile “Araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları” arasındaki ilişki analiz edilecektir.

4.2. Analizde Kullanılan Veriler ve Yöntem

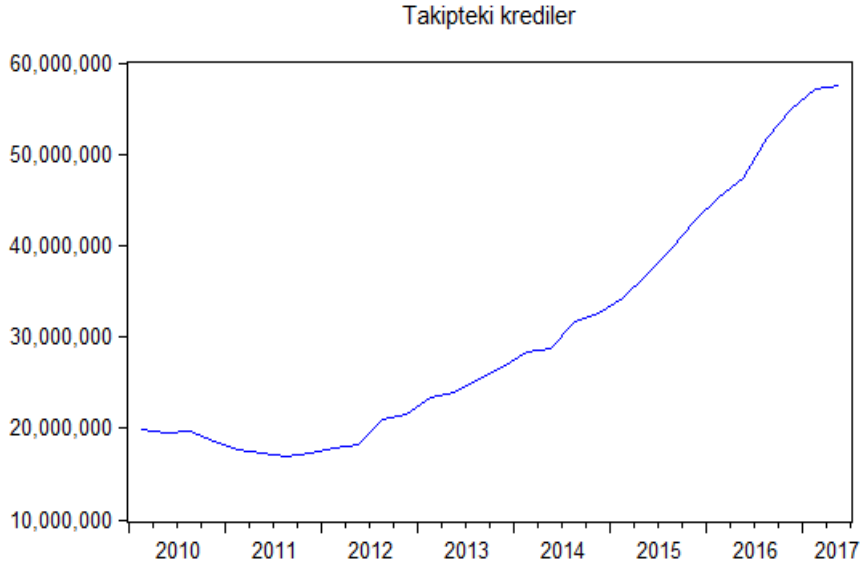
Türk Bankacılık Sektörüne ait kredi piyasasına, asimetrik bilgi probleminin etkisini test edecek veriler, (2010:1-2017:2) dönemine ait 30 gözlemden oluşan çeyreklik verilerdir. Türk sigorta sektörünün alt sektörü olan kasko sigortası piyasasına asimetrik bilginin etkisini test edecek veriler ise (2009:1-2017:3) dönemine ait 35 gözlemden oluşan çeyreklik verilerdir. Gerçekçi sonuçlara ulaşmak için kasko sigortasına ait veriler her dönem için ilgili dönemdeki Trafığe kayıtlı araç sayısına oranlanarak ortalama seriler elde edilmiştir. Analizlerde kullanılan veriler T.C. Merkez Bankası (EVDS), Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye Sigorta Birliği (TSB)’den temin edilmiş olup, Ek 1 ve Ek 2’de sunulmuştur.

Bu çalışmada, hem “Takipteki krediler (TAKRE) ile ticari kredi faiz oranları (FAIZ)” arasındaki ilişkiyi hem de “Araç başına ödenen ortalama prim miktarları (ABP) ile araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları (ABT)” arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla zaman serisi veri yöntemi kullanılmıştır. Yönteme ilişkin hem mekân sınırı (Türkiye) hem de zaman sınırı [(2010:1-2017:2), (2009:1-2017:3)] bulunmaktadır. Serilerin ekonometrik modelleri kurulmuş, EViews 9 paket programı vasıtasıyla ve EKK (En Küçük Kareler) yöntemi ile katsayılarının tahminleri yapılmıştır.

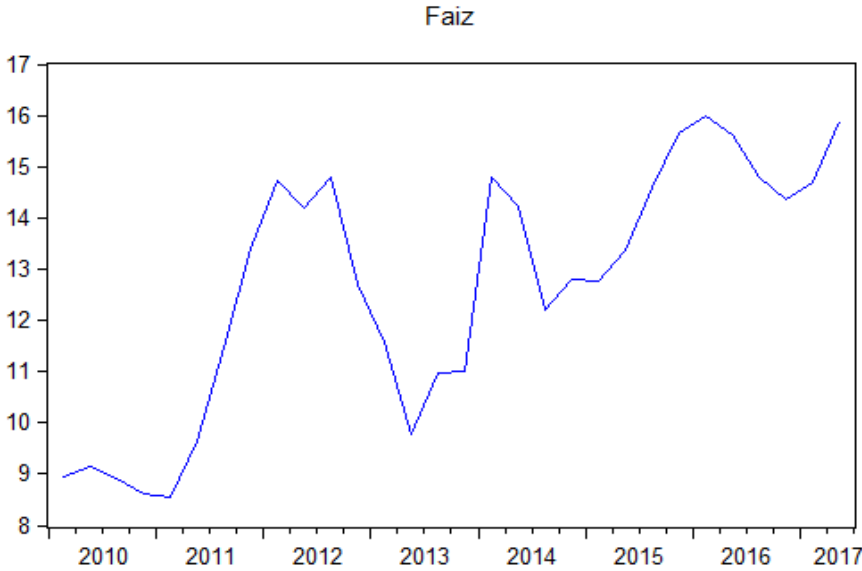
4.3. Analiz Sonuçları ve Bulgular

4.3.1. Takipteki krediler ile faiz serilerinin durağanlık analizi

Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi yapılmadan önce seriler görsel olarak incelenmiştir. Şekil 4.1 ve Şekil 4.2’de görüldüğü üzere seriler, düzenli olarak artış veya azalış göstermedikleri için durağan değildir.

Şekil 4.1. Takipteki krediler serisi

Şekil 4.2. Faiz serisi

Serilerin durağan olup olmadığından emin olmak ve sahte regresyon problemiyle karşılaşmamak için, regresyon analizinden önce Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi yapılmıştır. Test sonucunda *Faiz* serisinin Level düzeyinde Trendli ve sabitli halinin, *Takipteki krediler* serisinin ise birinci farkında trendli ve sabitli değerinin durağan olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple *Takipteki krediler* serisinin birinci dereceden farkı alınmış (FTAKRE) ve regresyon analizi yapılmıştır.

4.3.2. Farklı alınmış takipteki krediler serisi ile ticari kredi faiz oranlarının regresyon analizi sonuçları

2010:2 ile 2017:2 arasındaki verileri kapsayan regresyon denklemi yazılabilir:

$$FTAKRE_t = \beta_0 + \beta_1 FAIZ + u_t \quad (4.1)$$

Eş. 4.1'deki regresyon denklemi EKK yöntemi ile tahmin edilmiş ve Çizelge 4.1.'deki sonuçlara ulaşılmıştır:

Çizelge 4.1. Farklı alınmış takipteki krediler ile ticari kredi faiz oranı arasındaki ilişki

Değişkenler	Katsayılar	Robust Standart Hata	t-istatistik	R ² (Model)	D-W İstatistiği (Model)
FAİZ	376657,2	82377,29	4,57	0,41	1,53
SABİT	-3524143	1041530	-3,38		

Analiz sonuçlarına göre faiz bağımsız değişkeninin katsayısı %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Dolayısıyla ($H_0: \beta_1=0$) boş hipotezi reddedilir. Modelin F-İstatistik değerinin olasılığı 0,05'ten küçük olduğu için model genel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Ancak regresyon modelinde ortaya çıkabilecek önemli sorunlardan biri otokorelasyon sorunudur. Otokorelasyon probleminin varlığı halinde açıklayıcı değişkenlere ait katsayılar sapmalı olacağı gibi t ve F istatistiklerinin güvenilirliği de ortadan kalkmaktadır.

Durbin-Watson testi modelin hata terimlerinde otokorelasyon olup olmadığını sınamaktadır. Yani hata terimlerinin kendi geçmiş değerlerinden etkilenme derecesini araştırmaktadır. Genel olarak $DW < R^2$ ise bu durum otokorelasyon sorununa işaret eder ve modelde sahte regresyon vardır denilebilir. Modelde Durbin-Watson değeri (1.53) R^2 den (0.41) büyük olduğu için otokorelasyon sorunundan şüphelenilmemiştir.

Modelde otokorelasyon sorunu olmadığı Çizelge 4.2.'de Breusch-Godfrey LM testinden de görülmektedir. Çizelge 4.2.'de ifade edilmiş olasılık değerleri 0.05'ten büyük olduğu için (H_0 = Otokorelasyon yoktur) boş hipotezi kabul edilir.

Çizelge 4.2. FTAKRE ile FAIZ ilişkisinin otokorelasyon testi

F istatistiğinin olasılık değeri	0,5442
R ² istatistiğinin olasılık değeri	0,5022

Regresyon modelinde otokorelasyonun dışında başka sorunlarla da karşılaşılabilir. Bu sorunlardan birisi de değişen varyans sorunudur. Değişen varyans sorununda t ve F istatistiklerinin güvenilirliği ortadan kalkmaktadır. Bu sebeple modelin tahmin edilmesi ile sonuçlarının değerlendirilmesi imkânsız hale gelmektedir. Değişen varyans sorununun testi için çeşitli testler vardır. Ancak mevcut modelde White testi kullanılmıştır. White testi (H_0 = Değişen varyans yoktur) biçimindeki boş hipotezi sınamaktadır.

White testi üç farklı istatistiği raporlamaktadır. İlki F istatistik değeridir ve yardımcı regresyon modelinde yer alan gereksiz bir değişken olup olmadığını test etmektedir. İkincisi R² (Obs*R-squared) istatistiğidir ve bu White istatistiği olarak bilinir. White testi değişen varyans sorunu yoktur biçimindeki boş hipotezi sınağından, R² istatistiğinin olasılık değeri (Prob. Chi-Square) 0.05'ten büyük olduğunda, H_0 boş hipotezi reddedilemez ve modelde değişen varyans sorunu olmadığı sonucuna ulaşılır.

Çizelge 4.3.'te ifade edilmiş olasılık değerlerinin hepsi 0.05'ten büyük olduğu için modelde değişen varyans sorunu yoktur.

Çizelge 4.3. Değişen varyans (White) testi

F istatistiğinin olasılık değeri	0,2341
R ² istatistiğinin olasılık değeri	0,2160

Takipteki krediler ile ticari kredi faiz oranları arasındaki ilişkiyi tahmin eden regresyon modeli, takipteki kredilerin birinci dereceden farkı alındıktan sonra tahmin edildiğinde otokorelasyon ve değişen varyans gibi diagnostik testleri geçmiştir. Analiz sonucunda faiz oranlarının, takipteki krediler üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Katsayılar %5 düzeyinde anlamlıdır. Modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni

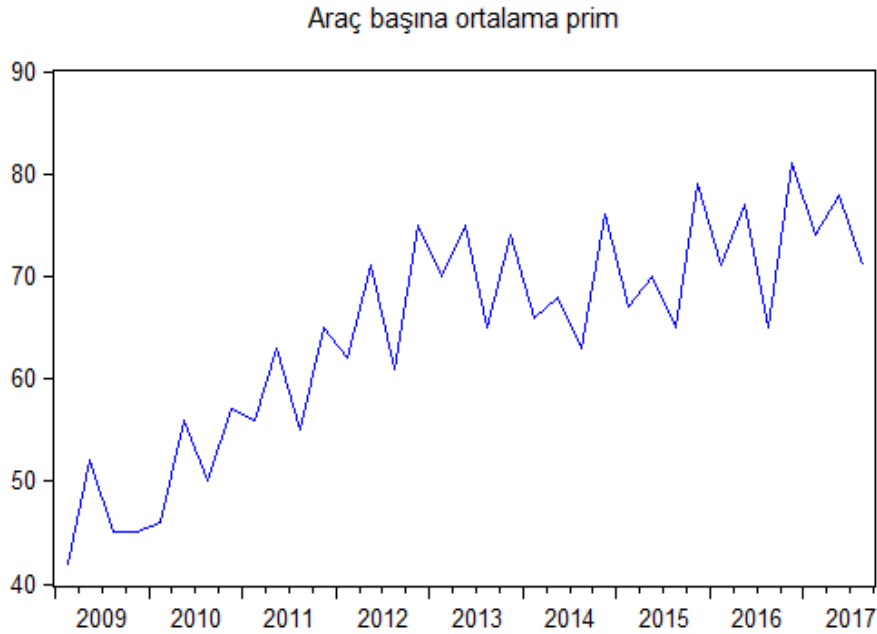
açıklama gücü %41'dir. Regresyonun kabul edilmesi mümkün görülmektedir. Tablodaki değerler (Bkz. Çizelge 4.1) denklem olarak da ifade edilebilir:

$$FTAKRE = -3524143 + 376657,2FAIZ + u_t \quad (4.2)$$

Eş. 4.2'deki denkleme göre söz konusu dönem için Türk Bankacılık Sisteminde, faiz oranlarında meydana gelen 1 birimlik bir artış takipteki kredilerin 376.657,2 TL artmasına neden olmaktadır. Elde edilen sonuçlar, Türk bankacılık sektöründe ilgili dönem için asimetrik bilgi ve kredi tayinlaması teorisini destekler niteliktedir.

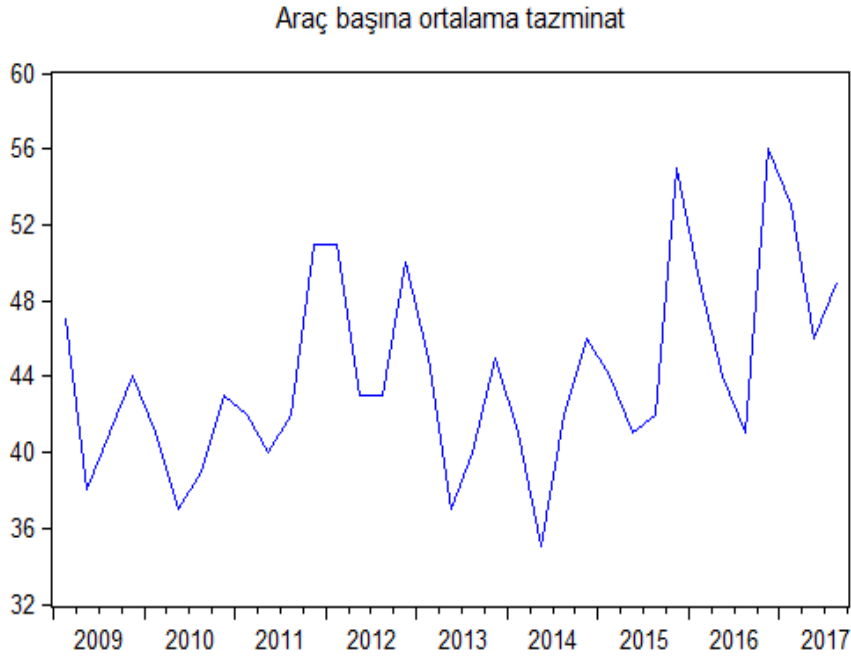
4.3.3. Araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları ile araç başına ödenen ortalama prim miktarlarının durağanlık analizi

Birim kök testinden önce seriler görsel olarak incelenmiştir. Şekil 4.3. ve Şekil 4.4.'te görüldüğü üzere seriler düzenli bir artış veya azalış göstermedikleri için durağan değildir.

Şekil 4.3. Araç başına ödenen ortalama prim serisi

Şekil 4.4. Araç başına ödenen ortalama tazminat serisi

Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde de serilerin düzeyde durağan olmadığı gözlenmiştir. Bu itibarla önce serilerin logaritması alınmış, daha sonra birinci dereceden farkları alınmış ve son olarak modele kukla değişkenler eklenerek regresyon analizi yapılmıştır.

4.3.4. Araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları ile araç başına ödenen ortalama prim miktarlarının regresyon analizi

2009:1-2017:3 dönemindeki verileri kapsayan regresyon denklemi yazılacak olursa:

$$DLNABT_t = \beta_0 + \beta_1 DLNABP_t + \beta_2 D_1 + \beta_3 D_2 + \beta_4 D_3 + u_t \quad (4.3)$$

Eş. 4.3'deki regresyon denklemi EKK yöntemi ile tahmin edilmiş ve Çizelge 4.4.'deki sonuçlara ulaşılmıştır:

Çizelge 4.4. Araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları ile araç başına ortalama prim miktarları arasındaki ilişki

Değişkenler	Katsayılar	Robust Standart Hata	t-istatistik	R ² (Model)	D-W İstatistiği (Model)
DLNABP	0,39	0,22	1,81	0,80	2,5
D ₁	-0,003	0,06	-0,06		
D ₂	-0,28	0,03	-8,73		
D ₃	-0,14	0,04	-3,11		
SABİT	0,1	0,03	3,24		

Analiz sonucuna göre F istatistiğinin olasılık değeri 0,05'ten küçük olduğu için %5 anlamlılık düzeyinde regresyon modeli anlamlıdır. Ayrıca Çizelge 4.4.'te ifade edilmiş olan bağımsız değişkenlerin katsayıları (D3 kukla değişkeninin katsayısı hariç) %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Durbin-Watson değerinin (2,5), R² 'den (0.80) büyük olduğu görülmektedir. Yani modelde otokorelasyon sorunundan şüphelenilmemektedir. Çizelge 4.5'te LM testi yapılmıştır ve olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda "Modelde otokorelasyon yoktur" boş hipotezi kabul edilir.

Çizelge 4.5. Eş. 4.3'deki denklemin regresyon analizinin otokorelasyon testi

F istatistiğinin olasılık değeri	0,2232
R ² istatistiğinin olasılık değeri	0,1674

Son olarak, modelde değişen varyansın olup olmadığı White testi ile test edilmiştir (Çizelge 4.6). Test sonucuna göre olasılık değerlerinin hepsi 0.05'ten büyük olduğu için modelde değişen varyans sorunu yoktur.

Çizelge 4.6. Eş. 4.3'deki denklemin regresyon analizinin değişen varyans testi

F istatistiğinin olasılık değeri	0,1934
R ² istatistiğinin olasılık değeri	0,1890

Araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları ile araç başına ödenen ortalama prim miktarları arasındaki ilişkiyi tahmin eden regresyon modeli, otokorelasyon ve değişen varyans gibi diagnostik testleri geçmiştir, dolayısıyla artık katsayıların ve modelin anlamlılığının yorumu sağlıklı olarak yapılabilir. Analiz sonucunda araç başına ödenen ortalama prim miktarlarının, araç başına ödenen ortalama tazminat miktarları üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Model bir bütün olarak %5 anlamlılık düzeyinde, katsayılar ise (D3 kukla değişkeninin katsayısı hariç) %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü %80'dir. Dolayısıyla bağımlı değişkenin %20'si başka değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Tablodaki değerler (Bkz. Çizelge 4.4) denklem olarak da ifade edilebilir:

$$DLNABT_t = 0,1 + 0,39DLNABP_t - 0,003D_1 - 0,28D_2 - 0,14D_3 \quad (4.4)$$

Eş. 4.4'deki denkleme göre söz konusu dönem için Türk Kasko Sigortacılığı Sektöründe, araç başına ödenen ortalama prim miktarında meydana gelen 1 TL'lik bir artış, araç başına ödenen ortalama tazminat miktarını 0,39 TL artırmaktadır. Elde edilen bu sonuç, Türk Kasko Sigortacılığı Sektöründe ilgili dönem için asimetric bilgi teorisini destekler niteliktedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada yaşanan ekonomik, siyasi ve kültürel gelişmeler neticesinde “enformasyon çağı” ve “bilgi toplumu” gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Bilgi toplumuna geçiş ile birlikte piyasa rekabetinin artması sebebiyle bilgiye verilen önem daha da artmıştır.

Neo-klasik iktisat teorisinde piyasalarda tam rekabet dengesi söz konusudur. Ancak bu dengenin oluşmasını sağlayan temel varsayımlar vardır. Bu varsayımlardan birisi de piyasadaki karar birimlerinin tümünün tam (mükemmel) ve simetrik bilgiye sahip olması hususudur. Tam rekabet piyasasında karar birimleri bu mükemmel ve simetrik bilgiye ulaşmak için herhangi bir maliyete de katlanmak zorunda değildir. Yani bilgi, Neo-klasik iktisatçılara göre serbest bir mal olarak nitelendirilmektedir. Enformasyon çağı olarak nitelendirilen günümüzde, bireyler bilgiye rahat ve hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir. Ancak gerçek hayatta tam rekabet piyasası geçerli değildir ve Neo-klasik iktisatçıların belirttiği gibi bilgi tam olarak serbest bir mal değildir. Bireyler rekabet avantajı elde etmek için bilgiyi birbirlerinden saklayabilmektedir ya da bilmelerini istemediği farklı nitelikte bilgiler olabilmektedir. Gerçek hayatta genellikle satıcılar alıcılardan daha çok bilgiye sahiptir ve bu duruma asimetric bilgi problemi denilmektedir. Tam bilginin var olduğu durumda piyasayı dengeye getiren fiyat mekanizması, asimetric bilginin var olduğu piyasalarda dengeyi sağlayamamaktadır. Dolayısıyla asimetric bilginin var olduğu piyasalarda piyasa mekanizması, pareto optimum dengeyi sağlayamayacak, piyasa başarısızlığı meydana gelecek ve sosyal refah maksimize edilemeyecektir.

Ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri olmak üzere iki çeşit asimetric bilgi problemi vardır. Ters seçim problemi sözleşme öncesinde, taraflardan birinin kendisi hakkında bildiği bir şeyi diğer tarafın bilmek istemesine rağmen öğrenememesi durumunda meydana gelmektedir. Ahlaki tehlike problemi ise sözleşme sonrasında taraflardan birinin diğer tarafın faaliyetlerini tam olarak gözlemleyememesi sebebiyle, faaliyetleri gözlemlenemeyen tarafın sözleşme koşullarına aykırı davranması sonucunda meydana gelmektedir. Asimetric bilgi problemi birçok piyasa türünde mevcut olmakla birlikte çalışmada yalnızca kredi ve sigorta piyasasındaki asimetric bilgi problemi ele alınmıştır.

Neo-klasik teörinin varsayımı olan tam bilginin, kredi piyasasında geçerli olması halinde ödünç verilebilir fon arz ve fon talebi dengesini faiz oranı sağlayacaktır. Ancak asimetrik bilgi problemi durumunda bu denge sağlanamamaktadır. Kredi piyasasında kredi talebinde bulunan taraf, almış olduğu krediyi hangi yatırım projelerinde değerlendireceği, bu projelerin riskliliklerinin ne olduğu ve krediyi geri ödeyip ödeyememe durumu hakkında kredi arzında bulunan tarafa göre daha fazla bilgiye sahiptir. Bilginin taraflar arasında bu şekilde simetrik dağılmaması sebebiyle ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri meydana gelmektedir. Kredi piyasasındaki ters seçim problemi, fon arzında bulunanların kredi riskliliği yüksek kişilere kredi vermesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Kredi piyasasındaki ahlaki tehlike problemi ise fon talebinde bulunan tarafların faaliyetlerini, fon arzında bulunan tarafların tam olarak gözlemleyememesi sebebiyle, fon talebinde bulunanların almış oldukları kredileri sözleşme koşullarına aykırı faaliyetlerde kullanması neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Stiglitz ve Weiss modeline göre, kredi piyasasında var olan asimetrik bilgi problemi altında faiz oranı ile bankaların getirileri arasında sanıldığı gibi pozitif yönlü bir ilişki söz konusu değildir. Bankalar, kredi talebinde meydana gelen artış durumunda asimetrik bilgi problemi sebebiyle faiz oranlarını artırmak yerine kredi tayinlamasına başvurmaktadır. Çünkü yüksek faiz durumunda kredi talebinde bulunanlar, genellikle yüksek getirili ve bir o kadar da yüksek riskli yatırım projelerine sahip kişiler olmaktadır ya da faiz oranlarının artması, ödünç alanların sözleşme öncesi davranışlarını değiştirmesine ve onları daha riskli yatırımlara yönlendirmesine neden olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı bankaların beklenen getirileri faiz artışından daha yavaş artmakta ve belli bir seviyeden sonra ise azalmaktadır.

Asimetrik bilgi probleminin 2010-2017 dönemi için Türk bankacılık sistemine olan etkisini ölçmek amacıyla yapılan ekonometrik çalışmada, ticari kredi faiz oranlarındaki artışın, takipteki kredileri artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonuç asimetrik bilgi ve kredi tayinlaması teorisi ile örtüşmektedir.

Asimetrik bilgi problemi ilk defa sigorta piyasasında gözlenmesi bakımından önemlidir. Tıpkı kredi piyasasında olduğu gibi sigorta piyasasında da ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri gözlenmektedir. Ters seçim durumunda sigorta yaptıracak bireyler somut durumlarını sigorta firmalarından gizlemektedir. Örneğin, ölmek üzere olan bir hasta hayat sigortası yaptırdığında ölüm sebebiyle sigorta firmasının ödemiş olduğu

tazminat, sigorta firmasının zarar etmesine neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçmek isteyen firmaların prim miktarlarını yüksek belirlemesi sonucunda piyasadan riskliliği düşük bireyler ayrılacak ve piyasada yalnızca yüksek riskteki müşteriler kalacaktır. Sigorta piyasasındaki ahlaki tehlike problemi ise, sigortalı bireylerin normalde yapmayacakları davranışları sergilemesi halinde söz konusu olmaktadır. Örneğin, kasko sigortası piyasasında bireyler kasko sigortası yaptırdıktan sonra “nasıl olsa kaskom var!” mantığı ile araçlarını daha dikkatsiz ve özensiz kullanabilmektedir. Bunun sonucunda ise kazalar meydana gelmekte ve kazalar sonucunda oluşan hasarların muafiyetler haricindeki tamamını sigorta firmaları ödemektedir. Bu durum, sigorta şirketlerinin zarar etmesine hatta kasko sigortası piyasasını terk etmesine neden olabilmektedir.

Asimetrik bilgi probleminin 2009-2017 dönemi için Türk kasko sigortacılığı sektörüne olan etkisini ölçmek amacıyla yapılan ekonometrik çalışmada, araç başına ödenen ortalama kasko primindeki artışın, araç başına ödenen ortalama tazminat miktarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani bireylerin kasko sigortası yaptırdıktan sonra daha dikkatsiz araç sürdükleri söylenebilir. Ulaşılan bu sonuç, sigorta piyasasındaki ahlaki tehlike problemine yönelik teoriyi destekler niteliktedir.

Kredi ve sigorta piyasasındaki asimetrik bilgi problemi İLBANK A.Ş. açısından değerlendirilmeden önce İller Bankası A.Ş.’nin bir kalkınma ve yatırım bankası olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bankanın müşterileri ve aynı zamanda pay sahipleri belediyeler ve il özel idareleridir. Bu sebeple Banka, belediyeler ile il özel idarelerinin finansman ihtiyacını karşılamaktadır. Banka belediyelere ve il özel idarelerine altyapı, üstyapı, mal alımı, nakit destek kredisi vb. kredileri kullanmaktadır. Bu kredilerin vadeleri ve faiz oranları yönetim kurulu tarafından her kredi türü için ayrı ayrı olmak üzere sabit bir oran olarak belirlenmektedir. Belediyeler kredi başvurusunda bulunmadan önce kredi talep formu, maliyet hesap cetveli, son üç yıla ait bütçe gelir kesin hesap cetvelleri gibi belgeleri hazırlamaktadır. İller Bankası A.Ş.’nin belediyelerden bu belgeleri özellikle de gelir kesin hesap cetvellerini talep etmesindeki amaç, esas olarak belediyelerin kredibilitelerini ölçmektir. Krediyeye konu yatırım projesinin teknik, ekonomik, çevresel ve mali açıdan kredi verilmeye uygun olup olmadığı İller Bankası A.Ş. Yatırım Değerlendirme Dairesi Başkanlığı tarafından değerlendirildikten sonra Genel Müdürlük veya Yönetim Kurulu onayına sunulmaktadır ve onay verilen projelerin finansmanı sağlanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Bankanın bu kredileri kullanırken kredileri doğrudan

belediyelere vermek yerine belediyelerin, projelerini yaptırmak üzere hizmet aldığı veya mal aldığı yüklenici firmalara hak ediş olarak ödemelerde bulunması hususudur. Daha açık ifade edilecek olursa, Banka yüklenici firmalara projeleri tamamlama oranlarına göre ödemelerde bulunmaktadır.

İLBANK A.Ş.'nin belediyelere kredi verirken izlemiş olduğu bu davranışlar asimetrik bilgi problemi çerçevesinde değerlendirilecek olursa Banka, ters seçim problemi ile karşı karşıya kalmamak için ve belediyelerin kredibilitelerini ölçmek amacıyla kredi temin etmeden önce belediyelerden gelir kesin hesap cetveli istemiş olduğu yukarıdaki açıklamalarda belirtilmiştir. Ancak belediyelerin gelir kesin hesap cetvellerinin değerlendirilmesi yapılırken bazen belediyelerin, tahakkuk etmiş ancak tahsilatı henüz yapılmamış olan alacaklarını bu cetvellerde gösterebildiği görülmektedir. Tahakkuk eden alacakların tahsili her zaman mümkün olmayacağı için gerçekçi bir değerlendirme yapılabilmesi açısından tahakkuk eden alacaklar yerine fiilen tahsil edilmiş alacakların bu cetvellerde yer alması önerilmektedir. Ayrıca belediyelerin kredi talebi için bankaya sunmuş olduğu bilançosunda tüm kamu kesimine olan borcu görülmekte olup, özel sektöre olan borcu görülmemektedir. Belediyelerin gerçek ödeme gücünün değerlendirilmesi açısından özel sektöre olan borçlarının da bilançolarında mevcut olması önerilmektedir. Bankanın, açtığı kredilerden olası bir teminat talebinde bulunması halinde ise belediyelerden aktiflerinde bulunan ve teminata konu olan her türlü menkul ve gayrimenkul mal varlıklarının eksiksiz bilgilerini ve gerçek piyasa değerlerini talep etmesi önerilmektedir. Kredilere uygulanan faiz oranları, kredi türleri itibarıyla sabit olduğu ve değişkenlik göstermediği için, ters seçim problemine neden olmamaktadır. Ahlaki tehlike problemi açısından değerlendirildiğinde ise Banka, kredileri yapılan iş karşılığında doğrudan yüklenici firmalara hak ediş bazında ödemektedir. Ayrıca krediye konu projeler Bankanın ilgili daire başkanlığı tarafından önceden değerlendirilip yönetim kurulu tarafından onaylanmaktadır. Böylece belediyelerin, almış olduğu bu kredileri farklı ve riskli projelerde değerlendirme olanağı da kalmamaktadır. Dolayısıyla Bankanın kredi tayinlaması uygulaması başarılı olup ahlaki tehlike problemine neden olmamaktadır.

6107 sayılı İller Bankası Anonim Şirketi Hakkında Kanun ve kendi ana sözleşmesinin verdiği yetkiye dayanarak Banka, sigorta acenteliği faaliyetinde de bulunmaktadır. Banka, acenteliğini yaptığı sigorta şirketlerinin nam ve hesabına kasko, trafik, all risk vb. sigorta poliçelerini imza altına almakta ve bu poliçeler karşılığında da

şirketten belli oranlarda gelir elde etmektedir. Bankanın burada esas olarak aracılık faaliyetini yürüttüğü için sigorta primlerine doğrudan müdahale şansı bulunmamaktadır ve sigortalıların muhatabı aslında sigorta şirketleri olmaktadır. Dolayısıyla bankanın aracılık yaptığı sigorta poliçelerinde, asimetrik bilgi probleminden kaynaklı doğrudan maddi bir kaybı olmamaktadır.

İller Bankası A.Ş. hakediş ödemelerinde bulunduğu yüklenici firmalara ödeme yapmadan önce firmaların, “İnşaat All Risk” sigorta poliçesi yaptırmayı koşulunu aramaktadır ve bu koşulu sağlamayan firmalara ödemelerde bulunmamaktadır. Bu bağlamda yüklenici firmaların all risk poliçelerini yaptırmaları kaçınılmazdır. Son olarak sigortacılık sektörünün günümüz ekonomisindeki katma değeri düşünüldüğünde ve özellikle all risk poliçeleri başta olmak üzere sigorta konularının çeşitliliği hesaba katıldığında, 6107 sayılı kanun ve Banka ana sözleşmesinin vermiş olduğu yetkiye dayanarak İller Bankası A.Ş.’nin kendi sigorta şirketini kurması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, M. (2005). Nedenleri, Sonuçları ve Ortadan Kaldırılma Yollarıyla Piyasa Başarısızlığı. *Piyasa Dergisi*, 4(13), 128.
- Akbulak, Y., Kavaklı, E., Tokmak, A. (2004). *Kayıp Yıllar, Türkiye’de 1980’li Yıllardan Bu Yana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri*. (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi, 82-83.
- Akgüç, Ö. (1989). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 114.
- Akmut, Ö. (1980). *Hayat Sigortası Teori ve Türkiye’deki Uygulama*, Sevinç Matbaası, 7-8.
- Aktan, C.C. ve Vural, İ. (2005). *Bilgi Çağında Bilgi Yönetimi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 3.
- Aktaş, M. (1998). *Fon Kullanım Maliyetini Etkileyen Bir Faktör Olarak Kredi Tayinlaması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 1-2.
- Akyol, M. (2010). *Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi Sorunu ve Kredi Tayinlaması Arasındaki Nedensellik İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, Aydın, 54-55.
- Alma, D. (2015). *Türkiye Sigorta Sektörünün İncelenmesi ve Kasko Sigorta Tercihini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Celal Bayar Üniversitesi Personeline Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 9.
- Alper, Y. (2002). Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik. *Çimento İşverenleri Sendikası Dergisi*, 16(2), 18.
- Alptekin, G. (2009). *Banka İşlemleri* (3. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 17.
- Altuğ, O. (2000). *Banka İşlemleri ve Muhasebesi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 3.
- Antonioni, P. and Flynn, S.M. (2011). *Economics for Dummies* (2nd Edition). England: John Wiley and Sons, 336-340.
- Arrow, K.J. (1963). Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care, *The American Economic Review*, 53(5), 941-973.
- Artun, T. (1983). *İşlevi Gelişimi ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bester, H. (1985). Screening, Rationing in Credit Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*, 75(4), 850.
- Blanchard, O.J. and Fischer, S. (1989). *Lectures on Macroeconomics*, USA: The MIT Pres, 479-480.
- Bölükbaşı, A.G ve Pamukçu, B. (2009). *Sigortanın Temel Prensipleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 23, 25, 131.

- Coşkun, M. (2005). *Sermaye Piyasaları* (1. Baskı). Eskişehir: Birlik Ofset Yayıncılık, 111-115.
- Çam, S. (2002). Bankacılığı Yeniden Yapılandırma. *Active Finans Dergisi*, 3(21).
- Çipil, M. (2013). *Risk Yönetimi & Sigortacılık*. Ankara: Nobel Yayınları, 65, 66, 67, 68.
- Demir, Ö. (1996). *Kurumcu İktisat*. (1. Baskı). Ankara: Vadi Yayınları, 182, 183-185.
- Demir, Ö. (2000). *Devlet, Rekabet, Mülkiyet ve İktisat*, Adapazarı: Değişim Yayınları, 229-231, 230-231.
- Dokur, İ. (2005). *Bankacılık Krizleri ve Asimetrik Bilgi Sorunu: Teori ve Türkiye Üzerine Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri, 28.
- Durmuş, H., (2011). *Türkiye’de Sigorta Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve Kasko Sigorta Tercih Üzerine Tokat İli Uygulaması*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 35-37, 70-71.
- Ekiz, Ç. (2006). *Asimetrik Bilgi Teorisinin Bireysel Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 24, 27, 38-39.
- Elbeyli, M. Ü. (1995). *Sigorta ve Sigorta Pazarlaması*. İstanbul: Seçkin Kitapevi, 43.
- Erdem, E. (2008). *Para Banka ve Finansal Sistem* (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık, 182.
- Erdoğan, E. (2013). *Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Sigortacılık Sektörüne Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 8-10.
- Geylan, R. (1985). *Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Bankalarının Temel Sorunları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 18.
- Gülbitti, L., (2007). *Kasko Sigortasının İncelenmesi ve Türkiye ‘de Kasko Sigortası Hasar Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 15, 20, 21, 36, 51-52.
- Günel, M. (2001). *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*. Ankara: ATO Yayınları, 5, 7, 31-32.
- Güvel, E.A. ve Güvel, A. (2004). *Sigortacılık* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 27, 49, 111, 121, 157, 177.
- Headrick, D.R. *Enformasyon Çağı Akıl ve Devrim Çağında Bilgi Teknolojileri:1700-1850*. (Çev. Zülal Kılıç). İstanbul: Kitap Yayınevi, 13.
- Hızlı, P.B. (2007). *Sigorta Sektörünün Gelişimi, Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi S.B.E, Adana, 18.

- İnternet 1: *Merkez Bankaları ve Para Politikası*. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.acikders.org.tr%2Fpluginfile.php%2F2550%2Fmod_resource%2Fcontent%2F4%2FMerkez_Para.pdf&date=2017-12-11, Son Erişim Tarihi: 11.12.2017.
- İnternet 2: *BDDK Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*. (2002). URL: http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.bddk.org.tr%2FWeb_Sitesi%2Fturkce%2FRaporlar%2FDiger_Raporlar%2F1523BSYYP_Gelisme_11200_2.pdf&date=2017-12-12, Son Erişim Tarihi: 12.12.2017
- İnternet 3: *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri*. (2017). URL: http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.bddk.org.tr%2FWeb_Sitesi%2Fturkce%2FRaporlar%2FTBSGG%2F16208tbs_temel_gostergeler_raporu_haziran_2017.pdf&date=2017-12-12, Son Erişim Tarihi: 12.12.2017
- İnternet 4: *Ticari Bankalar ve Kaydi Para Yaratma Süreci*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fekonomihukuk.com%2Fpara-banka%2Fticari-bankalar-ve-kaydi-para-yaratma-sureci%2F&date=2017-12-13>, Son Erişim Tarihi: 13.12.2017
- İnternet 5: *Türkiye Sigorta Birliği, Sigorta Tanımları*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.tsb.org.tr%2Fsigorta-tanimlari.aspx%3FpageID%3D648&date=2017-12-13>, Son Erişim Tarihi: 13.12.2017
- İnternet 6: *Kırkpınar, S. Sigortanın İşlevleri*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fismailkara1.blogspot.com.tr%2F2014%2F01%2Fsigortanın-islevleri.html&date=2017-10-05>, Son Erişim Tarihi: 05.10.2017
- İnternet 7: *Sigortacılık Eğitim Merkezi, Aktüer*, URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.segem.org.tr%2Fakter.asp&date=2017-10-07>, Son Erişim Tarihi: 07.10.2017
- İnternet 8: *Reva, Z., Acente Portföy Tazminatı ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri*, URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.cu.edu.tr%2Finsanlar%2Fmceker%2Fsigorta%2520hukuku%2Facente-portf%25C3%25B6y%2520tazminat%25C4%25B1.pdf&date=2017-12-13> Son Erişim Tarihi: 13.12.2017
- İnternet 9: *Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük*, URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.tdk.gov.tr%2Findex.php%3Foption%3Dcom_gts%26arama%3Dgts%26guid%3DTDK.GTS.59e8b3888819d5.79059741&date=2017-10-19 Son Erişim Tarihi: 19.10.2017
- İnternet 10: *Türkiye Sigorta Birliği, Kara Araçları Kasko Sigortası Genel Şartları*, URL: <http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.tsb.org.tr%2FDefault.aspx%3FpageID%3D1077&date=2017-10-19> Son Erişim Tarihi: 19.10.2017
- İnternet 11: *Türkiye Sigorta Birliği, Kara Araçları Kasko Sigortası Genel Şartları*, URL: <http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.tsb.org.tr%2FDefault.aspx%3FpageID%3D1077&date=2017-10-19> Son Erişim Tarihi: 19.10.2017

- İnternet 12: Küçüksözen, C., Küçükkocaoğlu, G., *Finansal Bilgi Manipülasyonu: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.baskent.edu.tr%2F%7Egurayk%2Fkisisellearningmanipulation2.pdf&date=2017-10-24> Son Erişim Tarihi: 24.10.2017
- Karaosmanoğlu, A. (2001, Mayıs). *Bilgi Çağı Rekabet Ve Türkiye*, Rekabet Kurumu Perşembe Konferansında Sunuldu, Ankara.
- Kaya, F. (2012). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri* (1. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 83.
- Kılıçkaplan, S. ve Karpaz G. (2004). *Türkiye Hayat Sigortası Sektöründe Etkinliğin İncelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 19(1), 1.
- Korkmaz, E., Akgeyik, T., Yılmaz, B.E., Oktayer, N., Susam, N. ve Şeker, M. (2007). Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik. *İstanbul Ticaret Odası*, (21), 54-55.
- Kutlar, A. ve Sarıkaya, M. (2003). Asimetrik Enformasyon ve Marjinal Maliyet Fiyatlama Modeli Çerçevesinde Türkiye’de Kredi Tayinlaması ve Faiz Oranlarının Tahmini, *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi* 4(1), 2-3.
- Machlup, F. (1962). *The Production and Distribution of Knowledge in the USA*. USA: Princeton University Press, 183-185.
- Mishkin, F.S. (2004). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets* (Seventh Edition). USA: Argosy Publishing, 164.
- Nomer, C. ve Yunak, H. (2000). *Sigortanın Genel Prensipleri*. İstanbul: Ceyma Matbaacılık, 64, 72.
- Öçal, T. (1997). *Para Banka, Teori ve Politika*. Ankara: Gazi Kitabevi, 34.
- Öçal, T. (1999). *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Yayınevi, 14.
- Öğretir, A., Gül, Y. (2013). *4T*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İkinci Sayfa, 45-47.
- Özbolat, M. (2007). *Temel Sigortacılık*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 112, 107, 260-264.
- Özdamar, M. (2008). Sigorta Brokeri ve Hukuki Niteliği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(3), 528, 529, 530.
- Parasız, İ. (1994). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar* (5. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi, 125-127.
- Parasız, İ. (1995). *Para Banka ve Finansal Piyasalar* (7.Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi).
- Parasız, İ. (2000-a). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Ezgi Kitabevi, 5, 14-15, 108.

- Parasız, İ. (2000-b). *Para Banka ve Finansal Piyasalar* (7. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi, 117-118,122-123.
- Paya, M. *Para Teorisi ve Para Politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 19-21.
- Savaş, V. (1987). *Piyasa Ekonomisi ve Devlet*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 18.
- Seyidoğlu, H. (2001-a). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Yayınları, 329.
- Seyidoğlu, H. (2001-b). *Uluslararası Finans*. İstanbul: Güzem Yayınları, 415-416.
- Seyidoğlu, H. (2002). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük* (3.Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları, 536.
- Sigorta Murakabe Kanunu. (7397 S.K.) Madde: 37, T.C. Resmi Gazete, 10394, 21.12.1959
- Sigortacılık Eğitim Merkezi. (2013). *Sigorta Acenteleri Teknik Personel Eğitim Programı Ders Notları*. İstanbul: SEGEM, 8, 22, 23, 77.
- Stiglitz, J. and Weiss, A. (1981). Credit Rationing in Markets with, Imperfect Information, *The American Economic Review*, 71(3), 16, 395, 393-397, 398.
- Stiglitz, J. and Weiss, A. (1992). Asymmetric Information in Credit Markets and Its Implications for Macro-Economics. *Oxford Economic Papers*, 44(4), 694.
- Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2).
- Şenyüz, N. (2008). *Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilginin Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri: "Türkiye Örneği"*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 55-56, 59, 66-69.
- Takan, M. (2001). *Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınevi, 3,20,21
- Tarlan, S. (1996). *Tarihte Bankacılık*. Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayınları, 7.)
- Taşyürek, H. (2001). *Kasko Sigortası*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 22.
- Tatlı, E. (2008). *Sermaye Piyasasında Asimetrik Bilginin Fiyatlama Sürecine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 4.
- Tezel, Y. (1986). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923- 1950)* (2. Baskı). Ankara: Yurt Yayınları.
- Tunay, K.B., Uzuner, M., Yiğit, A. (1997). *Türkiye'de Kamu Bankacılığı ve Sektör üzerindeki Etkileri*. Ankara:Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 7.
- Türk Sigortacılık Şirketlerinde Etkinlik: Deterministik ve Şans Kısıtlı Veri Zarflama Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E Dergisi*, 22(251), 1.
- Türk Ticaret Kanunu (6102 S.K.) Madde: 1263, T.C. Resmi Gazete, 27846, 13.01.2011

- Türkiye Bankalar Birliği. (2008). *50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958 – 2007)*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No:262.
- Ulaş, I. (2007). *Uygulamalı Sigorta Hukuku, Mal ve Sorumluluk Sigortaları*. Ankara: Turhan Yayınevi, 167.
- Uluğ, İ. (2001). *Kasko Sigortası Kapsamındaki Rizikolar*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi S.B.E, İstanbul.
- Urgancı, H. (1982). *Para ve Banka*. Ankara: Önder Matbaası, 51-52.
- Uygur, E. (2001). 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 25(227), 21-36.
- Ünal, T. (1994). *Sigorta Sektörünün Ekonomik İşlevi ve Fon Yaratma Kapasitesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Ünsal, E.M. (2001). *Mikro İktisat* (4. Baskı). Ankara: İmaj Yayıncılık, 525, 527.
- Williams, C.A., Smith, M.L. and Young, P. (1995). *Risk Management and Insurance*. (Seventh Edition). New York: McGraw-Hill Companies, 4, 12-13.
- Yeter, D. (2006). *Türkiye’de Hayat Sigortası Talep Fonksiyonu Tahmini*. Ankara: Gazi Kitabevi, 4.
- Yüzgün, A. (1982). *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi*. İstanbul: Der Yayınevi, 9.
- Zarakolu, A. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık*. Ankara: TBB Yayını, 61.
- Zurnacı, A. (2007). *Hayatdışı Sigorta Şirketlerinin Fon Oluşturma İmkanları Ve Yönetimi Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi S.B.E, Sakarya, 1.

EKLER

EK-1. Kredi ve kasko piyasası verileri

Çizelge EK-1.1. TL Cinsinden takipteki krediler ve faiz oranları (2010-2017)

DÖNEM	TL KREDİLERE VERİLEN FAİZ ORANLARI	TL OLARAK TAKİPTEKİ KREDİLER
2010-Q1	8,96	19 961 158,00
2010-Q2	9,15	19 517 485,00
2010-Q3	8,91	19 663 719,00
2010-Q4	8,61	18 588 256,00
2011-Q1	8,54	17 578 117,00
2011-Q2	9,64	17 309 489,00
2011-Q3	11,48	16 995 796,00
2011-Q4	13,39	17 202 248,00
2012-Q1	14,74	17 829 462,00
2012-Q2	14,19	18 217 338,00
2012-Q3	14,79	21 057 225,00
2012-Q4	12,69	21 484 648,00
2013-Q1	11,58	23 303 464,00
2013-Q2	9,78	23 894 959,00
2013-Q3	10,96	25 388 791,00
2013-Q4	11,02	26 714 116,00
2014-Q1	14,79	28 330 457,00
2014-Q2	14,23	28 756 051,00
2014-Q3	12,19	31 736 505,00
2014-Q4	12,79	32 642 618,00
2015-Q1	12,76	34 348 279,00
2015-Q2	13,35	36 863 649,00
2015-Q3	14,59	39 701 325,00
2015-Q4	15,67	42 663 287,00
2016-Q1	16,00	45 291 504,00
2016-Q2	15,62	47 288 878,00
2016-Q3	14,78	51 721 159,00
2016-Q4	14,34	54 858 208,00
2017-Q1	14,71	57 103 091,00
2017-Q2	15,88	57 565 915,00

Çizelge EK-1.2. Dönemler itibariyle kasko primi ve ödenen tazminat verileri (2009-2017)

DÖNEM	KASKO PRİMİ (TL)	ÖDENEN TAZMİNAT (TL)	ARAÇ SAYISI (Adet)	KASKO PRİMİ / ARAÇ SAYISI	ÖDENEN TAZMİNAT /ARAÇ SAYISI
2009-Q1	590 202 843,87	658 898 079,95	13 896 498,00	42	47
2009-Q2	739 959 827,00	547 093 680,00	14 061 170,00	52	38
2009-Q3	645 594 001,00	596 082 435,00	14 206 303,00	45	41
2009-Q4	656 512 671,00	643 985 993,00	14 316 700,00	45	44
2010-Q1	671 035 492,00	594 737 055,00	14 474 354,00	46	41
2010-Q2	825 808 697,00	545 814 501,00	14 658 242,00	56	37
2010-Q3	749 515 995,00	587 145 899,00	14 866 319,00	50	39
2010-Q4	870 341 091,00	663 430 971,00	15 095 603,00	57	43
2011-Q1	863 057 089,96	648 595 860,92	15 382 908,00	56	42
2011-Q2	987 071 877,00	633 056 163,00	15 611 878,00	63	40
2011-Q3	886 388 454,00	682 478 350,00	15 892 396,00	55	42
2011-Q4	1 051 010 455,00	824 691 710,00	16 089 528,00	65	51
2012-Q1	1 019 989 774,51	832 629 313,87	16 315 251,00	62	51
2012-Q2	1 188 695 177,00	721 919 180,00	16 560 541,00	71	43
2012-Q3	1 042 355 795,00	739 596 029,00	16 825 748,00	61	43
2012-Q4	1 282 958 694,00	861 582 925,00	17 033 413,00	75	50
2013-Q1	1 214 972 810,99	782 178 145,36	17 265 567,00	70	45
2013-Q2	1 320 800 258,00	650 120 189,00	17 469 093,00	75	37
2013-Q3	1 161 843 454,00	712 138 562,00	17 734 673,00	65	40
2013-Q4	1 328 412 894,00	819 086 517,00	17 939 447,00	74	45
2014-Q1	1 200 693 445,61	747 096 292,39	18 148 386,00	66	41
2014-Q2	1 256 279 570,00	657 152 615,00	18 352 136,00	68	35
2014-Q3	1 183 516 556,00	795 250 760,00	18 616 082,00	63	42
2014-Q4	1 445 443 110,00	872 047 898,00	18 828 721,00	76	46
2015-Q1	1 281 017 963,79	845 274 200,37	19 114 304,00	67	44
2015-Q2	1 370 316 355,00	801 209 503,00	19 407 326,00	70	41
2015-Q3	1 291 297 077,00	839 376 873,00	19 718 203,00	65	42
2015-Q4	1 597 228 643,00	1 116 641 370,00	19 994 472,00	79	55
2016-Q1	1 456 184 507,72	1 005 058 434,20	20 252 146,00	71	49
2016-Q2	1 588 052 846,00	909 698 314,00	20 559 243,00	77	44
2016-Q3	1 363 175 306,00	868 447 449,00	20 801 620,00	65	41
2016-Q4	1 727 212 056,00	1 193 412 778,00	21 090 424,00	81	56
2017-Q1	1 581 302 698,06	1 144 117 378,17	21 362 512,00	74	53
2017-Q2	1 703 323 387,00	1 000 401 610,00	21 643 213,00	78	46
2017-Q3	1 575 167 674,00	1 075 628 136,00	21 940 757,00	71	49

EK-2. Takipteki krediler ile faiz oranları verilerinin EViews test sonuçları

Dependent Variable: FARKKREDILER				
Method: Least Squares				
Date: 02/18/18 Time: 16:47				
Sample (adjusted): 2010Q2 2017Q2				
Included observations: 29 after adjustments				
HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth = 4.0000)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
FAIZ	376657.2	82377.29	4.572343	0.0001
C	-3524143.	1041530.	-3.383621	0.0022
R-squared	0.413484	Mean dependent var		1296716.
Adjusted R-squared	0.391761	S.D. dependent var		1394888.
S.E. of regression	1087869.	Akaike info criterion		30.70381
Sum squared resid	3.20E+13	Schwarz criterion		30.79811
Log likelihood	-443.2053	Hannan-Quinn criter.		30.73334
F-statistic	19.03453	Durbin-Watson stat		1.526869
Prob(F-statistic)	0.000168	Wald F-statistic		20.90632
Prob(Wald F-statistic)	0.000096			

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:				
F-statistic	0.623456	Prob. F(2,25)	0.5442	
Obs*R-squared	1.377703	Prob. Chi-Square(2)	0.5022	
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID				
Method: Least Squares				
Date: 02/18/18 Time: 18:28				
Sample: 2010Q2 2017Q2				
Included observations: 29				
Presample missing value lagged residuals set to zero.				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
FAIZ	-21023.84	90097.42	-0.233346	0.8174
C	249174.7	1167533.	0.213420	0.8327
RESID(-1)	0.177357	0.214573	0.826557	0.4163
RESID(-2)	0.127035	0.218430	0.581581	0.5661
R-squared	0.047507	Mean dependent var		1.93E-10
Adjusted R-squared	-0.066792	S.D. dependent var		1068266.
S.E. of regression	1103365.	Akaike info criterion		30.79307
Sum squared resid	3.04E+13	Schwarz criterion		30.98166
Log likelihood	-442.4995	Hannan-Quinn criter.		30.85213
F-statistic	0.415637	Durbin-Watson stat		1.826347
Prob(F-statistic)	0.743272			

Heteroskedasticity Test: White				
F-statistic	1.536424	Prob. F(2,26)	0.2341	
Obs*R-squared	3.065148	Prob. Chi-Square(2)	0.2160	
Scaled explained SS	1.916082	Prob. Chi-Square(2)	0.3836	
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID^2				
Method: Least Squares				
Date: 02/18/18 Time: 19:00				
Sample: 2010Q2 2017Q2				
Included observations: 29				
HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth = 4.0000)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-5.71E+12	6.88E+12	-0.829941	0.4141
FAIZ^2	-3.18E+10	5.23E+10	-0.608592	0.5481
FAIZ	9.53E+11	1.22E+12	0.779192	0.4429
R-squared	0.105695	Mean dependent var	1.10E+12	
Adjusted R-squared	0.036902	S.D. dependent var	1.35E+12	
S.E. of regression	1.32E+12	Akaike info criterion	58.75532	
Sum squared resid	4.54E+25	Schwarz criterion	58.89677	
Log likelihood	-848.9522	Hannan-Quinn criter.	58.79962	
F-statistic	1.536424	Durbin-Watson stat	2.012739	
Prob(F-statistic)	0.234054			

EK-3. Araç başına ödenen ortalama kasko primi ile araç başına ödenen ortalama tazminat verilerinin EViews test sonuçları

Dependent Variable: DLOGTAZ				
Method: Least Squares				
Date: 02/16/18 Time: 12:05				
Sample (adjusted): 2009Q2 2017Q3				
Included observations: 34 after adjustments				
HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth = 4.0000)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DLNPRIM	0.393523	0.217521	1.809131	0.0808
D3	-0.003383	0.056528	-0.059840	0.9527
D2	-0.277456	0.031795	-8.726284	0.0000
D1	-0.138495	0.044538	-3.109602	0.0042
C	0.102076	0.031508	3.239720	0.0030
R-squared	0.797934	Mean dependent var	0.001226	
Adjusted R-squared	0.770063	S.D. dependent var	0.129994	
S.E. of regression	0.062334	Akaike info criterion	-2.577551	
Sum squared resid	0.112682	Schwarz criterion	-2.353086	
Log likelihood	48.81836	Hannan-Quinn criter.	-2.501002	
F-statistic	28.62934	Durbin-Watson stat	2.504279	
Prob(F-statistic)	0.000000	Wald F-statistic	39.36195	
Prob(Wald F-statistic)	0.000000			

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	1.586088	Prob. F(2,27)	0.2232
Obs*R-squared	3.574617	Prob. Chi-Square(2)	0.1674

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 02/20/18 Time: 15:14

Sample: 2009Q2 2017Q3

Included observations: 34

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DLNPRIM	-0.053286	0.200184	-0.266183	0.7921
D3	-0.014806	0.062981	-0.235082	0.8159
D2	-0.002712	0.031370	-0.086463	0.9317
D1	-0.011928	0.054197	-0.220079	0.8275
C	0.008278	0.037801	0.218984	0.8283
RESID(-1)	-0.304898	0.192293	-1.585587	0.1245
RESID(-2)	0.058205	0.195957	0.297028	0.7687

R-squared	0.105136	Mean dependent var	1.08E-17
Adjusted R-squared	-0.093723	S.D. dependent var	0.058435
S.E. of regression	0.061112	Akaike info criterion	-2.570987
Sum squared resid	0.100835	Schwarz criterion	-2.256736
Log likelihood	50.70678	Hannan-Quinn criter.	-2.463819
F-statistic	0.528696	Durbin-Watson stat	1.889993
Prob(F-statistic)	0.781516		

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	1.541076	Prob. F(8,25)	0.1934
Obs*R-squared	11.22926	Prob. Chi-Square(8)	0.1890
Scaled explained SS	6.857881	Prob. Chi-Square(8)	0.5520

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 02/20/18 Time: 15:20

Sample: 2009Q2 2017Q3

Included observations: 34

HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth = 4.0000)

Collinear test regressors dropped from specification

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.001197	0.000783	1.528466	0.1390
DLNPRIM^2	0.471175	0.253569	1.858168	0.0750
DLNPRIM*D3	0.185711	0.092314	2.011745	0.0551
DLNPRIM*D2	-0.018731	0.037226	-0.503172	0.6192
DLNPRIM*D1	0.119171	0.071963	1.656010	0.1102
DLNPRIM	-0.063403	0.043099	-1.471106	0.1537
D3^2	0.009494	0.008225	1.154344	0.2593
D2^2	0.004273	0.003604	1.185666	0.2469
D1^2	0.000632	0.001223	0.516823	0.6098

R-squared	0.330272	Mean dependent var	0.003314
Adjusted R-squared	0.115959	S.D. dependent var	0.004359
S.E. of regression	0.004098	Akaike info criterion	-7.934534
Sum squared resid	0.000420	Schwarz criterion	-7.530497
Log likelihood	143.8871	Hannan-Quinn criter.	-7.796746
F-statistic	1.541076	Durbin-Watson stat	1.866994
Prob(F-statistic)	0.193412		

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KIVCI, Alper Emre
Doğum yılı ve yeri : 17.07.1989 Kayseri
Telefon (İş) : 0 (352) 222 89 24
e-mail : akivci@ilbank.gov.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Maliye)	Devam Ediyor
Lisans	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (İktisat)	2013
Lise	Melikgazi M. Eminoglu Süper Lisesi (İngilizce)	2008

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2014 - Halen	İller Bankası A.Ş Kayseri Bölge Müdürlüğü	Uzman Yardımcısı

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Bilardo, PC Gaming, Yüzme, Kayak

İL BANK
TÜRKİYE'NİN YAPICI GÜCÜ